LAISVĖ

ŠIAME NUMERYJE:

- **LIETUVIŲ BENDROS ATSAKOMYBĖS ŽADINIMAS**
  Kun. Gediminas Kijauskas, S.J.
- **PLB PASIRINKO VIDURIO KELIĄ**
  Pašnekesys su Stasiu Barzduku, PLB Valdybos vykdomuoju vicepirmininku
- **NEPRIKLAUSOMOS LIETUVOS POLITINIO GYVENIMO RAIDA IR LŪŽIAI**
  Dr. Zenonas Ivinskis
- **VILNIAUS KATEDROS IŠPIRKIMAS**
  Dr. Jonas Grinius
- **ORGANIZUOTINAS KITAS LIETUVIŲ FONDAS POLITINIAMS REIKALAMS**
  Dr. Antanas Razma
- **KAROSO IR ADAMKAUS PRALAIMĖJIMO PAMOKA LIETUVIAMS**
  Algirdas Budreckis
- **LAISVŲJŲ BENDRAVIMAS SU PAVERGTAISIAIS**
  Vytautas Vaitiekūnas
- **PARAPIJOS VAIDMUO TAUTINĖS GYVYBĖS IŠSAUGOJIME**
  Pilypas Narutis
- **BEKOMPROMISINĖ KOVA DĖL LIETUVOS LAISVĖS IR NEPRIKLAUSOMYBĖS**
  Dviejų lietuvių profesorių surinkta medžiaga apie komunistų pavergtos Lietuvos dabartinę padėtį

1968 GRUODIS NR. 44 (81)

Ar jau atnaujinai "Į LAISVĘ" žurnalo prenumeratą 1969 metams?

- **Jei ne, tai padaryk dar šiandien, pasiųsdamas savo prenumeratos mokestį su kartu siunčiamu voku.**
- **Prenumeratos mokestis: $5.00 (JAV-se ir Kanadoje); visur kitur — $3.00.**
- **Surask bent vieną naują "Į LAISVĘ" prenumeratorių; arba — užsakyk "Į LAISVĘ" žurnalą savo giminaičiui ar draugui.**

Malonūs "Į Laisvę" žurnalo prenumeratoriai,

Šį kartą vėluojamės. Šis numeris turėjo pasiekti Jus 1968 metų paskutinėmis dienomis ar 1969 metų pačioje pradžioje. Tai įvyko dėl tam tikrų nepramatytų priežasčių. Už tai atsiprašome.

"Į Laisvę" žurnalas išeis ateityje reguliariai. 1969 metais išleisime tris numerius. Pirmasis 1969 metų numeris jau paruoštas. Jis turėtų pasiekti Jus balandžio pabaigoje.

"Į Laisvę" žurnalo redakcija yra įvedusi neilgų straipsnių skyrių — GYVYBINIAI TAUTOS REIKALAI. Rašykite žurnale keliamais ir kitais gyvybiniais tautos reikalais. Turime laiškų skyrių. Jei tik kas patinka ar nepatinka, malonėkite tuoj reaguoti. Lauksime.

Su geriausiais linkėjimais,

LEONARDAS VALIUKAS
"Į Laisvę" žurnalo redaktorius

"Į Laisvę" platintojų dėmesiui!

- **Atskiro numerio kaina 2 doleriai.**
- **Visi platintojai prašomi atsiskaityti su administracija už išplatintus 1967 ir 1968 metų numerius.**
- **Malonėkite grąžinti neparduotus numerius administratoriui.**

KU biblioteka
093 00510751 5

Į LAISVĘ

LIETUVIŲ FRONTO BIČIULIŲ POLITIKOS ŽURNALAS
1968 — GRUODIS — NR. 44 (81)

LEONARDAS VALIUKAS
Redaktorius / Editor
Post Office Box 77048
Los Angeles, Calif. 90007

ALEKSAS KULNYS
Administratorius / Circulation Manager
1510 East Merced Avenue
West Covina, Calif. 91790

LIETUVIŲ FRONTO BIČIULIŲ VYRIAUSIOJI TARYBA / BOARD OF DIRECTORS OF THE FRIENDS OF THE LITHUANIAN FRONT

DR. ADOLFAS DAMUŠIS
Pirmininkas / Chairman of the Board of Directors
8050 Hartwell
Detroit, Michigan 48228

DR. KAZYS AMBROZAITIS
Chesterton, Indiana

KUN. VIKTORAS DABUŠIS
Paterson, New Jersey

DR. PETRAS KISIELIUS
Cicero, Illinois

DR. ANTANAS KLIMAS
Rochester, New York

DR. VYTAUTAS MAJAUSKAS
Detroit, Michigan

PILYPAS NARUTIS
Chicago, Illinois

DR. PRANAS PADALIS
Detroit, Michigan

LEVAS PRAPUOLENIS
Chicago, Illinois

LEONARDAS VALIUKAS
Los Angeles, California

• • •

TURINYS

Laiškai redaktoriui 2
"Į Laisvę" įžanginiai 4
Laiko reikalavimai: — Lietuvių bendros atsakomybės žadinimas (kun. Gediminas Kijauskas, S.J.) 6
Aktyvieji frontininkai: — dr. Jonas Grinius ir dr. Antanas Klimas 8
Prezidento Richard M. Nixon įsijungimas į kovą dėl Lietuvos laisvės 11
Prezidento Richard M. Nixon pareiškimas laisvojo pasaulio lietuviams 12
Pravertos Baltųjų Rūmų durys lietuviams 13
PLB pasirinko vidurio kelią (pašnekesys su Stasiu Barzduku, PLB Valdybos vykdomuoju vicepirmininku) 15
Gyvybiniai tautos reikalai: — Organizuotinas lietuvių fondas politiniams reikalams (dr. Antanas Razma); Karoso ir Adamkaus pralaimėjimo pamoka lietuviams (Algirdas Budreckis); Laisvųjų bendravimas su pavergtaisiais (V. Vaitiekūnas); Parapijų vaidmuo tautinės gyvybės išsaugojime (P. Narutis) 23
Nepriklausomos Lietuvos politinio gyvenimo raida ir lūžiai (dr. Zenonas Ivinskis) 31
Vilniaus katedros išpirkimas (dr. Jonas Grinius) 55
Bekompromisinė kova dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės (dviejų laisvojo pasaulio lietuvių profesorių surinktos žinios apie dabartinę padėtį pavergtoje Lietuvoje) 58
Darbai ir įvykiai (laisvųjų ir pavergtųjų lietuvių darbų ir žygių apžvalga) 63-80

"Į LAISVĘ", Lietuvių Fronto Bičiulių keturmėnesinis politikos žurnalas.

"Į LAISVĘ" (TOWARD FREEDOM), Lithuanian magazine of politics, published three times a year by the Friends of the Lithuanian Front.

* Straipsniai, autoriaus pasirašyti pavarde, slapyvardžiu ar inicialais, nebūtinai reiškia ir redakcijos nuomonę.

* Citatų kalba netaisoma.

NUOŠIRDŪS ŽODŽIAI IR PARAMA

• Linkiu "Į Laisvę" žurnalo redakcijai ir bendradarbiams ištvermės ir puikios sekmės. Manau, kad vien to nepakanka. Siunčiu 100 dolerių auką žurnalo leidimui paremti.

Dr. Antanas Razma

Joliet, Illinois

• Sveikinu taip įdomiai redaguojantį "Į Laisvę". Perskaitau kiekvieną numerį nuo pradžios iki galo. Visada Jūs sugebate padaryti kiekvieną numerį aktualų, gyvą, su daugeliu pirmaeilių bendradarbių. Žurnalas daugiau domisi pozityviu darbu, o ne tuščiomis diskusijomis, ir nėra priekabus. Tai didelis pliusas.

Kun. dr. Juozas Prunskis

Chicago, Illinois

• Pilnai pritariu "Į Laisvę" žurnalo gerai, aiškiai ir griežtai linijai mūsų tautos gyvybiniais klausimais.

Dr. Kazys Bobelis

Elgin, Illinois

• Mes, bičiuliai, ir kiti lietuviai didžiuojamės Tavo redaguojamu "Į Laisvę" žurnalu. Sekmės ir ištvermės!

Stasys Rudys

Michigan City, Indiana

• Puikiai suredagavai paskutinį "Į Laisvę" žurnalo numerį (Nr. 43/80).

Paulius Jurkus

Brooklyn, New York

DR. HENRIKAS BRAZAITIS NĖRA TAUTININKAS

• "Į Laisvę" žurnalo praėjusiame numeryje (Nr. 43/80), aprašant PLB seimą, parašyta: "PLB valdybos narių politinė priklausomybė:... 3 tautininkai (J. Bachunas, dr. H. Brazaitis ir dr. A. Butkus)". Turiu pareikšti, kad jokiam ALTS-gos padaliniui niekad nepriklausiau ir nepriklausau. Bendrai, nei Lietuvoje, nei išeivijoje nepriklausiau ir nepriklausau jokiai lietuvių politinei grupei. Manau, kad rasite galimybės šią klaidą atitaisyti.

Dr. Henrikas Brazaitis

Cleveland, Ohio

KAZIO ŠKIRPOS PATIKSLINIMAS

• Vytautas Vaitiekūnas rašo "Į Laisvę" praėjusiame numeryje (Nr. 43/80, pusl. 49): "... Ryšium su tuo slaptu Berlyno - Maskvos susitarimu (Berlyno - Maskvos susitarimas, pasirašytas 1939.8.23. Red.), Vokietija pasiūlė Lietuvai karinę sąjungą prieš Lenkiją. Tą pasiūlymą palaikė Lietuvos pasiuntinys Vokietijai Kazys Škirpa..." Laikau savo pareiga pareikšti, jog Vokietija jokios karinės sąjungos prieš Lenkiją nebuvo tada Lietuvai pasiūliusi, ir aš negalėjau neegzistuojančio pasiūlymo palaikyti ar nepalaikyti. Aš rėmiau mūsų pačių žygį į Vilnių. Iš vokiečių dokumentų ("Akten zur Deutschen Auswaertigen Politik", VIII, pusl. 87, dokumentas 113), matome, jog von Ribbentrop 1939 metų rugsėjo mėn. 20 d. buvo pramatęs pasiūlyti Lietuvai karinę konvenciją, pavadintą "Globos sutartimi" (Schutzvertrag). Tai buvo jau po Lenkijos pralaimėjimo. Bet kadangi Lietuvos užsienių reikalų ministeris J. Urbšys išsisukinėjo vykti į Zoppotą susitikimui su von Ribbentropu, kuris mūsų ministerį buvo kvietęs minėtos sutarties aptarimui, tai šios "Globos sutarties" projektas ir liko tik ant popieriaus.

Kazys Škirpa

Washington, D. C.

DUOKITE INFORMACIJOS APIE BATUN-Ą

• Ar būtų galima skirti "Į Laisvę" žurnalo vieną numerį BATUN-ui? 1968 metų vasarą Dainavoje susipažinau su šia organizacija, apie kurią kiti lietuviai mažai težino. BATUN-as (Baltic Appeal to the United Nations) galėtų daug padėti kovoje dėl Lietuvos laisvės.

Jonas A. Steponaitis

Detroit, Michigan

Redakcijos pastaba. "Į Laisvę" žurnalas rašė apie BATUN-ą 1967 metų kovo mėnesio numeryje (Nr. 39/76). Pagrindinis šios grupės tikslas yra informuoti Jungtinių Tautų narius (ambasadas prie Jungtinių Tautų) apie Pabaltijo kraštų bylą. "Į Laisvę" žurnalo redakcija yra įsitikinusi, kad tą darbą gali atlikti VLIK-as ir LLK-tas. Minėtos institucijos ir turėtų pilnai imtis to darbo.

TIKROVĖ IR LEGENDA

• "Į Laisvę" Nr. 43 (80) paskelbtos poeto K. Jakubėno mirties aplinkybės "Naujienų" dienraštyje susilaukė tokių prieštaraujančių komentarų:

"Manau, kad ateityje dar visokių legendų apie tą liaudies poetą - didvyrį girdėsime..." — Alfonsas Nakas.

"Svečias iš Lietuvos rašytojo Kazio Jakubėno nužudymo aplinkybes smulkiai išdėstė. Žymusis kovotojas ir literatas žuvo už savąsias idėjas vos sulaukęs 42 metų" — Jurgis Kateiva.

Jurgis Kateiva apie poetą K. Jakubėną duoda daug ir įdomių papildymų. Su tuo straipsniu verta susipažinti.

A. G.

Chicago, Illinois

LENKIU GALVĄ DR. A. MACEINAI

• Lenkiu galvą žymiajam mūsų filosofui (ir kartu politikui) dr. Antanui Maceinai. Visi lietuviai turėtų susipažinti su jo mintimis bendravimo su kraštu reikalu. (Žiūr. pasikalbėjimą su dr. A. Maceina "Į Laisvę" žurnale, Nr. 43/80, pusl. 23-26. Red.). Jo patiektos mintys turėtų tapti mūsų "Credo" bendravimo su kraštu reikalu.

J. Ks.

Philadelphia, Pennsylvania

• Prof. dr. A. Maceina neabejoja (Žiūr. "Į Laisvę" Nr. 43/80), kad sovietai kviečia užsienio lietuvius lankytis pavergtoje Lietuvoje ne lietuvių tautai padėti, bet sovietinei santvarkai stiprinti. Tik dvasiškai akli ir kurti, anot jo, svečiavimosi akcijoje neįstengią pastebėti komunistinių motyvų. Vieną iš tų motyvų atskleidžia rusų propagandinis anglų kalba leidinys "Lithuania Today", 1966 metų nr. 2. Čia talpinamas pasikalbėjimas su pavergtoje Lietuvoje atsilankiusiu prancūzų rašytoju - filosofu Jean-Paul Sartre. Paklaustas, ar Lietuvos žmonės iš tikro neturi laisvės ar net esą pavergti, kaip Vakaruose kad skleidžiama propaganda, šis prokomunistinis rašytojas atsakė: "Visi lietuviai, kuriuos aš (Lietuvoje) sutikau, yra iš tikro laisvų žmonių pavyzdys. Būdamas ten aš sutikau lietuvių iš JAV-bių, kurie atvyksta aplankyti gimtojo krašto. Aš abejoju, ar jie vyktų lankyti pavergto krašto". Sartre žodis Vakarų intelektualų ateistiniuose - liberaliniuose sluoksniuose yra labai autoritetingas.

P. R.

Muenchen, Vakarų Vokietija

Laiškai redaktoriui gali būti pasirašyti ir slapyvardžiu, bet tuo atveju reikia duoti redakcijai ir savo tikrą vardą ir pavardę. Skaitytojai kviečiami pasisakyti žurnale keliamais ir kitais aktualiaisiais mūsų klausimais. Įdomesnius skaitytojų pasisakymus vienu ar kitu klausimu žurnalas paskelbs. Visi laiškai redaktoriui adresuotini: "Į Laisvę", Post Office Box 77048, Los Angeles, California 90007.

TYLUSIS RŪPESTIS

Kartais taikiai, kartais gan kovingai sprendžiame lietuviškąsias problemas. Retai sutariame, dažniau išsiskiriame. Debatų įkarštyje saviškius pervertiname, nesaviškius linkę nuvertinti. Motyvacijos skalė perdažnai lėkšta, nors be galo plati. Žodžiams netaupūs, logikai nereiklūs, oponentams nepagarbūs. Tačiau vienu atžvilgiu iki šiol visi sutarėme: nekalbėti apie Lietuvos laisvės uzurpatoriaus talkininkus mūsų pačių tarpe, tarsi jų ir nebūtų.

Iš tikro, kalbėti apie tai pavojinga dėl dviejų priežasčių: iš vienos pusės, bet kokia kad ir labiausiai pagrįsta prielaida visada iššauks piktus "birčininkų", "raganų medžiotojų", "patriotinių fanatikų" kaltinimus, iš antros — kalbėjimas gali pažadinti pagundą perlengvai švaistytis kolaboracijos su priešu kaltinimais ir įtarinėjimais. Tačiau vis tik apie tai kalbėti reikia, nes Lietuvos laisvės priešo talkininkų mūsų tarpe yra. Nutylėjimas neša didesnę riziką už kalbėjimą.

Komunistai nesiunčia į mūsų tarpą agentų slaptom raketom išvogti, nes jų neturime, neinfiltruoja šnipų, nes ir paslaptys menkos. Jei kada kiek jų ir turėjome, perdavė jas rusų žvalgybai Albinas Morkus, lietuvių išeivijos Alger Hiss. Pagrindinis Lietuvos okupanto tikslas—sulaužyti vieningą lietuvių išeivijos rezistencijos ryžtą ir sujaukti laisvės kovos pastangas. Tam jis kviečia mus į pavergtą tėvynę, tam siunčia čia savo agentus, tam tikslui pasiekti jis ieško ir randa talkininkų mūsų tarpe.

Negalėdamas įveikti jėga, priešas griebiasi klastos ir gundymų. Lietuviškoji išeivija gundoma ne tik bibliškais duonos ir garbės pažadais, bet ir daug suktesnėmis danajų dovanomis: tautine kultūra, pačia tauta ir tėvynės meile. Gundytojas atstoja tik tada, kai gundomasis neatlaidžiai pareikalauja Lietuvai nepriklausomybės.

Okupanto sėkmė mus skaldyti ir laisvės kovą jaukti būtų žymiai menkesnė, jei jis turėtų veikti iš tolo. Talkininkai jį ir jo skaldantį pirštą perkelia į mūsų tarpą. Pasirodę ryškesni sąmyšio mūsų pačių tarpe reiškiniai kelia tylų, bet gilų susirūpinimą.

Rūpestį kelia lietuvių išeivijos kolonijose egzistuoją pastovūs taškai, į kuriuos atsiremia ir informacijomis apsirūpina trumpesniam ar ilgesniam lai-

kui iš anapus apsilanką žmonės. Iš tų pačių ar kitų taškų okupacijos organus Lietuvoje ir jų centrines Maskvoje pasiekia veiklesnių užsienio lietuvių adresai ir iššifruotos slapyvardžiais rašančių antikomunistų spaudos darbuotojų pavardės.

Su rūpesčiu sutinkami tie iš okupuotos Lietuvos grįžę laisvojo pasaulio lietuviai turistai, kurie uždaruose susirinkimuose pasakoja apie tariamai Lietuvoje matytą mokslinės ir meninės kūrybos laisvę, nesužalotą lietuvių tautos savitumą, geras žmonių nuotaikas. Pavergimo apraiškų nei demografinės kreivės kitimo rusų naudai jie lieka nepastebėję ar sąmoningai nutyli.

Pastangos lietuvius surišti kalbinės ir kultūrinės giminystės ryšiais su slavais yra viena iš rusifikacijos priemonių pavergtame krašte. Ir rūpestis nevirsta džiaugsmu, kai tokių pat pas mus pasireiškusių pastangų išeina ginti tam tikri lietuvių darbuotojai.

Sąmoningų priešo talkininkų mūsų tarpe nėra daug. Didesnę žalą laisvės kovai padaro talkininkai iš naivumo.

MŪSŲ ATSAKYMAS KOMUNISTAMS

Nors ir padejuojame dėl savo nevieningumo, bet esame gana vieningi; nors ir pasiskundžiame dėl menko savo prisidėjimo prie Lietuvos laisvinimo darbo, bet atliekame daug. Mūsų vieningumo ir mūsų politinio darbo negali pakęsti Maskvos komunistinis okupantas Lietuvoje. Jis jau bandė visą eilę būdų mus suskaldyti ir palaužti mūsų pastangas, pasiryžimą ir darbą kovoje dėl Lietuvos laisvės. Lietuvos pavergėjui vis nesisekė. Paskutiniu metu komunistai pradėjo bandyti mus suskaldyti lietuviška daina.

Neseniai Lietuvos okupantas buvo atsiuntęs solistą Virgilijų Noreiką rečitaliams į Kanadą ir JAV-bes. To solisto tikslas nebuvo mus atgaivinti lietuviška daina, o palaužti lietuvių vienybę ir įnešti nesantaikos į mūsų bendruomenes. Čia komunistai kiek laimėjo vienoje ar kitoje lietuvių bendruomenėje Kanadoje ir JAV-bių lietuvių sostinėje Chicagoje. Netrukus Lietuvos okupantas atsiųs daugiau dainininkų, muzikų ir aktorių į laisvojo pasaulio lietuvių bendruomenes. Kaip mes juos sutiksime?

Komunistinio okupanto koncertų bei rečitalių ruošimo tikslas laisviesiems lietuviams yra labai aiškus: suskaldyti mus. Mūsų atsakymas jiems turi būti taip pat labai aiškus: pilnas ir visiškas ignoravimas jų koncertų, rečitalių ir kitokio pobūdžio parengimų. Sąmoningas ir galvojantis lietuvis negali remti komunistų kėslų.

Lietuvių bendros atsakomybės žadinimas

KUN. GEDIMINAS KIJAUSKAS, S.J.

Žvelkime į lietuviškąją išeiviją. Jos dabartiniu judrumu visoje eilėje sričių džiaugiamės. Kad ne visur ji vienodai gyvuoja, pasiteisiname sąlygų ribotumu ar jėgų menkumu. Neretas klausia, kokia bus tos išeivijos ateitis? Ką žada rytojus — ar bus jis šviesus? Keliame tą klausimą ne skaičiuoti savo veiklos dienas, o greičiau iš naujo įsipareigoti savo misijai vykdyti. Atsidūrėme laisvajame pasaulyje, kad būtume savo tautos nenuilstantys kovotojai. Šie metai galėjo būti pavadinti Lietuvos Laisvės Kovos Metais tik simboliniai. Iš tiesų, kiekvieni išeivijos metai turės likti kovos metais, kol pavergtas brolis ar sesė nebus laisvi.

Ypatingų įrodymų neieškosime tvirtinimui, jog lietuviškosios išeivijos jėga ir užtikrinimas ateičiai glūdi jos darnioje bei tamprioje vienybėje. Dažnai net skirtingų pažiūrų bei įsitikinimų žmones apjungia bendros atsakomybės pajautimas vykdyti tuos darbus, kurie visiems yra lygiai brangūs ir būtini. Tur būt, neklysime sakydami, jog daugumai išeivijos lietuvių tokia atsakomybe yra jau beveik ketvirtį šimtmečio pavergtos tautos laisvės atgavimas.

Gyvam atsakomybės pajautimui yra ir pavojų — pavojus suskilti ir pradėti kovą vieniems prieš kitus; pavojus rūpintis tik asmeniniu savo gyvenimu, kai po eilės darbingų metų nugirstame žodžius: "Dabar noriu pagyventi, rūpintis savimi". Tokį liūdną pakrikimą patvirtina ir istorijos puslapiai. Senovės graikų rašytojas Thucidides primena, kad vienybės ir atsakomybės stoka bendruose reikaluose griauna bendruomenes iš vidaus. Jis rašė, kaip peleponiečiai ir jų kaimynai buvo galingi kovos lauke, tačiau bejėgiai vidaus reikaluose: "kiekvienas rūpinasi savo reikalais... kas sustabdo bet kokį bendrą veikimą... Jie paprastai daugiau praleidžia laiko savo asmeniškiems rūpesčiams, negu žiūrėdami bendro gėrio — kiekvienas yra įsitikinęs, jog dėl jo apsileidimo nieko blogo neatsitiksią, ir kad kito yra pareiga tą ar tą padaryti; ir taip, kada kiekvienas tokiomis iliuzijomis gyvena, bendri uždaviniai nepastebimai apleidžiami".

Laiko ženklai mums kalba apie reikalą budinti visų lietuvių bendrą atsakomybę savo gyvybiniams uždaviniams vykdyti.

KUN. GEDIMINAS KIJAUSKAS, S.J., Chicago, Illinois (JAV), Lietuvių Jėzuitų Provincijolas, jaunimo apaštalas. Gimė 1930.VI.29 Galiriškės km., Vilkaviškio valsč. Pradinę mokyklą baigė Lietuvoje, o gimnaziją — Vokietijoje. Filosofiją ir teologiją studijavo JAV-se ir Belgijoje, sociologiją — Montrealio universitete (Kanadoje). Kunigu įšventintas 1960.

Per dialogą šiandien ieškoma užmegzti ryšius su tais, kuriuos ne taip seniai skyrė sienos, dažnai pačių žmonių sukurtos. Bendruose pokalbiuose skirtingų pažiūrų žmonės išmoksta gerbti vienas kito įsitikinimus, suranda tai, kas gražu ir vertinga kitame, jungiasi su juo tam darbui, kuris jiem abiem svarbus. Dialogas nėra savo įsitikinimų ar principų atsisakymas, kaptuliavimas kitam ar pergalė prieš jį. Dialogas yra kito žmogaus priėmimas tokio, koks jis yra. Dialogas yra kelių nutiesimas vienybei ir su kitaip galvojančiais. Dialogas padeda mums visiems sutarti ir vykdyti tuos uždavinius, kurie mums visiems lygiai brangūs ir svarbūs, kaip pav., Lietuvos laisvė, lietuviško jaunimo ateitis, kultūriniai darbai.

Dialogo kelias bus taip pat geriausias būdas budinti kituose atsakomybę, kad jie gintų visiems lietuviams bendrus reikalus ir už juos kovotų bei aukotųsi. Atviruose ir nuoširdžiuose pokalbiuose geriau ir aiškiau suprantame mums visiems rūpimus reikalus. Tokiuose pašnekesiuose vieni kitus artimiau pažįstame, "pamatome kitą medalio pusę". Atvirkščiai, stoka dialogo dažnai mūsų darbą ir vieningą veikimą stabdo ar net paralyžuoja. Sutarti ir ieškoti visiems priimtino bendro darbo lauko, kuriame kiekvienas atlieka savo rolę, kasdien vis darosi būtinesnis reikalas. Ar išmoksime eiti tokiu dialogo keliu, dalinai nuspręs, kiek pajėgsime įvykdyti tuos uždavinius, kuriuos realizuoti mums leidžia laisvė išeivijoje ir kurių iš mūsų laukia pavergta tėvynė.

DR. JONAS GRINIUS

Dauguma intelektualų užsidaro savo specialybėje ir ten skiria visą savo laiką ir atiduoda visas savo jėgas. Dr. Jonas Grinius yra plačios skalės ir sugebėjimų asmenybė: jis iškilus rašytojas, laikraštininkas, literatūros ir meno kritikas, politikas, visuomenininkas, jaunimo auklėtojas.

Dr. J. Grinius (g. 1902.II.21 Giminėnų k., Joniškio vls., Šiaulių aps.) gimnaziją baigė Šiauliuose (1922) ir 1926 Lietuvos universiteto teologijos - filosofijos fakultetą. Gilino studijas Grenoblio ir Paryžiaus universitetuose, kur studijavo prancūzų kalbą, literatūrą, estetiką ir meno istoriją. 1929 Lietuvos universitete už disertaciją *O. V. Milašius — poetas* gavo literatūros daktaro laipsnį. Dr. J. Grinius nuo 1929 metų iki pasitraukimo į Vakarus (1944) buvo LU ir VDU mokomojo personalo narys. Jis yra eilės knygų ir straipsnių autorius.

Dr. J. Grinius nuo gimnazijos laikų dalyvavo ateitininkų ir kitų katalikiškų organizacijų veikloje, 1930-49 Ateitininkų Federacijos tarybos narys. Buvo šių laikraščių ar žurnalų redaktorius ar redakcijos narys: "Ateities" (1922-25), "Pavasario" (1923-24), "Židinio" (1930-40), "XX Amžiaus" (1936-40), "Aidų" (1947-50). Buvo VLIK-o narys, aktyviai dalyvauja LB veikloje.

DR. JONAS GRINIUS, Muenchen (Vakarų Vokietija), rašytojas, literatūros kritikas, visuomenininkas. Aktyviai reiškiasi Lietuvių Bendruomenėje, lietuvių politinėje veikloje ir ateitininkuose.

• • •

DR. ANTANAS KLIMAS, Rochester, New York (JAV), Rochester universiteto profesorius, lingvistas, visuomenininkas. Šiuo metu yra PLB Kultūros Tarybos pirmininkas ir JAV LB Tarybos narys.

• • •

DR. ANTANAS KLIMAS

Turime šimtus lietuvių, lektoriaujančių ar profesoriaujančių JAV-bių, Kanados, Australijos ir kitų laisvojo pasaulio kraštų kolegijose ar universitetuose. Tik vienas ar kitas iš jų atiduoda pilnai savo duoklę Lietuvos ir lietuviškam reikalui. Toks yra dr. Antanas Klimas, profesoriaująs Rochesterio universitete.

Dr. A. Klimas (g. 1924.IV. 17 Pelekonių k., Jiezno vls., Alytaus aps.) baigė Prienų gimnaziją (1941) ir 1941-43 studijavo VDU filosofijos fakultete lituanistiką, filosofiją ir tuo pat metu baigė Kauno mokytojų seminariją (1942). Tremtyje studijavo Pabaltijo universitete (Hamburg - Pinneberg). 1948 atvyko į JAV-bes ir pradėjo studijuoti Pennsylvanijos universitete, kur 1950 gavo magistro laipsnį, o 1956 įgijo daktaro laipsnį. Nuo 1956 metų profesoriauja Rochesterio universitete lingvistikos skyriuje dėstydamas lyginamosios kalbotyros ir germanistikos dalykus. Vedęs, augina 4 vaikų šeimą.

Dr. A. Klimas šiuo metu yra PLB valdybos narys, JAV-bių LB Tarybos narys ir LFB Vyr. Tarybos narys. Bendradarbiauja lietuvių patriotinėje spaudoje; buvęs "Į Laisvę" redaktorius. Šiuo metu yra vienas iš "Lituanus" žurnalo redaktorių. Yra paskelbęs eilę straipsnių amerikiečių mokslo žurnaluose.

PREZIDENTO RICHARD M. NIXON ĮSIJUNGIMAS Į KOVĄ DĖL LIETUVOS LAISVĖS

RICHARD M. NIXON
20 BROAD STREET
NEW YORK, NEW YORK

August 18, 1967

Dear Leonard:

While it is my normal practice not to join organizations or committees where I cannot play an active role, your group is dedicated to a program that I have long endorsed and supported. Thus, I would be honored to accept membership on the Honorary Committee of Americans for Congressional Action to Free the Baltic States.

With every good wish for the Committee's success,

Sincerely,

Richard Nixon

Mr. Leonard Valiukas
3015 Severance Street
Los Angeles, California 90007

Kairėje (kitame puslapyje)—JAV-bių prezidentas Richard M. Nixon

Prezidento Richard M. Nixon pareiškimas laisvojo pasaulio lietuviams

I have been informed of the convention of Free Lithuanians held recently in New York City, and am pleased that Free Lithuanians have a worldwide organization — The World Lithuanian Community. The newly-elected Executive Committee of this worldwide group deserves support from all freedom-loving Americans. My best wishes to Mr. Joseph Bachunas of Sodus, Michigan, President of the World Lithuanian Community, and other officers: Mrs. M. Lenkauskas, Mr. St. Barzdukas, Dr. H. Brazaitis, Mr. A. Rinkunas, Dr. A. Klimas, Dr. A. Butkus, Dr. V. Majauskas, and Mr. A. Gailiusis.

Americans of Lithuanian descent are among the best-organized groups in our nation. I am familiar with the work of the Lithuanian-American Community of the USA, Inc., the Lithuanian-American Council, Inc., the Supreme Committee for Liberation of Lithuania, the Committee for a Free Lithuania, the United Lithuanian Relief Fund of America, Inc., and other organizations. I have met personally or I have been told by my Lithuanian-American friends about the present leadership of these organizations: Mr. Bronius Nainys, Mr. Eugene A. Bartkus, Dr. Joseph K. Valiunas, Mr. Vaclovas Sidzikauskas and Rev. Vaclovas Martinkus.

I was happy to see that my friend from California, Mr. Leonard Valiukas, has organized the Americans for Congressional Action to Free the Baltic States. I am a member of this nationwide organization. I was also pleased to see the U. S. Congress pass H. Con. Res. 416, which calls for freedom for Estonia, Latvia and Lithuania. I firmly believe that achieving this final goal can be successful.

The Lithuanian-Americans are known throughout America as religious, hard-working and loyal Americans. They have contributed significantly to the greatness of our nation.

All of us want the United States to remain the greatest country in the world, and hope that Lithuania may also regain freedom and independence. I hope that you will vote for me in the November election, so that work toward that goal may continue. With God's and your help, we will be successful in our crusade for the greatness that is America and in your crusade for Lithuania's freedom.

Pravertos Baltųjų Rūmų durys lietuviams

Laisvojo pasaulio lietuviams rūpi savo gyvenamųjų kraštų gerbūvis bei ateitis ir kartu Lietuvos rytojus. Visi geros valios laisvieji lietuviai trokšta turėti savo gyvenamų kraštų vadovaujančiuose postuose asmenų, kurie pilnai remtų kovą dėl Lietuvos laisvės.

Dauguma Amerikos lietuvių nuoširdžiai rėmė Richard M. Nixon kandidatūrą ir su džiaugsmu sutiko žinią apie jo išrinkimą Jungtinių Amerikos Valstybių prezidentu. Šis žymusis amerikiečių politikas ir valstybininkas yra užėmęs labai aiškią liniją Lietuvos bylos reikalu. Jis palaiko glaudžius santykius su JAV-bių lietuvių darbuotojais ir yra aktyvus kovos dėl Lietuvos laisvės dalyvis. Jo išrinkimas Jungtinių Amerikos Valstybių prezidentu plačiai pravėrė Baltųjų Rūmų duris lietuviams.

Richard M. Nixon, naujasis JAV-bių prezidentas, per eilę metų palaikė glaudžius ryšius su savo gimtojo Kalifornijos steito lietuvių darbuotojais, turėdamas jų tarpe bičiulių ir draugų. Jis rėmė Rezoliucijoms Remti Komiteto žygį ir įsijungė į tą organizaciją.

Tiesa, Rezoliucijoms Remti Komitetas nėra lietuvių veiksnys, o amerikiečių organizacija kovai dėl Pabaltijo kraštų laisvės ir nepriklausomybės. Šią organizaciją suformavo lietuviai ir iki šiol tebeatlieka joje pirmaujantį vaidmenį. Be JAV-bių prezidento Richard M. Nixon, šiai organizacijai priklauso ir visa eilė jo administracijos narių, iš kurių paminėtin: Spiro T. Agnew (JAV-bių viceprezidentas), Melvin R. Laird (krašto gynybos sekretorius), Robert H. Finch (sveikatos, švietimo ir gerbūvio sekretorius), George Romney (butų statybos ir miestų plėtimo sekretorius), John A. Volpe (susisiekimo sekretorius), dr. Martin Anderson (JAV-bių prezidento specialus patarėjas) ir kiti.

Per paskutiniuosius aštuonerius metus ir Baltuosius Rūmus ir Valstybės departamentą buvo užsėdę asmenys, kurie marino Lietuvos ir kitų komunistų pavergtų kraštų bylos reikalą. Lietuvos bylos marintojų gadynė pasibaigė. Lietuvos laisvinimo darbe prasideda nauja era. Be abejo, stebuklų laukti negalima. Niekad nebuvo ir nebus lengva iškovoti laisvę pavergtam kraštui. Kovos rezultatai priklausys didele dalimi nuo mūsų pačių.

• • •

STASYS BARZDUKAS, Cleveland, Ohio (JAV), PLB Valdybos vykdomasis vicepirmininkas, JAV LB išvedėjas į plačiuosius vieškelius. Šiame numeryje duodamas pašnekesys (pradžia kitame puslapyje) su St. Barzduku aktualiaisiais PLB klausimais.

Nuotrauka V. Maželio

PLB PASIRINKO VIDURIO KELIĄ

Pašnekesys su STASIU BARZDUKU, Pasaulio Lietuvių Bendruomenės Valdybos vykdomuoju vicepirmininku

ti labai dažni. Bus tenkinamasi džiai, suprantama, negalės būpačiu būtiniausiu minimumu — bent keturiais posėdžiais per metus. Bet pirmininkas, vykd. vicepirmininkas, sekretorius - iždininkas ir informacijos vicepirmininkas sudarys valdybos prezidiumą, kuriam pavedamas techninių ir einamųjų reikalų sprendimas bei vykdymas. Prezidiumo posėdžiai galės būti šaukiami pagal kiekvieną kylantį reikalą, vadinas, galės būti net ir dažni. Į prezidiumo posėdžius taip pat bus kviečiami ir kiti valdybos nariai, ir tie, kurie svarstomais reikalais domėsis, šiuose posėdžiuose taip pat galės dalyvauti.

PLB valdybai taip pat rūpi jos darbo lankstumas apskritai. Todėl atskiriems darbams vykdyti jos nariai galės susidaryti pagelbinius organus — komisijas, sekcijas, komitetus ir kt. Reikalui esant, į PLB valdybos posėdžius galės būti kviečiami ekspertai — kitų bendruomenės organų nariai, klausimų referentai ir t.t. Visi šie procedūriniai klausimai yra aptarti visų valdybos narių ir suformuluoti 1968 lapkričio 23 dienos posėdy vienbalsiai priimtu PLB valdybos statutu. Kaip atrodė, tokio statuto reikalavo valdybos darbų aiškumas bei

— Be abejo, naujoji PLB valdyba jau yra svarsčiusi savo veiklos planą: kokie svarbesnieji jos darbai ir žygiai?

— Naujoji PLB valdyba pareigomis pasiskirstė 1968 rugsėjo 21 posėdy. Pasiskirstymas įgalino apžvelgti valdybos darbo sritis: valdyba turi vicepirmininkus visuomeniniams reikalams, informacijai, jaunimui ir finansams, nutarta sudaryti atskiras institucijas lietuvių kultūrai ir lietuviškam švietimui — PLB Kultūros Tarybai ir PLB Švietimo Tarybai vadovaus du PLB valdybos nariai pirmininkų titulais, bendraisiais reikalais rūpinsis valdybos pirmininkas, vykdomasis vicepirmininkas ir sekretorius — iždininkas (šios dvigubos pareigos pavestos vienam asmeniui). Taigi valdybos narių pareigas visų pirma reikia suprasti pagal jų pavadinimus.

Tačiau nusistatyta, kad kiekvienas valdybos narys savo srities darbą tegalės organizuoti tik pagal PLB valdybos priimtus planus. Jie bus aptariami bendruose valdybos posėdžiuose. Kadangi valdybos nariai gyvena pasisklaidę net penkiose vietose (Tabor Farmoje, Clevelande, Detroite, Toronte ir Rochesteryje), tad valdybos posė-

sėkmingumas, jis taip pat numatytas ir PLB konstitucijos 23 str.

Iš atskirų PLB valdybos planuojamų, vykdomų arba jau įvykdytų darbų suminėtini tokie.

PLB konstitucijos perredagavimas. Neseniai įvykęs PLB III-sis seimas akivaizdžiai parodė, jog turim žmonių, kuriem raidė svarbiau už esmę. Jei tik galima prie raidės prikibti — jie mielai tai daro. Šitaip yra prarandamas laikas, kurį galėtume skirti pozityviam bendruomeniniam darbui. PLB konstitucija parodė turinti paragrafinių prieštaringumų, kurie ir ateity galėtų kelti nereikalingus bei nevaisingus ginčus, todėl būtina juos iš PLB konstitucijos pašalinti. Galimybę sudaro PLB konstitucijos 14 str.: "Tarpsesiniu metu Seimas prireikus sprendžia atskirus klausimus korespondenciniu būdu; šį atsiklausimą atlieka Valdyba". Valdyba šia jai duodama PLB konstitucijos teise pasinaudos ir PLB seimo nariams pateiks svarstyti bei priimti PLB konstitucijos išlygintą projektą. To, kaip minėjau, mums būtinai reikia, nes esam dar labai toli kad ir nuo anglų, galinčių puikiai tvarkytis net be rašytinės savo konstitucijos.

Susirinkimų tvarkos taisyklės. PLB III seimas taip pat akivaizdžiai parodė, kaip galima atsidurti chaotinėj padėty, kai iš vienos pusės atsiranda žmonių, turinčių savų interesų, ir kai iš kitos pusės trūksta teisinių posėdžių tvarkymo priemonių. Deja, šitai buvo būdinga ne tik PLB seimui — šitai būdinga ir visiems mūsų susirinkimams: jie daugiausia palaidi, netvarkingi, ištęsti, ir esam atsidūrę padėty, jog imam savo susirinkimų patys vengti. Ypačiai mūsų susirinkimais yra nusivylusi į bendruomeninį gyvenimą ateinanti jaunoji mūsų karta, svetur mokslus ėjusi ir prie sklandesnės susirinkimų tvarkos pripratusi. Beveik visuotinis jos įsitikinimas — kad mūsų susirinkimai — tai niekas daugiau, kaip "ilgos kalbos ir nesibaigią ginčai". Tad reikia kokį nors susipratimą rasti ir gyvenimiškos reformos siekti. Su tokia konkrečia reforma ateina jaunieji mūsų bendruomenininkai. Galim eiti dviem keliais toliau: į jų pastangas numoti ranka ar joms parodyti reikiamo dėmesio. Priklausau prie tų, kurie nori bendros kalbos. Tokią kalbą turim rasti. Konkreti jos išraiška būtų bendrai apsvarstytos ir sutartos mūsų susirinkimų taisyklės, atremtos į lietuvišką mūsų tradiciją, bet respektuojančios ir šimtametę mūsų gyvenamųjų kraštų praktiką. PLB valdyba šitokiam šio reikalo tvarkymui iš principo taip pat pritarė.

Menininkų išvyka į Pietų Ameriką. Turėjom sportininkų išvykų, paskirų menininkų neorganizuotų gastrolių. PLB buv. valdyba suprojektavo ir parengė jau organizuotą trijų mūsų menininkų išvyką, kurią į-

vykdė dabartinė PLB valdyba. Sol. Ald. Stempužienė, komp. D. Lapinskas ir akt. L. Barauskas pagal iš anksto sudarytą planą aplankė penkis Pietų Amerikos kraštus — Venecuelą, Kolumbiją, Argentiną, Urugvajų ir Braziliją. Kelionei buvo skirtas visas mėnuo — nuo 1968 spalio 15 iki lapkričio 14. Duota 17 koncertų, lietuviško žodžio rečitalių ir kitokių pasirodymų salėse, per radiją ir televiziją, ne tik saviesiems, bet ir kitataučiams. Kai kur, pvz. Kolumbijoj, koncertuose dalyvavo ne šimtai, bet tūkstančiai kitataučių, per televiziją jie buvo parodyti ir visam kraštui. Išvykos balansas visais atžvilgiais aktyvus: mūsų daina, muzika ir žodis kėlė tautinį vietos lietuvių entuziazmą, meniniai mūsų lobiai buvo parodyti vietinėms kitataučių visuomenėms. Šių dienų terminais kalbant, buvo nuvežta lietuviško deguonies ir tautinė mūsų kultūra parodyta pasauliui. Tai be galo prasmingai investuotas kapitalas, duodąs didelius nuošimčius. Todėl PLB valdyboj yra balsų tokias išvykas padaryti bendruomeninės veiklos reguliara dalimi. Pietų Amerikos išvyką finansavo jungtinis komitetas. Tektų išspręsti klausimą, kas finansuotų kitas išvykas, jei jas įsivestume į bendruomeninį mūsų gyvenimą.

Lietuvių švietimo ir šeimos metai. Jų idėja kilo iš mūsų švietėjų, manančių, kad lietuviškai mūsų mokyklai ir lietuviškai mūsų šeimai svetur reikia išskirtinio visos bendruomenės dėmesio. Idėja pateko į PLB III-jį seimą, kuris atsiliepė savo nutarimu: "Seimas 1969 metus skelbia LIETUVIŠKOS ŠEIMOS IR LIETUVIŠKO ŠVIETIMO METAIS". PLB valdyba šį nutarimą vykdo: apsvarstė jo vykdymo planą, priėmė bei paskelbė atsišaukimą, PLB Švietimo Taryba parengė vykdymo taisykles ir kt. Pradėtas lengviausias tarpsnis. Nepalyginti sunkesnis jis bus patiems vykdytojams — kraštų bendruomenių valdyboms, apylinkėms, švietimo organams, mokykloms, mūsų spaudai ir radijui. Norint, kad šie specialūs vaisiai duotų apčiuopiamų vaisių, reikės labai paveikios mūsų bendruomenių darbuotojų, mokytojų, tėvų, kunigų, spaudos bei radijo žmonių ir visų kitų talkos. Reikia kalte kalti, kad mūsų mokykla iš tikrųjų virstų tautinės dvasios židiniu, o šeima — tautinės gyvybės lopšiu. Tai turi skambėti visur: laikrašty spausdintu žodžiu, pro garsintuvą gyvu žodžiu, susirinkimuose, pamoksluose, prakalbose... Tai turi būti visų metų ryžtingos pastangos, kad vaikai lietuvišką mokyklą lankytų, o jaunuoliai kurtų lietuviškas šeimas. Šitai turim padaryti, kitaip metai tebus oficiali formalybė.

Bendruomenių tarpusavo ryšiai. Oazių laikai, kai vieni nuo kitų stengėmės atsitverti daugybės smulkių draugijų ribomis, yra praėję. Nenorėkim jų grąžinti. Spauda, radijas, televizija,

NAUJOJI PLB VALDYBA — Naujoji PLB Valdyba pirmojo posėdžio 1968. IX.21 metu (iš kairės dešinėn): vicepirm. dr. H. Brazaitis, PLB švietimo Tarybos pirm. A. Rinkūnas, vicepirm. dr. V. Majauskas, pirm. J. Bachunas (mirė 1969 metų sausio mėnesį), vicepirm. M. Lenkauskienė, vykd. vicepirm. St. Barzdukas, PLB Kultūros Tarybos pirm. dr. A. Klimas, vicepirm. dr. A. Butkus ir sekr.-ižd. A. Gailiušis. Nuotrauka V. Pliodžinsko

lėktuvų susisiekimas, raketų skrydžiai ardo tautų ir valstybių uždarumą, skirtingos religijos randa tarpusavio kalbą, kodėl lietuvis turėtų būti išimtis ir skendėti vien savo parapijoj, draugijoj, srovėj? Bendruomenė stengiasi šį uždarumą pralaužti. JAV lietuvis turi žinoti, ką daro ir ko siekia jo brolis Australijoj, Europoj, Pietų Amerikoj. Kanados lietuviui turi rūpėti jo brolio likimas Belgijoj, Urugvajuj, Zelandijoj ir t.t. Turim dalintis kultūriniais lobiais: žurnalais, knygomis, plokštelėmis. Šiam tikslui turim turėti pakankamai visiems prieinamų bibliotekų ir skaityklų. Sistemingai turim keistis gyvaisiais savo žmonėmis — dainininkais, muzikais, mokslininkais, dailininkais. Tik tada sudarysim gyvą savo Pasaulio Lietuvių Bendruomenę tikrąja šio žodžio prasme. Bendruomenę, kuri bus pajėgi vykdyti tautinius mūsų pačių darbus ir kuri savo organizuotumu imponuos kitataučiams. Žinoma, žydais mes negalėsim tapti, bet prie suomių, čekų, slovakų, šveicarų idealo priartėti galėtume. Tik ar matyti tokių pastangų?

Bendruomeninio gyvenimo atmosfera. Štai kodėl Bendruomenei rūpi praskaidrinti lietuvišką atmosferą, kurią šių metų kalėdiniame *"Darbininke"* tėvas L. Andriekus OFM nupiešė tokiomis toli gražu nešviesiomis spalvomis: "Pagaliau nerimą ke-

lia taip pat laisvojo pasaulio lietuvių vargai. Kasmet vis sunkiau susikalbėti visuomeniniais ar kultūriniais klausimais. Per didelė laisvė sau ir per maža pagarba kitam labai pasunkino kolektyvinę veiklą. Baimę kelia ir jaunimo linkimas svetimybių pusėn bei jo prasmegimas kitataučių masėje. Vyresnioji karta dar tiki, kad priaugantieji pilnai perims visas darbo naštas, nors tasai tikėjimas jau svyruoja". Mūsų spalvos jau galėtų būti dar tirštesnės, nes sunkumus tiesiogiai jaučiam savo pečiais. Darom ir darysim visa, kam mus įpareigojo PLB seimas:

"Pastangos išlaikyti lietuvių tautos gyvybę ir politinę akciją, siekiančią atstatyti Lietuvos valstybės suverenitetą, yra pagrindiniai ir neišskiriami visų lietuvių uždaviniai. Jiems vykdyti reikia solidarios visuomenės, kurią jungtų bendras tikslas ir kurios neskaldytų skirtingos priemonės to tikslo siekiant.

Tikslo ir darbo vienybės išlaikymas yra vienas iš svarbiausių Pasaulio Liet. Bendruomenės uždavinių ateinančiame penkmetyje. Bendruomenė privalo: a) švelninti visuomeninę įtampą ir sudaryti sąlygas nuomonių pasikeitimui ne tarpusavio kova, bet žmogišku dialogu; b) bendrame darbe pripažinti visų geros valios Bendruomenės narių žodžio laisvę ir naudotis tiek daugumos, tiek mažumos teigiamais įnašais; c) darnaus klausimų sprendimo siekti vadovaujantis asmens teisių principais ir demokratiniu procesu".

Bendradarbiavimo keliu. PL Bendruomenės valdybai tenka skaitytis su faktu, kad laisvajame pasauly esančios kraštų bendruomenės yra labai margos sudėties ir nuotaikų atžvilgiais. Čia reiškiasi net kelių kartų žmonės. Turim senąją ir naująją išeiviją. Vieni augom ir brendom nepriklausomoj Lietuvoj, kiti nepriklausomą Lietuvą testebėjom tik iš tolo. Vieni su nepriklausoma Lietuva esam suaugę savo mokslu ir tradicijom, kiti savo gyvenimo būdui daug ką jau imam iš gyvenamųjų kraštų mokyklų ir papročių. Vieniems Lietuva yra pergyventa tikrovė, kitiems — tik pasakojimų bei skaitybos sukurtas vaizdas. Todėl nenuostabu, kad ir bendruomeninė mūsų savimonė skirtinga. Taip pat savo bendruomenėj turim nevienodų visuomeninių pažiūrų žmonių. Kaip kiekvienoj tautoj, ir mūsų bendruomenėj reiškiasi kraštutiniai žmonės, savęs težiūrį, su nieku kitu nesiskaitą. Tai ekstremistinių priemonių šalininkai. Daugumai būdingas vidurio kelias, paremtas tolerancijos ir demokratijos principais. Šį kelią taip pat yra pasirinkusi PLB valdyba. Jį rodo pirm. J. Bačiūno pareiškimas PLB III-jam seimui: (Naujai išrinktoji Pasaulio Liet. Bendruomenės III-ji Valdyba) "dau

dėmesio kreips į tautinį lietuvių solidarumą, jungiantį mus bendriesiems tautiniams mūsų uždaviniams ir darbams. Eisim vidurio keliu, kuris priimtinas daugumai lietuvių". Šitie žodžiai mums nėra tik frazė. Mes siekiam juos paversti gyvenimu. Todėl visų pirma skaitomės su rinkimų faktu ir ieškom bendros kalbos savo tarpe. Toliau PLB valdybai rūpės bendradarbiavimo bazę praplėsti. Šiam tikslui 1969 pradžioje yra rengiamas PLB valdybos susitikimas su JAV ir Kanados LB vadovaujančiais asmenimis. Susitikimo tikslas — išsikalbėti PLB liniją ir veiklą liečiančiais klausimais. Darbotvarkėj: bendradarbiavimas su politiniais lietuvių veiksniais, bendroji kultūrinė bei švietiminė PLB veikla, Bendruomenės finansų organizavimas ir kt. Radę susipratimą savo tarpe, toliau sieksim bendros konferencijos su VLIK-u ir kt. veiksniais. Bet apie tai platesnė kalba tegalės būti tik vėliau, PLB valdyba dabar teatlieka parengiamuosius darbus.

— *Pasigirsta priekaištų, kad naujosios PLB valdybos sudarymą nulėmė Lietuvių Fronto bičiuliai. Ar iš tikro jie tokie "galingi"?*

—Taip, tokių priekaištų girdėti. Jie gyvi pokalbiuose, jie taip pat prasiveržia ir į viešumą — į kai kuriuos mūsų laikraščius. Ligi šiol niekas viešai į juos nereagavo. Jei dabar šitai parūpo Jums — pasikalbėti reikia ir gal naudinga.

Nepalyginti didesnė bendruomeninio mūsų gyvenimo bėda — tai traukimasis iš lietuviško darbo. Dėl to sunyko mūsų susirinkimai, trūksta kandidatų valdyboms ir t.t. Tokių aimanų apstu beveik visuose mūsų laikraščiuose. O tokios aimanos pagrįstos. Kartais ima ir atsisuka lazda kitu galu: ja duodama per galvas tiems, kurie dirba. Tad gauna ir frontininkai, nors jie įvairiam bendruomenės darbui duoda palyginti daug žmonių. Tik čia mušimo pagrindas specifinis — partinis: mat, dr. V. Kudirkos žodžiu tariant, frontininkų "kelnių dryžiai" kiek kitokie. Jei pvz. kur į valdybą išrenka frontininką, tai ten jau būtinai "frontininkų diktatūra". Tokią "diktatūrą" visai dar neseniai pergyveno PLB buv. valdyba, nors joje tarp aštuonių narių su "savais kelnių dryžiais" tebuvau vienas vienintelis . . .

Tokia jau partinė mūsų "logika", turinti tradicijas visoj visuomeninėj mūsų veikloj. Tad iš praeities semiam ir šios rūšies savo stiprybę. Natūralu, kad kai kam vaidenas "diktatūra" ir naujojoj PLB valdyboj, nes ir joje yra frontininkų, ir ne vienas, bet visi trys.

PLB valdybos rinkimai turi savo evoliuciją. Sakysim, PLB pirmajame 1958 metų New Yorko seime JAV Liet. Bendruomenės atstovams PLB valdybos sudarymas maža terūpėjo. Ne

vienas tada gūžčiojo pečiais: tos PLB ateitis tokia dar neaiški, daug kas jai nepritaria, nežinia, ar kas išeis, o gal nieko nebus ir t.t. Tad vežimas vežti buvo atiduotas Kanadai, geriau susiorganizavusiai, ryžtingesnei, bet svarbiausia — jau tikėjusiai PLB idėja ir ateitimi.

Maždaug panaši padėtis buvo ir prieš PLB antrąjį 1963 metų Toronto seimą: Jungtinėse Amerikos Valstybėse būsimosios PLB valdybos rinkimais niekas rimčiau iš anksto nesidomėjo. Tik pačiame seime buvo sudarytas JAV LB kandidatų sąrašas, kuris nesunkiai rinkimus laimėjo. Kanada tada skaudžiai pergyveno jai padarytą skriaudą, o iš naujosios valdybos ne vienas šaipėsi: neturėjo boba bėdos, tai nusipirko kiaulaitę . . .

Tačiau pastarieji penkeri metai rodė Pasaulio Lietuvių Bendruomenės augimą, stiprėjimą, įsipilietinimą. Gal dėl to visai jau kitomis nuotaikomis rengtasi PLB trečiajam 1968 metų vėl New Yorko seimui: parūpo ir naujosios valdybos sudarymas. Rodytas dvejopas dėmesys — valdybos vietai ir asmeninei sudėčiai. Išaiškėjo, kad "Vliko viename privačiame pasitarime net konkreti naujos PLB Valdybos sudėtis buvo numatyta Chicagoje" (1968 "Aidų" 8 nr.), nors iš esmės tai visai nedžentelmeniškas vienos institucijos kišimasis į kitos "vidaus reikalus". Kilo mintis "keisti PLB Valdybos sudėtį ir būstinę", nes kai kieno vaizduotėje atsiradusi įtampa "tarp PLB Valdybos ir kai kurių JAV bendruomenės sluoksnių" (ten pat). Reiškėsi ypačiai trys židiniai: Chicaga, Clevelando - Detroito-Toronto trikampis ir New Yorkas. Pačiame seime buvo pasiūlyti du kandidatų sąrašai. Kandidatus taip pat siūlė ir čia cituotieji "kai kurie JAV bendruomenės sluoksniai", tačiau visa eilė jų pavardžių nieko bendro neturėjo ne tik su bendruomeniniu darbu, bet ir pačiu organizaciniu bendruomenės gyvenimu. Iš karto — į pačias viršūnes!

Kandidatavimo reikalams tvarkyti PLB buv. valdyba iš anksto buvo sudariusi nominacijų komisiją. Ji kalbėjosi su interesuotais asmenimis. Jei ji ryžtųsi dabar praskleisti pasitarimų uždangą, tai paaiškėtų, kad buvo planuojama kiek kitokios sudėties būsimoji PLB valdyba. Jei kai kurie kviečiami kandidatai būtų sutikę, trijų frontininkų "diktatūros" dabartinėj PLB valdyboj tikrai nebūtų buvę. Štai kodėl ir kyla visai pagrįstas klausimas, kodėl, kaip toj žydiškoj mūsų patarlėj, kai kurie "patys muša ir patys rėkia"? . . . Kodėl reikia frontininkus barti, kai jie atėjo bendruomeninio darbo dirbti?

Nė patys priekaištautojai, žinoma, netiki, kad frontininkai seime turėjo keturių penktadalių ar dviejų trečdalių daugumą, lėmusią PLB valdybos rinkimus. Lėmė ne partiškumas. Seime iš tikrųjų rungėsi dvi tarp savęs išsiskyrusios linkmės.

Viena pritarė tai linijai, kurią buvo pasirinkusi PLB buv. valdyba, kitoj pusėj stovėjo tie "kai kurie JAV bendruomenės sluoksniai", kuriuos iš tikrųjų sudarė tik keli asmenys ir jų simpatikai. Valdybos rinkimus lėmė ta bendruomeninė dvasia, kuri susiformavo per eilę bendro darbo metų: "Skirtingos nuotaikos PLB Valdybos sudėties ir būstinės klausimu buvo tik JAV bendruomenėje. Kitoms bendruomenėms visa buv. PLB valdyba, o ypačiai jos pirmininkas ir vykd. vicepirmininkas buvo prieš seimą ir pačiame seime personae gratissimae — priimtiniausi žmonės, vis tiek, ar seime buvo Australijos tautininkai, ar P. Amerikos krikščionys demokratai, ar Europos jaunesnioji karta" (Vt. Vt., "Aidai"). Seimas pasisakė už linkmę, pažymėtą minties tolerancija, tautiniu solidarumu ir bendruomeniniu darbu bei pasiaukojimu. Seime dalyvavę frontininkai taip pat buvo šios linkmės pusėj ir tuo gali pagrįstai didžiuotis!

PLB Valdyba pasiskelbė ir toliau leisianti "Pasaulio Lietuvį". Ar jis bus ir toliau tokio pat pobūdžio kaip kad iki šiol? Ar nereikėtų jame duoti daugiau vietos Bendruomenės veiklos svarstymams?

—"*Pasaulio Lietuvio*" tikslai neturėtų kelti abejonių, nes Pasaulio Lietuvių Bendruomenei reikia specialaus leidinio , kuris a) savo iniciatyva keltų, skleistų ir populiarintų bendruomeninę idėją, b) sektų ir ryškintų, kaip ši idėja reiškiama laisvojo pasaulio lietuvių spaudoje, c) informuotų apie Bendruomenės organizacinį gyvenimą, veiklą ir darbą, siekimus ir rūpesčius, laimėjimus ir sunkumus, d) duotų visuomeninio ir kultūrinio išeivijos lietuvių gyvenimo apžvalgą, e) megztų tampresnius visų kraštų lietuvių bendruomenių ir laisvojo pasaulio lietuvių ryšius. Kitas klausimas, kaip šiuos tikslus "*Pasaulio Lietuviui*" sekasi vykdyti. Todėl jis ne visų vienodai vertinamas. Mūsų laikraščių šeimoj jis sutinkamas konkurento žvilgsniu, tad daugiausia apeinamas tylėjimu. Prikišamas jam sausumas ir senų duomenų skelbimas. Tačiau savo bendruomeninį uždavinį jis atlieka, nes lanko lietuvius ir jų bendruomenes dvidešimt dviejuose laisvojo pasaulio kraštuose. Be abejo, "*Pasaulio Lietuvis*" būtų įdomesnis, jei galėtų eiti didesnis, dažnesnis. To neleidžia PLB valdybos ištekliai ir darbo jėgų ribotumas. Mes tęsiam prieš 30 metų pradėtą darbą, tik nepalyginti sunkesnėmis sąlygomis: "Jūs būsite, be abejo, pastebėję, kad šių dienų Pasaulio Lietuvio darbas — ne naujas. Jis tęsia darbą ano Pasaulio Lietuvio, kurį 1937 lapkričio 15 pradėjo leisti Pasaulio Lietuvių Sąjunga Kaune. Tada turėjom nepriklausomą savo valstybę. Taip pat turėjom gausią ir įvairią savo spaudą tėvynėj ir svetur. Tačiau buvo pasigesta

ORGANIZUOTINAS LIETUVIŲ FONDAS POLITINIAMS REIKALAMS

Lietuvių Fondas, pradėtas organizuoti 1960 m., kurio pelnas skiriamas tik lietuvių kultūriniams reikalams, jau perkopė pusės milijono dolerių ribą. Jau seniai lietuvių politinio gyvenimo vairuotojai turėjo pagalvoti apie fondą Lietuvos bylos rėmimui. Reikalas gerokai pavėluotas, bet yra sakoma, kad geriau vėliau, negu kad niekad. Mūsų visuomenė yra pajėgi,

---

leidinio, kuris lankytų visus lietuvius, informuotų apie viso pasaulio lietuvių gyvenimą, keltų visiems bendrus lietuvybės klausimus ir burtų krūvon. Nors turėjo savo oficiozą ir kitą valdinę spaudą, nepriklausomos Lietuvos vyriausybė suprato anų laikų Pasaulio Lietuvio paskirtį bei uždavinius ir skyrė valstybės iždo paramą jam leisti" (1968 2/38 nr.). Šių laikų *"Pasaulio Lietuvis"* turi verstis savanoriška rašančiųjų talka ir atsiunčiama prenumerata bei auka.

— *Kokios talkos lauktų PLB valdyba iš geros valios lietuvių?*

— Kad jos pastangos nebūtų anas evangeliškas "tyruose šaukiančiojo balsas"!

tik reikėtų parengti visam šiam žygiui tinkamą dirvą. Jei būtų suorganizuotas kitas fondas politinių darbų rėmimui, tai mes išeivijoje būtumėm atsistoję stipriai ant kojų.

Mūsų darbuotojai veiksniuose neturėtų laukti, kad to darbo imtųsi Lietuvių Fondo vadovai. Mes savo užsimojime esame pasiekę tik pusiaukelę. Prie geriausių norų mes negalime imtis kito projekto. Esu tikras, kad Lietuvių Fondo nariai taptų ir kito fondo nariais. VLIK-o, ALT-bos vadovai ir su jais artimiau susirišę asmenys turėtų labai rimtai tą reikalą pasvarstyti ir imtis darbo. Be abejo, mūsų veiksniai galėtų žymiai sparčiau pajudinti Lietuvos bylos reikalą, jei tik jų kasose būtų kiek daugiau pinigo.

Ne tuo reikalu noriu čia rašyti. Mano ir kitų Lietuvių Fondo darbuotojų beveik visas dėmesys nukreiptas savos institucijos reikalui. Mūsų didžiausias noras yra kaip galima greičiau surinkti ir kitą pusmilijonį Lietuvių Fondui. Tada lietuvių kultūriniuose baruose viskas pavasariškai sužaliuotų, o mes galėtumėm atsikvėpti ir pasižvalgyti kitų žygių bei dar-

bų lietuviško gyvenimo dirvonuose.

Mes, Lietuvių Fondo darbuotojai, laukiame iš mūsų visuomenės štai ko:

1. Daugelis Lietuvių Fondo narių galėtų be didesnio sunkumo padvigubinti savo įnašus. Kviečiame visus, kurie tik pajėgia tai atlikti, tuoj savo įnašus ir padvigubinti.

2. Tūkstančiai lietuvių, kurie yra tikrai finansiškai pajėgūs, dar nėra įsijungę į Lietuvių Fondą. Kviečiame kiekvieną Lietuvių Fondo narį surasti savo pažįstamų tarpe bent vieną asmenį, kuris įsijungtų į šią taip svarbią instituciją su savo šimtine.

3. Tas pusmilijonis dolerių surinktas beveik naujųjų ateivių tarpe. Kur senieji mūsų ateiviai? Kur čia gimusieji lietuviai? Kur mūsų jaunieji lietuviai, baigę čia aukštuosius mokslus ir jau pajėgiai įsistiprinę šio krašto gyvenime? Dauguma jų, galimas dalykas, neturi jokio supratimo apie Lietuvių Fondą. Turime jiems išaiškinti šios institucijos svarbą ir juos traukte pritraukti prie Lietuvių Fondo.

To laukiame iš visų Lietuvių Fondo narių ir kitų geros valios lietuvių. Neatsisakykite prašomos talkos ir tuoj pajudėkite!

Visi, kurie prenumeruoja ir skaito "Į Laisvę" žurnalą, be abejo, skaito ir eilę kitų mūsų laikraščių bei žurnalų. Esame ten davę ir nuolat duodame daug žinių ir informacijos apie Lietuvių Fondą. Būtų gal nė netikslu kartoti tai, apie ką esame dešimtimis ir šimtais kartų rašę kitur. Užsiminsiu tik vienu ar kitu žodžiu apie tai, ką Lietuvių Fondas yra jau davęs mūsų visuomenei ir ką duos netolimoje ateityje.

Mūsų kultūriniai reikalai yra iki šiol sulaukę iš Lietuvių Fondo 68,000 dolerių paramos. 1968 metais Lietuvių Fondas paskirs tam pačiam tikslui 28, 000.00 dolerių. Be abejo, kitais metais (1969 metais) galėsime skirti žymiai didesnę sumą mūsų kultūrinių žygių bei darbų parėmimui, negu kad šiais metais: bus padidėjęs pagrindinis kapitalas ir tuo pačiu jis atneš didesnę sumą palūkanų. Pasiekę savo tikslą (milijono sumą), galėsime kasmet skirti lietuvių kultūriniams reikalams apie 70,000.00 dolerių ar net daugiau. Tai bus milžiniška paspirtis mūsų kultūrinei veiklai!

Dar ir dabar vienas ar kitas lietuvių darbuotojas prikaišioja Lietuvių Fondui, kad jo pagrindinis kapitalas atliktų didelę misiją, jei visi surinkti pinigai (pagrindinis kapitalas) būtų išleisti lietuviškų darbų rėmimui. Šie lietuviai užmiršta, kad to LF pagrindinio kapitalo iš viso nebūtų, jei ši institucija būtų pradėjusi organizuotis kitais pagrindais. Tai aiškiai yra parodę kitų fondų likimai. Ateitis dar aiškiau parodys LF logiškumą ir praktiškumą.

Aktualūs ir populiarūs lietuvių veiklos įvykiai susilaukia

iš mūsų dar stiprios finansinės paramos. Čia galima duoti keletą pavyzdžių: šokių ir dainų šventės, jaunimo kongresai, operos, neseniai turėtas teatro festivalis Chicagoje ir kit. Tuo tarpu kultūrinių premijų skyrimas už kūrybinius ir mokslinius veikalus, mokslinių veikalų išleidimas, lituanistinėms mokykloms vadovėlių ir kitų mokslo priemonių paruošimas ir išleidimas nesulaukia pakankamai paramos. Čia LF turi ir turės užpildyti tą spragą. Lietuvių Fondas privalės remti tai, kas tuo momentu gal ir nebus populiaru lietuviškoje visuomenėje, bet bus labai svarbu lietuvybei ir lietuviškai veiklai ateityje.

Kiekvieno žygio bei darbo pradžia yra sunki. Užtruko mums septyneri metai surinkti pusmilijonį. Kitą pusmilijonį turėtume sutelkti į Lietuvių Fondą poros ar trijų metų laikotarpyje. Tai padarysime, jei tik visi noriai ir ištvermingai prie šio darbo prisidėsime.

Dr. Antanas Razma

G. KAROSO IR V. ADAMKAUS PRALAIMĖJIMO PAMOKA LIETUVIAMS

Praėjusieji 1968 metų rinkimai JAV-se buvo nepaprasti ir kartu įdomūs lietuviams. G. Wallace ir jo šalininkai bandė panaikinti dviejų partijų sistemą krašte. Antra, tur būt, pirmą kartą JAV-bių lietuvių istorijoje naujieji ateiviai bandė išeiti į Amerikos politiką. Abu — ir V. Adamkus (Chicago, Ill.) ir G. Karosas (Boston, Mass.) — pralaimėjo. Galima prileisti, kad jų rinkiminės akcijos buvo silpnokos ir pilnos klaidų. Vienok, kas tikrai skaudu ir prašyte prašosi to reikalo pagvildenimo, tai mūsiškių, kaip tautinio "balsų bloko", silpnokas supratimas ir kartu menkas prisidėjimas prie savųjų kandidatų rinkiminės akcijos rėmimo.

Žinoma, galima pakritikuoti saviškius. Pats šio straipsnio autorius taip padarė "Darbininko" ir "Dirvos" puslapiuose. Jo aštrių žodžių tikslas buvo padilginti gana surambėjusią mūsų visuomenę, kad ji neužmirštų rinkimų ateityje ir mestų rimtesnį bei gilesnį žvilgsnį į mūsiškių pralaimėjimo priežastis. Nė nebandyčiau to daryti, jei mūsiškiai tikrai stengtųsi įgyvendinti savo šūkius, girdi, lietuviai turį išeiti į JAV-bių politinį gyvenimą; lietuviai turį remti savo kandidatus. Praėjusieji rinkimai parodė, kad paminėti mūsų šūkiai šūkiais ir telieka.

Kiek teko patirti, sunku buvo A. Adamkui Chicagoje prisišaukti savųjų talkos bei pa-

ramos. Apie jo rinkiminę akciją, be abejo, parašys kiti, kurie turi daugiau informacijų. Šiame straipsnyje stabtelsiu ties G. Karoso pastangomis patekti į Massachusetts steito legislatūrą.

South Bostono rinkiminis distriktas, kuriame kandidatavo G. Karosas, susideda iš 6-tojo ir 7-tojo "ward'ų", kurie apima pietinį Bostoną ir rytinę Dorhester miesto dalį. Tame distrikte gyvena apie 47,000 amerikiečių. Rajonas apleistas, ir tai yra nusigyvenusių politikierių kaltė. Apie 22,000 piliečių buvo pareiškę norą dalyvauti rinkimuose (užsiregistravę balsuoti). Peržiūrėjus policijos bei Bostono miesto gyventojų sąrašus, kurie duoda kiekvieno gyventojo vardą, pavardę, amžių, adresą ir užsiėmimą, buvo patirta, kad 6-tame ir 7-tame "ward'uose" gyvena apie 6,000 lietuvių kilmės suaugusių amerikiečių. Vadinasi, Pietų Bostono lietuviai sudaro 6,000 balsų potencialą. Tai žinojo Respublikonų partijos vadovybė, kviesdama Gintarą V. Karosą kandidatuoti į Massachusetts steito legislatūrą.

Respublikonų partijos vadovybė buvo patenkinta G. Karoso kvalifikacijomis minėtam postui: jis jaunas, energingas vyras, dirbęs 1967 metais šerifo rinkiminėje akcijoje, susipažinęs su Massachusetts steito politika ir taip pat gerai pažįstąs lietuvių visuomenę. Jo oponentai? Vienas — vos baigęs vidurinę mokyklą; kitas — porą metų studijavęs kolegijoje. Abu airiai, kietasprandžiai demokratai. Respublikonų partijos vadovybės apskaičiavimu, jei Pietų Bostonas sukrustų, tai trečdalis balsų susidarytų iš lietuvių - lenkų bloko. Respublikonai tikėjosi, jog pasireikš lietuvių tautinis solidarumas, kuris kirs skersai partinius įsitikinimus ir padės lietuviui kandidatui. Deja, ir Respublikonų partijos vadovybė ir kandidatas G. Karosas apsiriko. Demokratų kandidatas Flaherty gavo 11,805 balsus, kitas demokratų kandidatas Bolger — 11,367 balsus, o respublikonų kandidatas Karosas—3,159 balsus.

Iš 22,000 užsiregistravusių balsuoti balsavo tik 17,000. Buvo renkami du iš trijų kandidatų į steito legislatūrą. Iš 6,000 lietuvių potencialo užsiregistravo balsuoti tik apie 3, 500, gi rinkimų dieną tik apie 1,800 lietuvių tebalsavo. Karosas gavo 3,159 balsus. Reiškia, daug kitų amerikiečių (italų, lenkų ir kitų) balsavo už jį. Be abejo, ne visi iš tų 1,800 lietuvių balsavo už jį. Juk yra daug senųjų lietuvių, kurie tebalsuoja tik už Demokratų partijos kandidatus (balsuoja "straight Democratic ticket").

Be abejo, lietuviai galėjo žymiai geriau pasireikšti G. Karoso rinkiminėje akcijoje ir pačiuose rinkimuose. Susipratę veikėjai — senieji ir naujieji ateiviai — galėjo paveikti savo tautiečius ir per juos kitus amerikiečius. Tai nebuvo padaryta.

Kandidatui, norint patekti į valdžios postą, reikia keturių dalykų: 1) pakankamai talkininkų rinkiminės akcijos metu; 2) balsų; 3) pinigų; ir 4) reklamos. Pietų Bostono lietuvių silpnas atsiliepimas į šiuos rinkimų reikalavimus parodė, kad mūsiškiuose yra atbukęs ar iš viso neegzistuoja etninės politikos sąmoningumas.

Lietuviai, kaip tautinė grupė, gyvena JAV-se daugiau kaip 100 metų. Faktas, kad "Draugas" turėjo išspausdinti balsavimo mašinos schemą ir paaiškinti, kaip balsavimo mašinos raktus nuspausti, vaizdžiai parodė, kad mūsiškiams dalyvavimas amerikiečių politikoje yra naujovė.

Reikia manyti, kad 1968 metų rinkimų rezultatų svarstymas ir nagrinėjimas atneš vaisių. Tikiu, kad G. Karoso ir V. Adamkaus pralaimėjimai sudomins mūsų visuomenę etninės politikos klausimu. Juk etninio bloko balsavimas gali būti efektyvus ginklas lietuvių interesams kelti ir ginti.

Algirdas Budreckis

LAISVŲJŲ BENDRAVIMAS SU PAVERGTAISIAIS

Laisvųjų lietuvių bendravimo su okupanto aneksuota Lietuva klausimas, kaip sakoma, nenueina nuo scenos, nors kai kas gal ir teisingai galvoja, kad tikslingiau būtų bendravimo neaiškumus ir bendravimo supratimo skirtybes aiškintis ne mūsų išeivijos gyvenimo viešosios scenos rampoje. Tos prasmės, atrodo, bendravimo galimybių svarstymo bus siekusi ir Lietuvos nepriklausomybės atstatymo penkiasdešimt metų sukakties konferencija Washingtone. Ji savo 1967.10.22 nutarimu pavedė VLIK-ui sudaryti komisiją, kuri 1966 sausio 22 Cleveland okonferencijos nustatytus bendravimo principus konkrečiai išplėtotų. Tam išplėtojimui konferencija nustatė ir kai kurias principines gaires, būtent, pirma, kad "tautinė gyvybė ir valstybinė nepriklausomybė yra neišskiriami dalykai", antra, kad "bendravimo praktika, atremta teiginiais, jog esamomis sąlygomis Lietuvos nepriklausomybės siekimas yra antraeilis, — yra lietuvišku požiūriu klaidinga ir Lietuvos bylai žalinga", trečia, kad bendravimo supratimo skirtybės netapatintinos su tautiniu nusikaltimu, ir, ketvirta, kad bendravimas su pavergtuoju lietuviu yra skirtinas nuo bendravimo su okupantu.

Deja, metams su viršum nuo ano konferencijos nutarimo praėjus, VLIK-o sudarytoji ko-

misija jai tekusiam uždaviniui atlikti ničnieko nepadarė. Bent visuomenė jokio tos komisijos darbo ženklo nėra pajutusi. Suprantama tad, kodėl VLIK-o 1968 metų seime bendravimo klausimas kai kam buvo parūpęs pastatyti ant kanto, ir tik per plauką išvengta, atvirai kalbant, VLIK-o kompromitacijos. Po to seimas pavedė VLIK-o tarybai suformuluoti VLIK-o pažiūrą, neišeinančią iš Clevelando konferencijos sutartos bendravimo formulės principinių rėmų, bet konkrečiai atsiliepiančią į gyvenimo keliamas bendravimo aktualijas. Pavedimas terminuotas, ir jo rezultatų reikia laukti jau 1969 pradžioje.

Toms aktualijoms ieškant atsakymų, labai pravers dr. J. Girniaus pastabos "Dėl 'tautininkų' ir 'valstybininkų'" ("Aidai", 1968, Nr. 8). Tai dėmesio vertos pozityvios mintys tiek bendravimo reikalui, tiek apskritai Lietuvos laisvinimo koncepcijos vieningumui. Iš tikrųjų, yra absurdiška klausti, ar pirmumas priklauso rūpesčiui žuvies gyvybe, ar rūpesčiui vandeniu, be kurio žuvis gyventi negali. Išėmus iš mūsų visuomeninio gyvenimo apyvartos tokius ir panašius absurdiškus klausimus, atrodo, galėtų būti sėkmingas dialogas (geriausia, žinoma, neviešo pobūdžio) bendravimo klausimu esančioms skirtybėms išlyginti, žinoma, jei tos skirtybės iš tikro nėra susijusios ir su Lietuvos laisvinimo koncepcijos skirtinga esme.

Bendravimo aktualijos ir "Į Laisvę" redakciją paskatino savo pašnekesyje su dr. A. Maceina įterpti bendravimo tema klausimą ir, būdingas mažmožis, pačiam pašnekesiui bendrine antrašte parinkti bendravimo klausimo formulę, nors dr. A. Maceinos pasisakymas bendravimo klausimu, bent mano supratimu, kaip tik neprilygsta jo kitų pašnekesio atsakymų vertės.

Dr. A. Maceina tvirtina, kad laisvųjų lietuvių bendravimui su okupuotąja Lietuva komunistai turi kažkokį mums nežinomą planą; kad bendravimas atskiriems asmenims gali būti naudingas, bet tautai, kaip bendruomenei, iš bendravimo jokios naudos; kad bendravimo politinis atžvilgis yra perdėtas; ir kad lankymasis okupanto aneksuotoje Lietuvoje "neturi tačiau nieko bendra su tarptautine teise bei su tarptautine Lietuvos padėtimi".

Visais tais teiginiais galima visai rimtai suabejoti.

Kaip žinome, nė vienai valdžiai, kad ir kaip didelės imperijos, politinė emigracija nėra patogi ir todėl visais įmanomais būdais ją stengiamasi likviduoti. Atsimename, kiek rūpesčio Smetonos valdžiai buvo sukėlusi po gruodžio perversmo ir ypač po Tauragės bei Alytaus įvykių atsiradusi Lietuvos politinė emigracija, nors ir labai negausi. Okupuotą Lietuvą Maskva laiko Sovietų Sąjungos dalimi — LTSR ir Lietuvos po-

litinę emigraciją — Sovietų Sąjungos politine emigracija, kurią būtina likviduoti, kad Sovietų Sąjungos nestatytų į tokią keblią padėtį, kaip pvz., paskutinėje Tarpperlamentinės Unijos konferencijoje Limoje, nekalbant apie tos emigracijos nuolatinį priminimą viešajai pasaulio opinijai, kad esamoji Lietuvos padėtis yra neteisėta, nebaigta ir netoleruotina. Maskvai knieti tą zyzimą ir jo ištakas likviduoti. Tam reikalui, be kita ko, turi patarnauti ir bendravimas, ir patarnauti dvigubu būdu: jaukinant išeiviją prie esamos Lietuvos padėties kaip galutinės ir skaldant išeivijos vieningumą Lietuvos atžvilgiu. Ir tai, sakyčiau, nėra jokia paslaptis.

Antra, jei dr. A. Maceinai Maskvos planas bendravimo reikalu ir nelabai aiškus, tai to plano politinis pobūdis tik jau negali kelti abejojimo. O jei Maskvos planas bendravimo reikalu yra politinio pobūdžio, tai ar gali būti kitokio pobūdžio mūsų atsakymas į tą planą? Ar galima tenkintis vien psichologinio pobūdžio reagavimu?

Lygiai abejotinos vertės teiginys, kad lankymasis okupanto aneksuotoje Lietuvoje nieko bendra neturi su tarptautine teise bei su tarptautine Lietuvos padėtimi. Žinomas tarptautinės teisės autoritetas, vokietis W. Schaetzel'is, atrodo, yra skirtingos nuomonės. Jis rašo:

> *Die causa efficiens fuer die voelkerrechtliche Heilung der Annexion nicht der Zeitlauf als solcher, sondern die aus ihm zu schliessende Anerkennung der uebrigen Staaten oder durch Verzicht des Verletzten ist". Taigi, "durch Verzicht des Verletzten".*

Be abejo, formaliai tokį "Verzicht des Verletzten" gali daryti tik atitinkama vyriausybė. Bet psichologiškai, politiškai ir moraliai, ypač mūsų atveju, kai nėra vyriausybės, tokį "Verzicht" gali atlikti ir laisvųjų lietuvių neapdairūs bendravimo atvejai. Jei tikrai bendravimas laisvųjų lietuvių su okupuotąja Lietuva jokios reikšmės Lietuvos tarptautinei padėčiai neturėtų, būkime tikri, ir Maskva į tai kitaip žiūrėtų. Todėl besilankančiųjų Lietuvoje ir yra pareiga ir uždavinys būti apdairiems, kad jų lankymasis Lietuvos tarptautinei padėčiai tikrai jokios reikšmės neturėtų.

Kalbant apie tą reikšmę, dėmesio vertas ir JAV Valstybės Departamento įspėjimas amerikiečiams turistams vadinamos "Vokietijos Demokratinės Respublikos" atžvilgiu:

> *"American citizens who are prominent in public life in the United States, and especially large groups of private citizens traveling together, are advised . . . to take special pains to avoid situations which might be given propaganda exploitation to imply increased acceptance of the East German regime, or*

its institutions by important segments of American public opinion."

Pagaliau nelabai patikimas yra ir teiginys, kad tautai, kaip bendruomenei, iš apsilankymų jokios naudos, nors atskiriems asmenims tatai ir būtų naudinga. Logiškai išeitų, kad tautai taip pat jokios naudos ir iš atskirų tautiečių gaunamų siuntinių; tautai jokios naudos ir iš atskirų tautiečių išgelbėjimo nuo bado ir kitų nepriteklių. Todėl ar nebūtų teisingesnis teiginys, jog ne kiekvienas apsilankymas naudingas tautai, taip pat kaip ne kiekvienas apsilankymas implikuoja tarptautinę Lietuvos padėtį.

V. Vaitiekūnas

PARAPIJŲ VAIDMUO TAUTINĖS GYVYBĖS IŠSAUGOJIME

Ilgus amžius Romos Katalikų Bažnyčia naudojo liturgijoje lotynų kalbą. Nesikeičianti lotynų kalba saugojo minties pastovumą ir įgalino Bažnyčią išlaikyti tarptautinį charakterį.

Vatikano Antrasis Suvažiavimas leido tautinėms grupėms vartoti liturgijoje savo kalbas. Tas sprendimas patarnauja ir tautinėms grupėms ir kartu liturgijai. Dabar kiekviena mintis, lydinti liturginį žodį ir ženklą, yra tikinčiųjų pilnai suprantama. Tautinės kalbos liturgijoje leidžia tikintiesiems tapti sąmoningesniais Bažnyčios nariais.

Įvedus liturgijoje tautines kalbas, Katalikų Bažnyčia pasidarė tautų apjungėja ir kartu tautinių kalbų globėja. Dabar Katalikų Bažnyčioje religija ir tautybė susijungė per tautinę kalbą į tamprų junginį. Tas tautinės kalbos ir religijos junginys yra labai svarbus šiuo metu ypač mažoms tautoms, kurios yra pavergtos ir kurių nariai yra išblaškyti po visą pasaulį.

Žydai per ilgus šimtmečius išlaikė savo tautybę, kuri buvo surišta su religija tautinėje kalboje. Toji tautinė grupė, kuri išlaikys maldą surištą su tautine kalba, nežus. Tai aiškiai liudija žydų pavyzdys.

Iki šiol JAV-se lietuvių tautinę gyvybę stipriai palaikė parapijos. Didesnės lietuvių bendruomenės steigė savo parapijas ir prie jų lietuviškas mokyklas. Vatikano Antrojo suvažiavimo minėtas nutarimas įgalina lietuviškas parapijas atsinaujinti ir grįžti prie pirminio jų tikslo: išlaikyti lietuvius katalikus susibūrusius lietuviškoje maldoje.

NEPRIKLAUSOMOS LIETUVOS POLITINIO GYVENIMO RAIDA IR LŪŽIAI

DR. ZENONAS IVINSKIS

Apie nepriklausomą Lietuvą, jos politinio, ekonominio, kultūrinio bei religinio gyvenimo vystymąsi yra tiek daug rašyta mūsų memuariniuose tremties spaudos puslapiuose, atskirose studijose ir gausioje mūsų literatūroje, jog, atrodo, galima čia patekti į tam tikrą pavojų. O tai reikštų — vis kartotis tuose pačiuose dažnai girdėtuose posakiuose ir laisvinimo kovos dešimtmečiais nuolatiniu tautiniu standartu pasidariusiuose formulavimuose.

Bet taip atrodo tik žiūrint iš paviršiaus ir pasitenkinant trumpais, sumariškais apibendrinimais. Kai jau užsimezga išsamesnės diskusijos, kai pradedama giliau raustis po anuos, rodos, dar taip nesenos mūsų naujosios praeities dešimtmečius, atsiranda tiek daug įvairių neištirtų klausimų, kyla tiek daug skirtingų požiūrių ir įvairių diferencijų, jog mes patys turime tuo stebėtis.

Stebėtis reikia, kad mes daug labiau ir sutartiniau galime į-

---

Į naują Bažnyčios patvarkymą skubiai atsiliepė mūsų Tėvai Jėzuitai. Jie greitai išvertė liturginius tekstus į lietuvių kalbą ir išleido pirmąjį lietuvišką mišiolą, kurį Vatikanas patvirtino. Su šiuo patvirtinimu atsirado liturginė lietuvių kalba, kuri bus Vatikano globojama ir saugojama kaip viena iš daugelio tautinių pasaulio kalbų. Patvirtinimas liturginės lietuvių kalbos yra kartu patvirtinimas ir tautinės lietuvių Bažnyčios.

Jungtinėse Amerikos Valstybėse turime virš 100 lietuvių parapijų. Jei tų parapijų klebonai ir jų žinioje esą visi dvasiškiai pilnai paklustų naujajam Vatikano patvarkymui, tai įvyktų tikras lietuvių parapijų atsinaujinimas. Iniciatyvos šiam lietuvių parapijų atsinaujinimui turi parodyti ir mūsų dvasiškija ir kartu mūsų pasauliečiai. Kaip seniau, taip ir dabar mūsų parapijos turi rūpintis tautinės gyvybės išsaugojimu lietuviuose.

P. Narutis

žvelgti, pavyzdžiui, į Vytauto epochą, kurios, galima sakyti, ir visi šaltiniai yra išspausdinti. Tas pats pasakytina didele dalimi ir apie kitus šimtmečius anos senosios Lietuvos valstybės, kuriai buvo tekęs toks svarbus vaidmuo rytų Europoje. Mes esame jau taip pat išsidirbę *bendrą* pažiūrą, pav., į herojiškas lietuvių kovas su vokiečių ordinu, per daug generacijų gausiai lašinusias kraują iš gyvo lietuvių tautos kūno. Be *nuomonių skirtumų* įvertiname nuo Kazimiero Jogailaičio mirties metų, tai yra 1492, prasidėjusią Maskvos militarinę agresiją, kuri užsibaigė 18-jo amžiaus gale mūsų valstybės padalinimais. Rodos, visada vienodai nuo tautinio atgimimo laikų galvojame ir apie praeitų amžių santykius su lenkais ir apie padarinius Liublino unijos, kurios keturių amžių sukaktį minėsime jau kitais metais.

Istorijos pervertinimas

Taip su senąja praeitimi.

Bet kai prieiname prie taip šviesios, dar, sakyčiau, garuojančios mūsų nepriklausomybės metų istorijos, dažnai *suklumpame*. Jau būtų pats laikas iš 30-40 metų perspektyvos pagrindiniais klausimais geros valios lietuviams turėti *bendrą*, visiems priimtiną, apdairią, *objektyviais* duomenimis paremtą pažiūrą. Bet esame iš tiesų dar gana toli nuo to idealo. Daug labiau mes sutariame nepriklausomos Lietuvos genezės klausimu. Visai kitaip yra, kai pradedama diskutuoti perversmo sutemų ir okupacijų metai. Žinoma, perdaug stebėtis tokiu reiškiniu nereikia. Paprastai po ištikusių katastrofų ir tautos nelaimių bandoma iš pagrindų perkainoti ikitolines tautines ir valstybines vertybes. Taip, pav., įvyko su lenkais jau 1939 metų gale.

Mes turime, toliau nesižvalgydami, ir mums artimesnių pavyzdžių. Čia turiu galvoje nuo amžių mums artimus kaimynus ir gimines latvius.

Daug problemų ir įdomių klausimų turi jie savo naujausioje istoriografijoje. Kas domisi jų paskutinio dešimtmečio periodika ir seka ypač tremtyje leidžiamą žurnalą "Jauna Gaida", gerai žino, kaip ten dabar labai fundamentaliai *pervertinama nepriklausomos Latvijos istorija*. Tas pervertinimas vyksta visoje jaunojoje generacijoje, kuri 1940 metų sutemas išgyveno vyresnėse gimnazijos klasėse, o už kelerių metų tūkstančiais buvo suverbuota į Latvių SS legijoną (Liet. Encikl., 14, 236). Toji generacija buvo auginta prezidento ir drauge ministerio pirmininko vadonio Ulmanio naujai nacionalinėje dvasioje perrašytos Latvijos istorijos epochoje. Kai tas pats Ulmanis, bolševikų armijai įžengiant į Latviją, atmintiną 1940 metų birželio dieną per radiją į tautą kalbėjo apie sovietinius komunistus kaip apie taikingus kaimynus, paliko jaunų patriotų galvose *plyšį*. Šiandien

jis yra virtęs *visu tarpekliu*. Perdėm kritiškai, net hiperkritiškai nusistačiusioji jaunoji latvių generacija nori ne tik apvalyti oficijozinį ulmaninių laikų savos istorijos ilgai blizgintą fasadą, bet siekia dar daugiau. Ji reikalauja atsakymo į klausimą kokia prasme ji turėjo lieti kraują už tuos, kurie jau tada rašė, jog baltų tautos tebūsiančios tik išgarinimui skirtas lašelis ant įkaitinto germanizacijos akmens. Šitoji latvių generacija Ulmanio biustą ne tik nuėmė nuo pjedestalo, bet sudaužė jį į šipulius.

Lietuvos naujoji istoriografija, kurioje nemaža dėmesio skiriama nepriklausomybės laikotarpiui, nėra tampoma tokių aštrių konvulsijų. Bendrai paėmus, kai nepaskęstama atskirų detalių analizėje, mūsų nepriklausomo gyvenimo dvidešimtmetis mums toje prailgusioje naktyje "be aušros" gana šviesiai prisistato. Bet ir mes turime visą eilę klausimų, kuriais memuarinėje literatūroje ir gausioje emigracinėje bei tremties periodikoje reiškiama gana prieštaringų pažiūrų.

Neištyrinėti nepriklausomyės laikai

Štai imkime, pav., 1926 metų gruodžio 17-tosios perversmą, kuris staiga nepriklausomos Lietuvos gyvenimą iškėlė iš demokratinių bėgių į antidemokratinius vingius. Jau praėjo per 40 metų nuo to reikšmingo *lūžio* mūsojo tautinio valstybingumo istorijoje. Mes tačiau nė iš tolo dar nesame suradę bendro vardiklio, kuris įgalintų nors kiek priartėti prie objektyvesnio vertinimo ir duotų visoms grupėms patenkinamą atsakymą į klausimą: "Ar perversmas buvo reikalingas?".

Nėra vienos nuomonės dėl Voldemaro vaidmens lietuvių tautai. Nemažiau išsiskiria nuomonės, kai imama analizuoti trijų ultimatumų metai ir pats prezidento Smetonos pasitraukimas iš krašto 1940 metų birželio 15 d. Tos rūšies diskusijų objektų galima pririnkti ir žymiai daugiau. Neturiu tikslo čia jų smulkiai išskaičiuoti. Tenorėčiau pastatyti tik klausimą, kokios yra priežastys, kad eilėje svarbių nepriklausomos Lietuvos istorijos klausimų dar bendros pažiūros ir maždaug visų pripažinto vertinimo neturime.

Randu dvi pagrindines priežastis. Paradoksiškai skamba, bet yra tiesa, jog nepriklausomybės laikai yra dar taip mažai teištyrinėti. Daugelis vyresnės kartos veikėjų, kurie savo akimis matė, kaip Lietuva po Pirmojo pasaulinio karo savon valstybėn susiorganizavo ir kaip toji valstybė, Antrajam pasauliniam karui prasidėjus, buvo okupuota, turi daug vertingų savų asmeniškų prisiminimų ir žino įdomių faktų. Bet tai dar nereiškia pilno, integrališko, vispusiško bei objektyvaus nepriklausomos valstybės gyvenimo vystymosi pažinimo.

Kai jaunas Amerikos profesorius Alfredas Erikas Senn'as, žinomo kalbininko sūnus, keliuose savo darbuose, remdamasis ne savo išgyventa patirtimi (jos jis visai neturėjo), o pasinaudodamas perdėm šaltiniais ir ypač archyvine medžiaga (joje svarbią vietą užėmė ministerio Jurgio Šaulio archyvas), pristatė mums kiek kitokį nepriklausomos Lietuvos gimimo paveikslą, negu buvome per eilę dešimtmečių įpratę matyti, ne vienas gerokai nustebo ir nepritarė. Tad Senn'as susilaukė periodikoje gana aštrios kritikos.

O vistiek, tik šitokiu kritiškai moksliniu istorijos metodu eidami, tegalėsime pastatyti tvirtą nepriklausomos Lietuvos istorijos rūmą ir tai ne vienai dienai.

Mūsuose tuo atžvilgiu yra jaučiama nepaprastai didelė spraga. Išskyrus retas išimtis, mes sistemingai visai netyrinėjame nepriklausomos Lietuvos istorijos laikotarpio. Nepasakyčiau, kad nebūtų susidomėjimo, kad pasigestume diskusijų ir laikraštinės polemikos. Pradėjus kuriuo klausimu rankioti periodikos iškarpas, net per keletą metų jų prisirenka apstokai. Bet tie straipsniai - straipsneliai ir eilė memuarinių apybraižų akivaizdžiai apreiškia, jog daugelis net senokai paskelbtų aktų tomų, tiesiogiai liečiančių Lietuvos nepriklausomybės dešimtmečius, dar mūsų nėra iš viso panaudoti.

Objektyvumas — istoriko idealas

Mes negalime disponuoti šiandien jokiais Lietuvos ministerijų archyvais, kuriuos komunistai, tik okupacinių tendencijų ir interesų vedami, stengiasi atrinkti sau naudingus faktus, kad visą nepriklausomos Lietuvos istoriją perrašytų. Neskaitant eilės knygų ir brošiūrų, vilniškės, t. y. tarybinės Mokslų akademijos darbuose jau eilė metų rašomi įvairūs archivyne medžiaga paremti straipsniai. Tos rūšies bibliografinių pozicijų, ypač apie 1917-19 metų laikotarpį, čia būtų galima gana daug priskaičiuoti, pradedant Lietuvos TSR istorijos šaltinių trečiuoju tomu. Tų skaudžiai atrinktų aktų ir visokios rūšies šaltinių tikslas tėra vienintelis: jie turi akivaizdžiai parodyti, kaip Lietuvos darbo žmonės tada kovoję už Tarybų valdžios įvedimą Lietuvoje. Ir tik tarptautinės kontrrevoliucinės jėgos Lietuvoje, visai panašiai kaip Estijoje ir Latvijoje, neleidusios komunistinei santvarkai išsiskleisti. Tokia pat gana vienašališka selekcija vadovaujantis yra prieš 7 metus (1961) paruoštas ir IV-sis Lietuvos TSR istorijos šaltinių tomas, apimąs, kaip ten pasakyta, "Lietuvą buržuazijos valdymo metais" (1919-1940). Normaliai tai reikštų pagrindinį šaltinių tomą mūsų temai, tačiau, deja, veltui mes ieškotume tame storuliame tome (863 psl.) *tikrosios* medžiagos nepriklausomos Lietuvos istorijai, nes komunistų atsišaukimų lapeliai

gegužės 1-sios proga ar gausios straipsnių ištraukos iš "Priekalo", "Tiesos", "Revoliucinio Darbininko" ir kitos komunistinės spaudos dar nė iš tolo nereprezentuoja Lietuvos politinio ir kultūrinio gyvenimo.

Bet ir tuos tendencingus šaltinius reikia pažinti! Moksliniu nusiteikimu reikia juos konfrontuoti su kitais jau įvairių artimų ir tolimų kaimynų išleistais rinkiniais. Tik sistemingas tyrinėjimas, o ne *atsitiktinis pasidairymas* po tokius tomus palengvins mums įsigyti teisingą supratimą, anot Leopoldo Rankes, kaip gi iš tikrųjų yra buvę (wie es eigentlich gewesen). Tad išvada: mums reikia daug planingiau atsidėti naujosios Lietuvos istorijos tyrinėjimui.

Antra priežastis, kliudanti susidaryti bendrą pažiūrą į pačius svarbiausius dramatiškos Lietuvos istorijos etapus, yra beveik pastovi *objektyvinės minties* stoka. Jau tuoj bus ketvirtis šimtmečio, kaip neturime po kojomis gimtos žemės. Atrodo, lyg galėtume labiau susikalbėti, kai autoriams nebetenka seiminių partijų frakcijoms vadovauti ar seimų posėdžiuose energingų kalbų sakyti, kurias anų laikų santykiams pažinti dabar skaitome seimų stenogramose. O vis tik mūsų tikrovėje yra kitaip.

Nebeteikdami daugiau tos rūšies pavyzdžių, kurių žymi dalis liestų nesuderinamas diferencijas dėl pirmojo ir paskutiniojo Lietuvos prezidento, čia tegalime išsigelbėti tik anuo žinomu ir kiekvienam istorikui privalomu *objektyvumo* idealu. Jo siekti turi kiekvienas istorijos tyrinėtojas, istorijos mėgėjas, ar memuarų rašytojas; jų, ačiū Dievui, jau turime ir nepriklausomybės laikotarpiui.

Kalbėdami apie anuos nepriklausomos Lietuvos dešimtmečius, apie jos lūžtvinius momentus, ypač turim, kiek mūsų silpna žmogiškoji prigimtis leidžia, artėti į objektyvumo idealą. Tikiu, kad šiandieninėmis Lietuvos istorijos tyrinėjimo ir apskritai mūsosios istoriografijos sąlygomis jis dar nėra pilnai įgyvendinamas.

Bet jis nėra negalimas, ir tam patvirtinti aš turiu įdomų pavyzdį. 1968 metų gegužės mėnesį naujosios belgų istorijos ordinarinis profesorius *Jacques Willequet* laikė Bonnos universitete viešą paskaitą apie belgų pogrindinę veiklą prieš okupantus vokiečius Antrojo pasaulinio karo metu.

Šita gana subtilia tema kalbėjo žmogus, kuris pats buvo dalyvavęs belgų rezistencijoje. Jis kalbėjo tokiai įvairiaspalvei auditorijai, kurioje klausytojų tarpe sėdėjo ne vienas buvęs vokiečių okupacinių (nacinių) organų pareigūnas.

Profesorius Willequet, turėdamas savo žinioje nemažą istorikų štabą, Briuselyje vadovauja Studijų centrui (Centre d'Etudes), kuris specialiai tyrinėja belgų rezistencijos istoriją. Visokiais morališkai patikrintais būdais ir iš buvusiųjų

priešų, ir iš tūkstančių tardymo aktų mirtin nuteistųjų po visą Vidurio Europą studijų centras yra surankiojęs daug vertingos medžiagos.

Istoriko privalumai

Willequet įsakmiai pabrėžė, kad savo tyrinėjimo metu istorikas turįs bandyti užmiršti net *kokiai tautai* jis priklauso. Tik tuo būdu jis galįs priartėti prie galimai aukščiausios objektyvumo ribos. Savo išvedžiojimuose istorikas turįs reikštis lyg koks inžinierius. Naujai pastatytame tilte mes nieko daugiau neapčiuopiame, kaip objektyvias inžinieriaus pastangas suplanuotą tiltą gerai pastatyti.

Šitokie mums neįprasti profesoriaus Willequet reikalavimai jo paties paskaitoje nevirto tuščiomis frazėmis. Savo įdomiuose išvedžiojimuose, pateikdamas daugybę faktų, jis buvo tokis kritiškas, kad kalbėjo lyg trečias žmogus. Tikrai būtų buvę sunku atspėti, kokiai tautai jis priklauso, jeigu klausytojams paskaitos pradžioje nebūtų buvę kai kas papasakota iš jo biografijos.

Kiek ikišiolinė istoriografija rodo, ne tik visoms trims Pabaltijo tautoms, bet ir didiesiems kaimynams, su kuriais Lietuva nė bendrų sienų nebeturi (turiu galvoje vokiečius), nėra pasisekę prie to idealo arčiau pririedėti. Visa eilė savaime suprantamų psichologiškai subjektyvių sąlygų ir resentimentų, kuriems pergalėti reikia ne vienos generacijos, veda prie to, kad, pav., federalinėje Vokietijoje Lietuvos ir kitų dviejų baltų valstybių naujausiai istorijai, galima sakyti, terodomas gana ribotas susidomėjimas. Jeigu kas rašoma, tai dažniausiai sustojant prie neuralgiškų klausimų ir keliant nepozityvius baltų valstybingumo reiškinius. Štai, prieš porą metų Herderio Institutas (Marburge) organizavo paskaitų ciklą. Ten diskutuota, kaip rytų ir vidurio Europoje parlamentarizmas pateko krizėn ir kaip demokratija žlugo trijose Pabaltijo valstybėse. Nuostabu, kad išleisdami tas paskaitas, leidėjai nerado reikalo ištaisyti net daug grubių klaidų apie Lietuvą. Ten rasime, kad ir kunigas Mironas buvęs krikščionių demokratų lyderis, o žinomas marijonų generolas Būčys — Žemaičių vyskupas ir t.t. Tokios rūšies istoriografiją, ypač kiek ji dar liečia Klaipėdos klausimą, ir 1939 metų sutartis, galima būtų ir toliau pratęsti. Tikėkime tačiau, jog pagaliau ateis laikas, kad Lietuva susilauks geresnės, t. y., objektyvesnės spaudos. Turės pagaliau ir Vakaruose atsirasti generacija, kuri į anuos du Lietuvos istorijos dešimtmečius, kurie lietuvių tautai reiškė jos ilgų lūkesčių ir svajonių išsipildymą, nežiūrės kaip į laikiną išimtį teišreiškiančius metus, tevertus tik praeinančio dėmesio.

Po šitokių bendresnio pobūdžio metodologinių pasisakymų, pereisiu prie kardinalinių ne-

priklausomos Lietuvos istorijos klausimų.

Prieš paliesdamas pačias svarbiausias užsienio politikos problemas, noriu labai trumpai žvilgterėti į laisva ir nepriklausoma valstybe tapusią Lietuvą: kaip ji gimė, brendo ir augo po Steigiamojo seimo ženklu.

Pirmiausia pora žodžių apie 1918-tuosius, t. y., jubiliejinius metus. Populiarusis baltų vokiečių filosofas grafas Hermanas Keyserling'as savo žinomoje knygoje "Das Spektrum Europas" (1928, p. 367; 99) labai *vaizdingai* iš savo patyrimo pasakoja, kaip staiga estų tautinėje sąmonėje 1918-tieji metai nuostabiai atsiskyrė nuo ankstyvesnių. O tarpą nuo 1918 iki 1920 reikia jau laikyti šimtmetiniu skirtumu.

Visa tai dar labiau tinka Lietuvai, kurioje 1918 ir 1919 jau reiškė dvi skirtingas epochas; pirmoji epocha — tai monarchija iš kaizerio Wilhelmo II malonės ar geriausiu atveju valdymas karaliaus Uracho Mindaugo II-jo, antroji jau reiškė įgyvendinimą demokratinės respublikos su pirmuoju prezidentu Smetona.

Kelias į demokratinę santvarką

Naujoji valstybė, įsakmiai jau minima ir Vasario 16-tosios akte, nereiškė senosios valstybės, savo valstybingumą tęsusios šešis šimtmečius, tokį atstatymą, kaip, pav., po II-jo pasaulinio karo savo valstybes atstatė austrai, čekai ir kiti. Naujoji Lietuvos valstybė daug skyrėsi savo sienomis, teritorijų apimtimi, gyventojų sudėtimi ir eile kitų elementų. Ji jau reiškė absoliučios daugumos lietuvių valstybę, kurios visa egzistencija buvo paremta tautine sąmone. Žinoma, senoji Lietuva, imperija nuo Baltijos iki Juodosios jūros, kurioje eilė tautų buvo apjungta bendro sugyvenimo, tolerancijos ir savos *valstybinės* (dar ne tautinės!) sąmonės lanku, teikė daug paskatų ir romantiškų pavyzdžių lietuviams patrijotams.

Lietuviai buvo įsisąmoninę atlikę svarbų *europėjinį* uždavinį — ne tik sėkmingai sulaikę tolimesnį totorių veržimąsi į Vakarus, bet kietu užsispyrimu per ištisas generacijas neleidę vokiečių ordino riteriams perkopti Nemuno linijos. Tik lietuvių buvo nuopelnas, kad ordinas neįstengė (nuo Mindaugo iki Vytauto laikų) išsikovoti per Lietuvą iš Prūsų į Livoniją jungiančio tilto.

20-jo amžiaus palikuoniai galėjo taip pat stebėtis, kad jų protėviai (tuo pačiu metu, kai jie vedė atkaklią kovą prieš kryžiuočius) vykdė plataus masto ekspansiją į rytų slavų erdvę anapus Dniepro iki Ugros, Okos ir Doneco aukštupių, t. y., dar toli į rytus nuo Smolensko, Kijevo, Černigovo, Briansko.

Bet visa tai jau buvo praeityje. Tempi passati! (Praėję laikai!). Niekas nebegalėjo ir galvoti bristi į tą pačią upę, ku-

rios vandens buvo jau seniai nutekėję. Didelis nuostolis buvo lietuvių tautai, kad po lietuvių - lenkų unijos eros ir padalinimų epochos pačios Lietuvos vardas didele dalimi pateko užuomarštin, nes vis labiau ir Lietuvai užsienyje buvo priklijuojama lenkiška etiketė. Tuo aš noriu pasakyti, jog 1918 atsistatančiai Lietuvos senosios valstybės, garsiosios rytų Europos galybės, Magnus Ducatus Lithuaniae vardas ateičiai nebeteikė lauktinų politinių kreditų. Jis tik prisidėjo prie tautinės sąmonės puoselėjimo ir stiprinimo. Naują tautinę valstybę atkuriant, lietuviai turėjo *net žymiai daugiau sunkumų* už abi kitas baltų tautas, būtent estus ir latvius, kurios praeityje nei savo valstybių, nei savų kilmingųjų luomų nebuvo turėjusios. Bet ir tas paskutinysis faktas atsistatančiai Lietuvai nedaug gelbėjo, nes didžioji dalis Lietuvos kilmingųjų buvo prisiėmusi ne tik lenkų kultūrą, jų kalbą, bet ir *tautinę* taip pat atsistatančios Lenkijos sąmonę. Tokiu būdu ne tik estuose ir latviuose, bet ir pas mus pagrindiniai kovotojai už tautinę valstybę buvo ūkininkų ar valstiečių luomo šviesuoliai, kurių gerą dalį Lietuvoje sudarė kunigai.

Daug panašių elementų pokario Europoje, kaip ir Pabaltijo valstybėse, vedė prie tos pačios perdėm demokratinės tvarkos įgyvendinimo. Ji užvaldė Balkanus, Rytų ir Vidurio Europą. Kai tiek daug karalių turėjo tremtin leistis, po Pirmojo pasaulinio karo buvo sakoma, jog iš viso pasaulyje beliksią tik devyni karaliai: du šachmatuose, keturi kortose ir Trijų Karalių šventėje Kasparas, Merkelis ir Baltazaras.

Žinoma, daug nepatogumų būtų susidarę Lietuvai, jeigu kaizeris būtų davęs eigą Lietuvos Tarybos aktui — išrinkimui hercogo Uracho, kuris jau ir priesaiką buvo atlikęs ir lietuviškai pradėjęs mokytis. Juk tokiu atveju Seine Durchlaucht Wilhelm von Urach jau būtų 1918 metų liepos mėn. tapęs *paveldimu* Lietuvos monarchu. O įpėdinystė buvo garantuota, nes Urachas turėjo pustuzinį sūnų. Bet vokiečių militaristų Lietuvoje ir politikų Berlyne užsikirtusi laikysena prieš Tarybos nutarimus žymiai palengvino Lietuvai kelią į demokratinę santvarką.

Atgimusios tautos entuziazmas

Caristinį, kaizerinį ir kitokį jungą numetusios, staiga *laisvos* pasidariusios tautos persiėmė tobulos demokratijos idėja. Tad ir tų tautų atstovai parlamentuose turėjo įgyti labai dideles teises. Apie mūsų Steigiamojo seimo 112 atstovų anuo metu buvo sakoma, jog ten sėdi "112 karalių". Bet visai panašiai buvo su estų ir latvių konstituantomis bei seimais.

Pasiskaitę ano meto brošiūrų ir laikraščių straipsnių, gyvai jaučiame, su kokiu entuziazmu buvo kalbama ir vis rašoma

apie savą nepriklausomybę, apie laisvę tautos, kuri pagaliau pati turi visas teises rinktis savo valdžią.

Šitaip atėjo seiminio režimo laikai, kur valstybės prezidentui tik minimumas teisių bebuvo palikta. Taip pat buvo ir Latvijoje. O estai buvo pasirodę tiek demokratiški, kad iki perversmo metų (1933) visai neturėjo prezidento.

Kai demokratija pasuko į savo radikalias formas, visose trijose Pabaltijo valstybėse greitai pasireiškė analogiškas reiškinys — didelis partinis susiskaldymas. Jau į mūsų Steigiamojo seimo rinkimus buvo prezentuota 21 sąrašas, nors iš viso tada Lietuvoje tebuvo 9 minėtinos partijos.

Šitokis seiminis (prancūzų demokratijos tipo) režimas, kaip antipodas prezidentinio režimo, jaunose demokratijose, žinoma, apsunkino radikalios mašinerijos sukimąsi. Bet ji *sukosi!* Ir per visos tautos atstovus yra atlikusi gana reikšmingų darbų.

Nedėstydamas plačiau Steigiamojo seimo reikšmės, noriu tik padaryti porą pastabų.

Kai steigiamasis seimas 1920 metų gegužės 15 d. Kaune susirinko į pirmą iškilmingą posėdį, perdėm čia dominavo *jaunoji karta,* kuri savo idealizmu ir tautiniu entuziazmu energingai buvo prisidėjusi prie valstybės kūrimo darbo. 29 atstovai neturėjo nė 30 metų, o iš minėtų 112-kos narių tik aštuoni tebuvo perėję 50 metų ribą.

Steigiamąjį seimą teko atidaryti seniausiai amžiumi atstovei žinomai rašytojai Bitei-Gabrielei Petkevičaitei (ji atstovavo liaudininkus demokratus!). Bet ir ji ką tik tebuvo baigusi 59 metus. Vadinasi, nė vienas atstovas dar nebuvo pasiekęs 60-jų!

Čia noriu bendrai pastebėti, jog ne tik seimų atstovų, bet ir vyriausybių vyrų jaunumas tada ryškiai atspindėjo jauną valstybę. Kai Ernestas Galvanauskas 1919 metų rudenį tapo ministeriu pirmininku, finansų, prekybos ir pramonės ministeriu, artėjo į 37-tuosius metus. Dr. Petras Karvelis ministeriu tapo būdamas 28 metų. Kas mus šiandien tikrai turi stebinti — tai tų jaunų vyrų nebijojimas ant savo pečių pasiimti tokios didelės atsakomybės anais taip pavojingais ir netikrais laikais.

Anksčiau minėtasis istorikas Alfredas Erikas Senn'as, kuris per, palyginti, trumpą laiką rūpestingai yra parašęs eilę darbų iš nepriklausomos Lietuvos istorijos, pernai vasarą pastebėjo man: jis jau turįs 35 metus, bet tokių didelių atsakomybių nė iš tolo negalėtų prisiimti. Ir čia amerikietis istorikas labai stebėjosi jaunų Lietuvos ministerių ryžtingumu, nebijojimu atsakomybės. Kai daugelį mūsų nusitęsusi tremtis be reikšmingų pareigų susendė, atsiminkime, jog ano meto mū-

sų seimų nariai, ministeriai, istorijon nuėję valstybininkai tebuvo gal tokio amžiaus, kuriame dabar imamasi tik kokios paprastos tarnybėlės.

Svarbieji seimo darbai

Grįžtant prie Steigiamojo seimo darbų, reikia pažymėti, jog svarbiausi iš jų buvo savos valiutos (lito) įvedimas, universiteto įkūrimas, konstitucijos priėmimas ir žemės reforma.

Žemės reforma ūkininkų krašte, kur agrariniai santykiai išgyveno kelias lūžtvines epochas, ar tai imsime 1557 metų valakų įstatymą (ustava na valoki), ar 1861 metų baudžiavos panaikinimą, sudaro tikrai šviesų epizodą demokratinių Lietuvos vystymosi metų.

Žemės reformos priežastys, plačiau nedėstant, glūdėjo pačiuose žemės valdymo santykiuose. Didesnė visos žemės dalis kelių tūkstančių dvarininkų rankose rodė, jog šitame žemės ūkio krašte reikia pravesti teisingesnį žemės sklypų normų paskirstymą. Šitoje srityje krikščionys demokratai su savo lyderiu Krupavičium turi pastovių nuopelnų.

Žinoma, be socialinio teisingumo reikalavimų, žemės reforma turėjo ir politinį charakterį. Kaip estai ir latviai net žymiai radikalesnėmis žemės reformomis už mūsąją išjungė Estijos, Livonijos ir Kuršo stambių agrarų, vokiečių baronų ir riterių politiškai ekonominę įtaką, taip Lietuvoje buvo siekiama išspręsti sulenkėjusių dvarų problema.

Tie dvarininkai, kurie panorėjo eiti su tauta, buvo *savon tauton* priimti su dėkingumu. Jie net iškopė į atgyjančios tautos vadus. Užtenka čia paminėti, pavyzdžiui, Šaulių Sąjungos vadą Putvį - Putvinskį, grafą Zubovą, tris dvarininkaites — žinomas rašytojas, universiteto rektorių Roemerį ir kt.

Žemės reformos istorija yra gana plati tema. Jau 1919 metais buvo išleistas taip vadinamas mažasis žemės reformos įstatymas, kad juo galėtų pasinaudoti į kovą prieš bolševikus einą savanoriai.

Skaitydamas steigiamojo seimo stenogramas jauti tas jaudinančias nuotaikas, kuriose seimui teko dirbti. Lenkams užgrobus Vilnių, bylos su lenkais klausimu Steigiamajame seime daug kalbų pasakyta. Apie Hymanso projektą ten buvo daug dienų kalbėta. Jo priėmimas, savotiškai slidus kompromisas, būtų garantavęs ne tik Vilniaus, bet ir Kauno kantone (Lietuva turėjo būti išdalinta kantonais!) lenkų kalbą ir Lenkijos įtaką.

Reikšmingas buvo Steigiamojo seimo darbas — konstitucijos priėmimas. Kaip minėta, ano meto dvasioje buvo pasirinktas *seiminis* režimas, o tai reiškė, kad seimas ne tik leidžia įstatymus, renka valstybės prezidentą, prižiūri vyriausybės darbus, bet pradeda ir baigia karą. Visi ministeriai solidariai

turėjo atsakyti seimui už vedamą politiką ir savo darbus. Du trečdaliai seimo narių galėjo atstatyti ir patį prezidentą.

Kai tauta nuo seniau veržėsi prie laisvės taip, kaip veržiasi ištroškęs žmogus prie šaltinio, tai suprantama, kodėl iš ūkininkų - valstiečių išaugę šviesuoliai norėjo tautai duoti tokią pilnutinę demokratiją. Tai buvo bendra pokarinė tendencija ir kaimynuose. Tauta, žinoma, turėjo būti sąmoninama, auklėjama ir brandinama tokiam demokratiniam gyvenimui. Savaime aišku, kad tai turėjo pareikalauti ilgesnio laiko.

Demokratijos žlugimas

Gyvenimo praktikoje tačiau tokia demokratija apreiškė daug trūkumų. Tie patys tautiečiai ir šviesuoliai, kurie prieš dešimtmetį teturėjo mažiau diferencijacijos kovodami prieš bendrą priešą carą ir jo biurokratijos rusinimo mašineriją, staiga pajuto perdaug stiprius saldžios demokratijos vaisius ir apsvaigo. Tai buvo charakteringa beveik visoms pokario naujoms demokratijoms: jos per penkioliką metų *žlugo*. Demokratija teišsilaikė Suomijoje ir, žinoma, Masaryko valstybėje.

Metai po metų viena po kitos jaunos valstybės, atremtos į radikaliai demokratinius principus, pasirodė nepakankamai atsparios militariniams perversmams. Pirmoji auka, jeigu neminėti Italijos, buvo Lenkija, kur jau 1926 metų gegužės 12 d. Pilsudskis su savo ištikimais legijonierių laikų pulkininkais, po skaudaus kraujo praliejimo Varšuvoje, vėl atėjo į valdžią.

Pabaltijo valstybėse demokratinė sistema taip pat stipriai jau girgždėjo. Užteks pažymėti, kad pav., Estijoje nuo 1919 įvyko 20 vyriausybės pasikeitimų. Įvairios visagalio seimo politinių ir ekonominių interesų grupės griovė valdžias, reikšdamos joms nepasitikėjimą (LE, 6, 64). Ir Lietuvoje, svarstant konstituciją, sugriuvus krikščionių demokratų ir liaudininkų koalicijai (ji buvo priimta tik vieno krikščionių bloko balsais), sunku buvo sudaryti pastovesnę vyriausybę, kuri ilgesnei distancijai galėtų vykdyti suplanuotą valdžios programą.

Po Lenkijos perversmo Lietuva buvo pirmoji auka, kurioje už 7 mėnesių žlugo demokratija.

Perversmas nepriklausomos Lietuvos istorijoje yra pati žymiausia lūžtvinė data, kuri atbaigė demokratinę - parlamentarinę epochą ir Lietuvą pervedė į autoritatyvinį - *diktatūrinį* dvylikos su viršum metų laikotarpį.

Remdamasis archyvine medžiaga, įvairia periodika ir memuarine literatūra, aš esu *užsimojęs*, kiek galima šiandien tremtyje, paruošti daugiau dokumentuotą darbą apie su perversmu susijusius klausimus. Tad čia nenorėčiau leistis į to mūsų nepriklausomybės laikų

taip svarbaus klausimo detales. Čia pateiksiu tik porą tezių, kurioms plačiau besidomintieji šaltinių nuorodas ras kitoje vietoje. Esu įsitikinęs, jog lietuvių tautos konsolidacijai ir įvairių grupių geresniam susipratimui yra atėjęs pats laikas turėti *drąsos* pasakyti apie perversmą istorinę tiesą, kiek ji mūsų tremties sąlygomis yra galima.

Kartą prezidentas Smetona vienoje iš savo kalbų perversmą (taip randame jo kalbų rinkinyje "Pasakyta - parašyta", 29 p.) yra palyginęs su didžiojo Lietuvos kunigaikščio Jaunučio Gediminaičio pašalinimu iš sostinės. Palyginimas įdomus, bet istoriškai nepagrįstas!

1345 metais Kęstutis su Algirdu jėga užėmė Vilnių, ir Algirdas tapo didžiuoju kunigaikščiu, nes, ano meto kronikų duomenimis, buvo aiškių ženklų, jog Lietuvai pakibo tokie dideli pavojai, kuriuos atremti judviejų brolis buvo per silpnas.

Perversmo priežastys ir pasekmės

Kaip gi buvo 1926 metų vėlybą rudenį Lietuvoje? Galima išskaičiuoti iki smulkmenų daug *įvairiausių trūkumų*. Didelę dalį jų apreiškė ano meto sąlygomis gan *nenatūrali* valstiečių liaudininkų ir socialdemokratų koalicija su tautinėmis mažumomis. Jausdamos savo *svorio* svarbą ir reikalingumą tokiu būdu susidariusioje koalicijoje, jos statė vis didesnius ir didesnius reikalavimus. Be kitko, vokiečių mažumos atstovas Kinder tapo seimo sekretorium. Pats neuralgiškiausias punktas šia prasme buvo pristeigimas didelio skaičiaus Lietuvoje naujų lenkiškų liaudies mokyklų tuo pat metu, kai Vilniaus krašte lietuvybė buvo dusinama.

Šio fakto negalėjo neišnaudoti opozicija, kurios kalbos seimo posėdžiuose — tai paliudija III-jo seimo stenogramos — vis labiau ir labiau darėsi aštresnės. Bendras studentų ateitininkų ir neolituanų (t. y., tautininkų studentų) mitingas 1926 lapkr. 21 d. Kaune Liaudies Namuose baigėsi skaudžiu susidūrimu su raitąja rezervo policija. Mat studentija būtinai pasiryžo prasiveržti iš Lukšio gatvės (kur buvo Liaudies Namai) prie Nežinomojo kareivio kapo. Arklių kanopomis ir policijos bizūnais pasitaikę studentų sužeidimai, žinoma, buvo gana patogi medžiaga opozicijos spaudai ir seimo grupėms.

Nepalankios nuotaikos valdžios adresu vis labiau buvo kaitinamos, ir po 26-šių dienų nuo to opozicijos studentų mitingo, *demokratiniu ir konstituciniu būdu* pastatytoji liaudininkų ir socialdemokratų vyriausybė buvo nuversta. Tai atliko karininkų grupė, daugiausia aviatoriai, užbėgdami už akių jų etatų sumažinimui.

Apie pačią perversmo techniką ir jo eigą čia nerašysiu. Iš vienos pusės buvo tiesiog nuostabu, kaip lengvai buvo be jo-

kių aukų ir be susišaudymų jėga nuimta seimo daugumos pastatyta valdžia. Jeigu kas iš perversmo veikėjų gyveno tauriomis ateities viltimis, kad truputėlį jėga palenktas jaunas demokratijos medis tuoj vėl bus į savo pirmykštę augimo liniją atitiestas, greit turėjo labai nusiminti, nes neva būtinas palenkimas reiškė skaudų nebesugydomą trekštelėjimą, kurio nebuvo laukta nei tikėtasi bent krikščioniškojo bloko pusėje.

Bet tas taip lengvai, beveik bežaidžiant — vokietis pasakytų "spielend allein" — įvykdytas perversmas, iš antros pusės, metė sunkius šešėlius iki pat 1939 metų, reikėjo išeikvoti daug energijos ir ieškoti visokiausių būdų sau valdžioje išsilaikyti tiems, kurie iki pat III-jo seimo niekada nebuvo pravedę nė vieno atstovo.

Aš tik dviem sakiniais pailiustruosiu, kaip demokratinės jėgos vis dar bandė išeiti kovon su jų akyse nelegaliais valdžios uzurpatoriais.

Štai žinomo profesoriaus, Seimo atstovo *Jono Pajaujo* istorija. Jam seime pasakius griežtą ir perversmą smerkiančią kalbą (LE, 21, 357), tuoj atsirado karių grupė, daugiausia puskarininkių, kuri ieškojo kontakto su Pajauju ir planavo atstatyti demokratinę santvarką. 1927 metų balandžio 12 d. seimas buvo paleistas, kai nepritarė atstovo Pajaujo areštavimui. Pats seimo atstovas nuteistas mirties bausme.

Smetonos ir karininkų koalicija

Naujasis rėžimas vis daugiau nusigręžė nuo demokratinių formų. Kai Voldemaro vyriausybė, dėl suprantamų priežasčių, atsisakė skelbti naujus seimo rinkimus, koalicija su krikščionių demokratų bloku suiro. (Kad tai greitai įvyks, be kitko, jau buvo pranašavusi lenkų spauda perversmo dienomis!). Dr. P. Karvelis ir dr. L. Bistras tada pasitraukė iš valdžios. (Beje, yra beveik tikra, kad krikščioniškasis blokas per būsimus seimo rinkimus, kaip ir Steigiamajame seime, būtų gavęs daugumą. Jau buvo galima samprotauti, kad Šleževičiaus vyriausybės koalicijos partneriams socialdemokratams ir mažumoms padarytosios staigios nuolaidos rinkikų skaičių krikščionių bloko labui būtų tik padidinusios). Sugrįžti prie konstitucijos, kuriai Steigiamajame seime pravesti krikščionys demokratai buvo tiek daug energijos padėję, jau nebesimatė kelio. Rinkimų skelbimą ambicingas Voldemaras atidėliojo nuo pavasario iki rudens, atėjus rudeniui — vėl iki pavasario . . .

Veltui pulkininkas Jonas Petruitis, kuris su savo Šančiuose stovėjusiu pėstininkų pulku buvo aktyviai ir reikšmingai dalyvavęs gruodžio 17-tosios nakties perversme, *reikalavo* būtinai sudaryti koalicinę vyriausybę. Už tai jis buvo pašalintas iš naujo poaukščio — divizijos vado pareigų — ir

greitai paleistas į atsargą (LE, 22, 414).

Po perversmų ir revoliucijų kartojasi tas pats dėsnis — jos ryja savo aukas. Panašiai kaip su Petruičiu atsitiko ir su eile kitų perversmininkų — karininkų, kurių vardų čia neminiu. Pagaliau už poros metų tarp Smetonos ir Voldemaro įvyko tokių aštrių diferencijų, kad, Voldemarui esant užsienyje, prezidentas performavo kabinetą ir jį iš vyriausybės išjungė. Voldemaras baigė ištrėmimu ir net kalėjimu.

Vadinamasis Tauragės pučas 1927 metų rugsėjo pradžioje, kuriame skaudžiai ir nekaltai nukentėjo eilė Šleževičiaus vyriausybės šalininkų, dar kartą parodė, jog tautininkų jau nebepasiseks iš balno išmesti. Žinoma, karinė jėga besiremiantiems tautininkams reikėjo labai apdairiai padidinti algas karininkams ir stiprinti savo silpnutę sąjungą. Prezidentui ir vyriausybei ypač reikėjo būti nuolatiniame kontakte su karinių jėgų viršūnėmis. Labai dažnai tada matydavome tos rūšies fotografijų — Smetona tarp generolų ir pulkininkų. Objektyvumo labui — nė vienos tokios nuotraukos savo storon ir medžiagingon knygon apie Smetoną neįdėjo Aleksandras Merkelis, nors šiaip jau ten iliustracijų gausu.

Kai šitaip beveik sklandžiai klostėsi santykiai su perversmo įvykdytoja kariuomene, iš antros pusės, vyriausybė visokiais būdais turėjo slopinti vis nerimstantį demokratinį, ypač katalikų, bloką. Pagal dėsnį "mano priešo priešas yra mano draugas", jau nuo 1938 metų susiformavo vadinamoji "ašis" tarp krikščioniškojo sparno ir valstiečių liaudininkų. Iš čia gimė ir žurnalas "Bendras Žygis", kuris buvo imta leisti Klaipėdoje, kai ten buvo nuimtas karo stovis. Bet pavojų sudarė Smetonos tautininkų grupei ir gana aktyvūs voldemarininkai. Jiems gi 1934 metų birželio iš 6-tos į 7-ją jau buvo pusiau pasisekęs perversmas. Iš Zarasų lėktuvu Kaunan atgabentas Voldemaras laukė savo senos vietos . . . ir vos per plauką jos neužėmė!

Neanalizuojant šitų čia inventoriškai suminėtų faktų, iš jų užtenkamai matosi, kaip jėga valdžion atėjusiai mažytei grupelei, nors ir bendradarbiaujančiai su karine krašto jėga, nė iš tolo nepasisekė konsoliduoti lietuvių tautos, ant kurios nuo 1938 metų švento Juozapo dienos nelaimės užgriuvo viena po kitos. Tautininkų skelbiamoji vienybė tereiškė visų kitų grupių pritarimą tautininkams, bet ne visų ar bent daugumos didžiųjų partijų solidarų *sutarimą* pagrindiniais valstybės ir tautos klausimais.

Gal čia reikėtų ieškoti atsakymo, kodėl Lietuvoje 1938-40 metais nepasikartojo 1919 - 20 metų dvasia, kai muziejinės vertės ginklais tauta stojo pasipriešinti smurtui, kenkiančiam lietuvių tautos valstybingumui.

Štai dabar matome, kokią lūžtvinę epochą sudarė gruodžio 17-sios perversmas, apie kurį kai kurių partijų atstovai bei dalyviai, berods, savo vertinimus dabar keistų, jeigu jis būtų laimingiau nuėjęs. O vertinimas tegalėtų būti vienas! . .

Didžioji politinė klaida

1926 metų galo perversmas, istoriškai objektyviai žiūrint, buvo *didelė politinė klaida*. Tuojau pat paaiškėjo, jog tariamasis bolševikų pavojus Lietuvos nepriklausomybei tebuvo tik priedanga.

Žinoma, reikia pagrįstai statyti klausimą, ar vėliau Lietuvoje demokratijai nebūtų atsiradę pavojų; ji, pav., žlugo 1933-34 metais Vokietijoje, Latvijoje, Estijoje ir kitur. Nenoriu pranašauti, kas būtų buvę. Tekalbu tik apie tai, kas įvyko.

Šiandieną kairės ir dešinės memuaruose ne kartą prisimenama, jog nenatūrali valstiečių liaudininkų koalicija su mažumomis ir socialdemokratais po Kalėdų jau būtų subyrėjusi. Jau buvo ir pagrindo kalboms, kad dvi didžiosios grupės — krikščionys ir valstiečiai liaudininkai imtųsi valstybės vairo, kaip jos buvo dariusios Steigiamojo seimo metu, kol religiniai - pasaulėžiūriniai svarstomos konstitucijos paragrafai jų nesuvedė į priešingas stovyklas.

Būdami seimų valdžių *opozicijoje* Smetona ir Voldemaras savo organe "Lietuvyje" rašė daug aštrių ir kritiškų straipsnių. Viename jų Voldemaras kalbėjo apie liaudininkus kaip apie "kunigofobus". Po laimėtų į III-jį seimą rinkimų džiūgaujantiems liaudininkams tą "kunigofobiją" pergalėti nebuvo lengva. Belaukiant ir besistengiant apvalyti Lietuvą nuo, anot prezidento Griniaus, perdidelio klerikalizmo įsigalėjimo ... ir įvyko staigus demokratijos lūžis. Suprantama, kad to siekė būtinai norį būti vadovaujamuose postuose nedemokratiškai nusistatę Smetona ir Voldemaras, nes jiedu demokratinėmis seiminės sistemos priemonėmis negalėjo tikėtis sudaryti vyriausybės.

Daug sunkiau yra įžvelgiama krikščionių demokratų laikysena. Reikia atrasti objektyvų, nešališką atsakymą. Aš jo dar pilnai neradau. Prof. Šalkauskis tą jų žygį, kaip ir visą perversmą, laikė didžiąja klaida. Jo argumentus galima lengvai rasti prof. Ereto žinomoje knygoje apie prof. Šalkauskį.

Vos tik krikščionių demokratų blokui pralaimėjus rinkimus į III-jį seimą, profesorius Šalkauskis per eilę "Židinio" numerių parašė išsamų ir šiandien labai įdomų straipsnį "Momento reikalai ir principų reikalavimai", "einant į naują katalikiško veikimo tarpsnį". Tą straipsnį Šalkauskis užbaigė rašyti dvi dienas prieš perversmą: gruodžio 14.

Aš tą visą įspūdingą straipsnį dabar dar kartą perskaičiau.

Pradėdamas autokritikos reikšme pralaimėjimo valandoje, Šalkauskis, pav., sako žodiškai: "Kaip tik todėl pralaimėjimo momentas (jis supuolė drauge su atskiros bažnytinės provincijos įsteigimu Lietuvoje!) privalo būti panaudotas savo rūšies sąžinės sąskaitai, iš kurios turėtų kilti pasiryžimas pasimokyti iš neigiamųjų patyrimų ir sąmoningai stoti į pažangaus tobulinimosi kelią" ("Židinys", 1926 m., Nr. 6-7, 438).

Toliau Šalkauskis įžvalgiai dėstė: "Drįstu nesvyruodamas griežtai teigti, kad per rinkimų ruošiamąjį tarpą partyviniai katalikų ir nekatalikų organai, įsivėlę nuo ilgesnio laiko į partijų kovą, pasireiškė ir dideliu subjektyvumu ir nedovanotinu aklumu . . . Šitame visuotiname *hotentotiškosios* etikos viešpatavime dorinis inteligento jausmas nerasdavo sau nei vienos pozicijos, kur galima būtų su pasitenkinimu konstatuoti, kad kovos priemonės bei metodai yra joje atsiekę minimalinio visuomeninio kultūringumo laipsnio, — ir kas liūdniausia šiam minimaliniam kultūringumui neatsakė net ir tie partyviniai organai, kurių priešakyje stovėjo vyriausieji partijų lyderiai" ("Židinys", 1926, Nr. 6-7, 440). Tos rūšies Šalkauskio citatų, po kurių sekė konstruktyvinės mintys veikimui, kai rinkimai pralaimėti, būtų galima ir daugiau pateikti. Bet jos pasiliko šaukimu tyruose.

Ne vienišas prof. Šalkauskis buvo, kai jis vėliau įrodinėdavo, jog perversmas buvo klaida!

Užsispyrimas teisingame nusistatyme

Nuo vidaus santykių ir dramatiškų įtampų mums lieka mesti žvilgsnis į žymiausius *užsienio* politikos punktus.

Pirmiausia — Lietuvos valstybės *de jure* pripažinimo klausimas. Šiandien mums atrodo nuobodu kalbėti apie tai, kas savaime suprantama. Vos tik gimsta juodajame kontinente kokia valstybėlė, tai tuoj viena po kitos didžiosios valstybės lenktyniuodamos skubinasi pripažinti.

1919-20 metais visai kitaip buvo su Pabaltijo valstybėmis. Ypač Lietuva turėjo daug vargo. Didžiuosius kelius jai užstojo Prancūzijos proteguojama Lenkija. Pilsudskio federacinės Lenkijos idėjai pritardami prancūzai norėjo turėti stiprų sąjungininką vietoje griuvusios rusų imperijos ir buvo pasiryžę lenkams tiek užleisti, kiek šie pajėgs užimti.

Džiaugsmas eidavo per Lietuvą, Kaune pasipildavo manifestacijos, kai kuri didžioji valstybė 1919 metais tardavo, jog ji Lietuvą *de facto* pripažįsta. O Europos kontinentą tvarkantieji nugalėtojai santarvininkai (ar alijantai) vis nepripažino Lietuvos de jure, jai prikišdami, kad neturinti su kaimynais sutartų ir nustatytų sienų.

Veikdami per prancūzus, lenkai šituo atžvilgiu Lietuvą norėjo padaryti sukalbamesnę ir nuolaidesnę. Bet lietuvis, matydamas savo pusėje šventą teisybę, nemanė užmiršti skriaudos ir pigiai pasiduoti, nors Tautų Sąjungoje ją įkalbinėjo visokie diplomatai ir susikomplikavusiam Vilniaus klausimui išspręsti Hymansas išdirbo savo projektą.

Kaip kitados kietoje, iš kartos į kartą besitęsiančioje kovoje prieš kryžiuočių ordiną ir jo gausius rėmėjus iš Vakarų Europos, kaip prieš rusų žandarus knygnešių gadynėje, kaip pobaudžiavinėje epochoje kartais savo teises gindavo lietuvis ūkininkas, taip ir šį kartą lietuvis užsispyrė savo teisingame nusistatyme.

Tuo metu kai Steigiamasis seimas 1920 m. vidurvasarį metėsi į darbus, daugiau kaip trečdalis Maskvos sutartimi (liepos 12 d.) Lietuvai pripažintos teritorijos buvo lenkų užimta. Kai pagaliau jie sulaužė 1920-jų spalių 7 sutartį (Suvalkuose) ir po dviejų dienų užėmė Vilnių, Tautų Sąjungos pirmininkas Bourgeois pasmerkė lenkų ir Pilsudskio patikėtinio generolo Želigowskio žygį, tačiau tuojau pat buvo pasiūlyta ieškoti *kompromiso kelio.*

Bet mūsų seimas ir ministerių kabinetas visą laiką buvo tos nuomonės, jog lenkai pirmiausia turi atstatyti *sulaužytą* Suvalkų sutartį, o tik paskui bus galima kalbėti apie naujas sutartis. Šitokioje atmosferoje jau antri metai seimas rinkosi į savo posėdžius, skaudžiai išgyvendamas faktą, kad alijantai, t. y. nugalėtojai santarvininkai (Anglija, Japonija, Italija ir Prancūzija) Lietuvos nepripažino de jure.

1921 m. pradžioje Alijantų Aukščiausioji Taryba (Conseil Suprème) jau pripažino kitas dvi Pabaltijo valstybes (Estiją ir Latviją), kurios buvo panašiu būdu nepriklausomybės kovų pasėkoje įrodžiusios savo valstybingumą. Šitas išskyrimas, padarytas intervenuojant Prancūzijai, kitaip sakant, stengiantis Lenkijai, buvo labai skaudus. Tada Lietuvoje buvo nuomonė, jog tik de jure pripažinimas atneš *politinių* laimėjimų ir kitokių gėrybių, o de jure pripažinimo delsimas galįs vesti į nepriklausomybės netekimą.

Aną smūgį Lietuva priėmė su skausmu, bet drauge ir *su savigarbos* pajautimu. Kaip patys svetimųjų misijų atstovai tada pastebėjo, kitur būtų buvę bent padarytos demonstracijos ir išdaužyti tų misijų langai.

Visa tai mums akivaizdžiai įrodo, jog reikėjo padėti daug pastangų, kol buvo iškovota nepriklausomybė. Tezėje, kad Pabaltyje susiformavo valstybės, lyg koks "intermezzo" naujųjų laikų istorijoje, tik atsiradus politinei tuštumai, yra tam tikro perdėjimo. Bet iš antros pusės, toks sąlyginis politinis "vacuum" Pabaltijo tautoms pa-

dėjo. Tad šitame formulavime yra ir objektyviai istoriškos tiesos.

Šitoje geopolitiškai daug pavojų turinčioje erdvėje nuo Lietuvos padalinimų įsivyravo jėgos politikos dėsnis: užtenka, kad vienas didžiųjų kaimynų kiek sustiprėtų, ir Pabaltijo tautų valstybingumas būna pastatomas į rimtą pavojų.

Būsimoji tragedija

Šešių mėnesių laikotarpyje visos trys tautos sėkmingai išvariusios raudonąją mešką už savo etnografinės tvorelės daugiau bendru kovos frontu prieš bolševikus visai nebesirūpino. Visos trys tautos, ypač estai, gavo ir teritoriniu ir finansiniu atžvilgiu gana geras taikos sutartis ir drauge taip svarbų de jure pripažinimą.

Jeigu Sovietų Sąjunga tas pačias Pabaltijo respublikas, kurias ji pirmoji pripažino, nebūtų savo politiniu *jėgos interesu* vedama vėliau okupavusi, būtų buvę galima tą kaimyną 1920 metų sutarčių dvasioje pavadinti geru kaimynu. Bet čia ir slypėjo būsimoji tragedija. Iš vienos pusės Pabaltijo tautos nebuvo tada suinteresuotos tolimesne kova ir tos kovos prieš bolševikus bendru laimėjimu. Pabaltijo valstybės tegalėjo pilnai išplėtoti savo valstybingumą, kai pačios Rusijos valdžioje laikėsi bolševikai. Šiandien jau turime tiek daug paskelbtų dokumentų, iš kurių akivaizdžiai matyti, jog vad. "baltųjų" nacionalistų rusų laimėjimas geriausiu atveju tebūtų davęs Pabaltijo tautų gubernijoms aprėžtas autonomijas.

Tad visos trys tautos ieškojo iš susidariusios politinės situacijos visai realiai ir blaiviai pasidaryti sau naudingas išvadas. Tai darė jos tuo metu, kai, pav., Tautų Sąjunga su dideliu *nepasitikėjimu* žiūrėjo į tas gimstančias valstybes, pradedančias tokias gan radikalias žemės reformas.

Lietuva buvo vienintelė Pabaltijo valstybė, kuri neturėjo bendrų sienų su Sovietų Sąjunga, bet ji buvo ir *pirmoji*, kuri jau 1926-jų rugsėjo 28 d. pasirašė su Sovietais nepuolimo paktą; jis vis buvo pratęsiamas. Tik po šešerių metų (1932) Lietuvos pavyzdžiu sekė Estija ir Latvija. Tai buvo laikas, kai Sovietų Rusija turėjo su Japonija aštrų konfliktą dėl Mandžiūrijos. Sibire buvo išstatyta kautis maršalo Bluecherio armija.

Norėdami apsisaugoti nuo vad. "kapitalistinių valstybių apsupimo" (kapitalističeskoje okruženije), kai viduje gyventojai kentė didelį trūkumą masinio vartojimo prekių, sovietai sudarė nepuolimo paktus ir su kitais savo vakariniais kaimynais, būtent, Lenkija ir Suomija.

Žinoma, Lietuva tikėjosi savo permanentiniame konflikte su Lenkija Sovietų Sąjungos užtarimo Vilniaus klausimu. Šiandien sovietinė istoriografi-

ja nuolat pabrėžia, kad ji Lietuvai daug padėjusi, jos sostinę *du kartu* perdavusi (1920 ir 1939) ir vis buvusi jos interesų gynėja prieš lenkus (Navicko knyga).

Neliesdamas to klausimo detaliau, čia tepacituosiu minėto amerikiečių istoriko Alfredo Senn'o studiją apie Vilniaus krizę, kuri dėl maršalo Pilsudskio impulsyvumo galėjo privesti prie karo.

Nacių štabo planai

Remdamasis autentiškais dokumentais, Senn'as įtikinančiai yra įrodęs, jog Sovietų Sąjunga iš šitos lietuvių - lenkų krizės yra tik *žymios naudos* turėjusi. Nuo tada *Kremliaus balsas* buvo imta pirmą kartą išklausyti Tautų Sąjungos posėdžiuose, kurie iki tol praktiškai bolševikams buvo uždaryti (The Polish - Lithuanian War Scare 1927, *Journal of Central European Affairs*, vol. XX, Oct. 1961 Nr. 3, 267-284). Išvadoje tiesa buvo ta: Sovietų autoritetas Vakaruose sustiprėjo Lietuvos dėka. Sovietų Sąjunga, kuri Tautų Sąjungon teįstojo 1934 m. rugsėjo 18 d., vis garsiau ėmė kalbėti Rytų Europos klausimais, ir jos balsas tapo girdimas.

Ir pačioje Lietuvoje autoritetingi balsai (kai žvelgiame į mūsų dešimtmečio leidinius nuo 1928 iki 1938) nevengdavo pažymėti, jog Sovietų Rusija Lietuvai parodžiusi palankumo, neleidusi Lenkijai Lietuvos atžvilgiu vesti vadinamosios laisvųjų rankų politikos. Bet buvo ir gana kritiškų balsų, kurie, žinoma, tada tegalėjo būti tarnybiškai *slapti*. Analizuodamas gana plačiai visą tarptautinę padėtį, Lietuvos užsienių reikalų ministeris Stasys Lozoraitis jau 1935 metų balandžio 18 d. savo memorandume prezidentui Smetonai dėstė tai, kas šiandien archyvine medžiaga gali būti patvirtinta, jog (cituoju) "nei Sovietų Rusija, nei Vokietija niekad negalėjo būti suinteresuotos tuo, kad mes atgautume Vilnių" (*A. Merkelis*, Antanas Smetona, 1964, 487).

Tiedu abu didieji kaimynai, patys nieko nerizikuodami santykiuose su Lietuva, galėjo naudotis ne tik dar viena priemone Lenkijai silpninti, bet, svarbiausia, neprileisti Pabaltijo valstybių prie konsolidacijos (Merkelis, o. c., 486).

Nepataisomas Vilniaus konfliktas, kurio nedrįso imtis spręsti nė autoritatyvinė Smetonos laikų vyriausybė, vedė prie pirmojo ultimatumo, nes Sovietų Sąjungos tariamoji "parama" Lietuvai buvo tiek sumažėjusi, jog jos nebegalėjo pakakti tokiam dideliam ginčui išspręsti (Markelis, o. c., 487 p.).

Lenkų ultimatumo dienomis Sovietų Sąjunga nė piršto nepajudino Lietuvos labui, kai tuo pat metu lenkų užsienių reikalų ministeris Beck'as turėjo tokių informacijų: jeigu Lietuva lenkų ultimatumą atmestų ir prasidėtų tarp Lietuvos ir

Lenkijos karo veiksmai, vokiečiai užimtų ne tik Klaipėdos kraštą, bet ir visą Žemaitiją iki *Dubysos*. Šiandien yra tai jau nebe archyvų paslaptis, jog lenkų - lietuvių karinio konflikto atvejui tokius planus buvo išdirbęs vokiečių generalinis štabas. Tebeveikė dar pilsudskinė savitarpio nepuolimo sutartis su Hitleriu. Tad Lietuva 1938 m. kovo mėn., jeigu nebūtų priėmusi ultimatumo, galėjo būti eventualiai *pasidalinta* tarp Vokietijos Reicho ir Lenkijos.

Kai kitų dviejų Pabaltijo valstybių užsienio politika vystėsi be krizių ir sukrėtimų, Lietuva turėjo dar kitą, daug sunkumų ir visokeriopos energijos pareikalavusią problemą — Klaipėdą.

Dar nespėjus gerai atsipeikėti nuo 1938-jų kovo mėn. lenkų ultimatumo, 1939 metų kovo 22 d. reikėjo panašių ultimatyviu keliu atiduoti Reichui Klaipėdos kraštą. Nenoriu čia plačiau dėstyti Klaipėdos klausimo, kurio vien tik bibliografija sudaro kelių šimtų puslapių knygą.

Kai Klaipėdos netekome, ne vienam patrijotui kilo galvoje įvairių prieštaraujančių minčių. Bet dažnai buvo ir yra pamirštama viena svarbi aplinkybė. Visa politinių įvykių raida rodė, jog Lietuvai, jau nekalbant apie etnografinės Mažosios Lietuvos — irridentos — problemą, tebuvo tik vienas kelias — *ryžtis* sau pasidaryti langą Europon. Šiandien turime įdomios medžiagos, kaip Prancūzija siekė — kartoju — vietoj iškritusio sąjungininko Rusijos padaryti Lenkiją stipria Baltijos pamario galybe su *Dancigo* ir *Klaipėdos* uostais.

Politinės idilijos nykimas

Tai buvo laikas, kai Lietuva iš visų jėgų stengėsi nebekartoti savo istoriškosios klaidos, nebeeiti su lenkais kokion unijon ar federacijon, kuri būtų reiškusi tolimesnes lenkų politinės ir kultūrinės auklės pareigas. Lietuva tad 1922 m. gale turėjo labai *skubiai* veikti.

Klaipėdos sukilimas ir Klaipėdos krašto užėmimas — vienas iš įdomiausių ir reikšmingiausių nepriklausomos Lietuvos istorijos lapų — privertė ir alijantus, pirmoje eilėje prancūzus, šituo klausimu pakeisti savo politiką. Atmokėdami už tokį nelauktą lietuvių žygį, lenkai visaip rūpinosi, kad Lietuvai Klaipėdos valdymas nebūtų lengvas, ir tai būtų padaryta autonominio Klaipėdos statuto arba Klaipėdos konvencijos pavidalu.

Ir *prievartinis* dviejų svarbiausių Lietuvos užsienio politikos klausimų išsprendimas neatnešė Lietuvai ramybės. Mat, pačios pavojingiausios situacijos tautų ir valstybių santykiuose susidaro, kai du didieji kaimynai, kurių žygius *apsprendžia jėgos politika*, ima ir susitaria mažųjų kaimynų sąskaiton.

Apie tai, kokias Kremlius yra turėjęs intencijas Pabaltijo valstybių atžvilgiu dar taikos

metais, bus galima tik tada kalbėti, kai kada nors bus prieinami maskviniai archyvai ir paskelbta plačių leidinių. Aš šiandien dar negalėčiau atsakyti į klausimą, ar tikrai visą laiką Sovietų politikos vairuotojų galvose buvo gyva paslėpta agresijos mintis — eiti atsiimti Lietuvos Brastos taikoje išsižadėtų Baltijos krantų.

Politinės ramybės metais Sovietų Sąjunga mažųjų kaimynų nevargino, pasibaigiantieji nepuolimo paktai būdavo periodiškai atnaujinami. Atrodė, lyg trim suverenėm Pabaltijo respublikom nėra priežasties nerimauti ir laukti kokių netikėtumų. Bet šita politinė idilija ėmė nykti jau 1938 metų rudenį, nekalbant apie netikėtus 1939 metų vasaros įvykius. Todėl jau 1938 metų lapkričio 18 d. per Pabaltijo valstybių užsienių reikalų ministerių konferenciją Rygoje buvo nutarta, Šveicarijos pavyzdžiu, savose valstybėse paskelbti *absoliutų neutralumą,* nes iš visai susilpnėjusios Tautų Sąjungos mažai ko bebuvo galima tikėtis.

Kaip buvo nutarta, taip ir padaryta. Jau 1938 gruodžio 3 d. estai pirmieji, gruodžio 21 d. latviai, o 1939 m. sausio mėnesį ir Lietuva paskelbė savo neutralumo įstatymus, kurių, deja, negarantavo nė vienas kaimynas.

Laikydamosi tokio griežčiausio neutralumo, trys Pabaltijo valstybės tikėjosi išlaikyti savo saugumą, o ypač, kad jos turėjo anas žinomas nepuolimo sutartis su Sovietų Sąjunga. 1936 metais Lietuvos nepuolimo sutartis buvo pratęsta dešimtmečiui, t. y. iki 1945 metų.

Nenoriu dėstyti visiems žinomų dalykų. Kai Hitleris pasiryžo sunaikinti Europai uždėtą Versalio taikos sistemą, Stalinas pasijuto patogiai laimingoje padėtyje. Du priešingi partneriai (Vokietija ir Anglija - Prancūzija) varžėsi dėl Sovietų Sąjungos malonės. Tad ji galėjo savo reikalavimus didinti ir su tuo susitarti, kuris padiktuotas sąlygas priims. Tad su abiem pusėm taip ilgai buvo vedamos derybos, kol Stalinui paaiškėjo, iš kurios jis daugiau išspaus. Taip visos trys Pabaltijo valstybės pagal nuobodžiai tą pačią schemą virto lyg kokiomis šachmatų figūromis politiniame galingųjų žaidime.

Bendros akcijos stoka

Jau 1939 m. rugpiūčio 23 dienos Molotovo - Ribbentropo sutartis reiškė *sąmoningai* suplanuotą Pabaltijo valstybių pasidalinimą, kuris rugsėjo 28 d. (jau Lenkijai žlugus) taip buvo iškoreguotas, kad Sovietų Rusija gavo laisvas rankas visose trijose Pabaltijo valstybėse. Veikiama buvo nedelsiant. Tą pačią dieną estai buvo Kremliuje priversti įsileisti sovietinius garnizonus, o latviai jau kitame prieškambaryje savo eilės laukė. Be laiko miręs ministeris Turauskas rašo savo memuaruose, jog tuo pat metu

Kaune užsienių reikalų ministerija dar turėjo Lietuvos atžvilgiu šiek tiek optimizmo. Mat, Kaune aiškintasi, jog naujojo Maskvos pasistūmėjimo atveju Baltijos jūros link, Lietuva negalinti sovietų vilioti, nes ji iš viso nebeturinti jokio uosto (lygiai prieš pusmetį Lietuva buvo netekusi Klaipėdos), kai Estija ir Latvija turinčios eilę ir žiemos mėnesiams patogių uostų. Bet ir Lietuvą ištiko ta pati tragedija. Spalio 10, praėjus 5 dienoms nuo savitarpinės pagalbos pakto su Latvija pasirašymo, ir lietuviai sutiko su sovietų garnizonų įsileidimu, kuris, vieno užsienio žurnalisto Kaune žodžiais, reiškė Pabaltijo valstybingumui dėmėtosios šiltinės pradžią, pasibaigiančią trijų ligonių mirtimi.

Nei 1939 metų rudenį, kai sovietai ultimatyviu būdu išreikalavo savitarpinės pagalbos sutartis, nei aštuoni mėnesiai vėliau, kai 1940 metų birželio 15-18 d. raudonoji armija aklinai užėmė visas tris Pabaltijo valstybes, tų valstybių vyriausybės neišvystė jokios *bendros* akcijos. Kiekviena jų krito 3 dienų laikotarpy.

Pirmojo pasaulinio karo galas baltų tautoms buvo sudaręs galimybės išpuoselėti savo valstybingumą, sukurti savarankišką politinį ir kultūrinį gyvenimą, gi po 22-jų metų, Antrojo pasaulinio karo pradžioje, jos tapo imperialistinių didžiųjų valstybių auka. Žinoma, jokiu būdu nepasitvirtino Lenino 1920 metų pradžios politinė pranašystė, kai jis atsakė į priekaištus, jog jis perdaug taikos sutartimi duodąs estams. Tada jis aiškino, jog ta sutartis ne amžiams ("ne na veki"). Estijoje ateisiąs greit Karenskio laikotarpis, ir tada darbininkai perimsią valdžią. Bet nė vienoje Pabaltijo valstybėje nė iš tolo nebuvo pasirodę kerenskinio laikotarpio ženklų, kurie būtų reiškę sovietinės sistemos atėjimą. Toji sovietinė sistema tegalėjo būti užmesta tik *prievartos* keliu, pasiunčiant Pabaltijo valstybių keliais tūkstančius tankų ir daugelį raudonosios armijos divizijų, ir dalį inteligentijos dviejų savaičių laikotarpyje sumetus į kalėjimus.

Čia noriu pacituoti beveik su pašaipa tartus, bet realius amerikiečio diplomato George Kennan žodžius, parašytus jo "Russia and the West under Lenin and Stalin" knygoje 1961 metais: "Negalima išvengti ironijos, konstatuojant, jog mažieji Baltų kraštai, kurie patys pirmieji užmezgė su Maskva normalius santykius, kaip pirmoji auka drauge su Lenkija vėl tos pačios Maskvos buvo 1939 metais praryti".

Taip ironizuoti, žinoma, turėjo teisės diplomatas tokios valstybės, kuri 13 metų vėliau negu Pabaltijo respublikos užmezgė su Sovietų Sąjunga diplomatinius santykius, atseit, ją *de jure* pripažino. Taip ironizuoti turi teisės JAV pilietis, nes Amerika dar ir po 28 metų Lietuvos suverenumą laiko tik sukliudytą, t. y., Lietuvą okupuo-

tą ir tos *okupacijos nepripažįsta.*

Šiuose mano svarstymuose yra daug spragų. Aš čia nedaviau statistikų ir kitokios medžiagos, kuri akivaizdžiai parodytų, kaip nepriklausomoji Lietuva ir kultūriniu, ir ūkiniu, ir kitais atžvilgiais pateisino savo egzistenciją. Čia būtų galima pateikti įvairių kelionių įspūdžių ir labai įspūdingų pasisakymų apie lietuvių tautą pokario pabėgėlių iš Rytprūsių, kai jie duonos Lietuvoje ieškojo ir jos krikščioniškos artimo meilės dvasioje su kaupu gavo.

Neliečiau aš čia ir tų tragiškų dienų, masinių deportacijų ir kitų tautai nusikaltimų, kurie iš naujosios Lietuvos istorijos folijantų niekada negalės būti ištrinti, kaip jie bebūtų baltinami ar perrašomi, būk Sovietų Sąjunga su legaliai teisišku pagrindu Pabaltijį yra įjungusi savo sistemon.

Neginama neutralumo tvorelė

Istorikui yra lemta ar skirta apie praeitin nuėjusius įvykius padaryti savo sprendimą. Tas sprendimas, be abejo, nešioja gera dalimi ir to istoriko žmogišką antspaudą.

Šiandien mums besirūpiant, kokioje formoje naujojoje Europoje Pabaltijo valstybės bus integruotos į būsimą mūsų suvienyto kontinento sistemą, reikėtų dirstelti, kaip gi yra buvę per tuos du nepriklausomybės dešimtmečius. Kaip laikėsi viena kitos atžvilgiu Pabaltijo respublikos, kuriose nuostabiai daug panašumo būta. Iš karto noriu duoti trumpą atsakymą: anų laikų dvasiai buvo charakteringa ir suprantama, kad kiekviena tų lyg iš grabo atsikėlusių tautų tik savimi ir savu gerbūviu tesirūpino, kiekviena jų norėjo pabrėžti savąjį nepriklausomą "aš".

Iš dokumentų skaitome, jog ir sudarius 1939 metų rudenį su Sovietų Sąjunga prievartinius paktus dėl raudonųjų įgulų įsileidimo tarp Pabaltijo valstybių neįvyko jokio artimesnio tuo reikalu bendradarbiavimo. Taip rašė 1940 metų birželio 17 d. aukštas Pabaltijo valstybių klausimų pareigūnas Berlyne, dr. Werner von Grundherr, Ribbentropui (Deutschland und Sowietunion, 170, 171), tuo metu, kai Lietuvos okupacija jau buvo baigta, o Estijos ir Latvijos pradėta.

Tai buvo tuometinių Stalino partnerių žodžiai; ir jie rodo, be kitko, kaip išmislingai ir brutaliai Pabaltijo valstybės buvo apkaltintos, būk jos, sovietams savitarpinės pagalbos paktus sudarius, pradėjusios militarinį bendradarbiavimą.

Iš anksčiau Pabaltijo Ententės reikalu labai nedaug tegalėjo būti padaryta, nes Lenkija specialiai dėmesingai puoselėjo gerus santykius su kitom dviem respublikomis.

1934 metų rugsėjo 12 d. tačiau buvo padėtąs kertinis ak-

muo. Tautų Sąjungos posėdžių metu Ženevoje trys užsienių reikalų ministeriai (J. Sėljamaa, V. Munters ir S. Lozoraitis) gražiai sutarė koordinuoti trijų Pabaltijo respublikų politiką. Nuo to laiko kasmet įvykdavo po dvi Pabaltijo užsienių reikalų ministerių konferencijos, paeiliui Kaune, Rygoje ir Taline. Bet jos didelės pažangos nedarė. Buvo gera ir gražu, kad buvo pasikeičiama nuomonėmis įvairiais aktualiais užsienio politikos klausimais, bet šiaip jau kiekviena valstybė turėjo savus užsienio ir ūkio politikos reikalus. Kiekviena jų apsitvėrė ir savo muitų sienele.

Be jokio vargo Lenkija, kuri ir Estijai ir Latvijai reiškė didžiąją valstybę, kvietė jas į įvairias konferencijas, ieškojo jų bendradarbiavimo; juo labiau Lenkijai sekėsi tuos du mūsų kaimynus palenkti, nes Lenkijos užsienio politikoje, kiek tai lietė Vokietiją (apie 1934) ir Sovietų Sąjungą, buvo bendrų punktų su anom dviem respublikom.

(Beje, aš čia neliečiu "Lietuvių - Latvių Vienybės Draugijos" veiklos, nes ji politiškai buvo beveik visai bereikšmė).

Galima būtų statyti klausimą, kas būtų atsitikę, jeigu trys baltų valstybės būtų sudariusios Entente Cordiale ir laiku susirišusios militarine konvencija su bendra karine vadovybe. Prie *normalios* mobilizacijos iš 6 milijonų gyventojų jos jau būtų turėjusios per 600, 000 vyrų po ginklu. Ar Sovietų Sąjungai būtų buvę paranku pusmilijoninę kariuomenę pulti, palieku svarstymams. Kiekvienu atveju Kremlius būtų turėjęs apsigalvoti. Neužmirškime, kad tada vos 4 milijonų suomių tauta, kurią 1939-jų lapkričio 30 d. per užšalusias pelkes ir ežerus sovietai užpuolė, akivaizdžiai pasauliui parodė, kad ir maža tauta atitinkamais atvejais, jeigu ji yra vieninga, gali išvystyti nuostabią energiją.

Kaip žinome, Pabaltijo valstybės tada buvo apsitvėrusios neginama neutralumo tvorele...

Mūsų testamentas Lietuvos labui

Kai šiandien kalbama apie Lietuvą, apie jos laisvinimą, tai reikia pagalvoti apie praeities faktus, istorines klaidas ir iš jų pasimokyti. Jeigu šiandien kalbama apie suvienytos ar federalinės Europos ateitį, tai Lietuva turi ir savo šiandieninėje laisvinimo kovoje ieškoti dar bendresnio, dar artimesnio kelio su kitais baltais.

Praeities patyrimai būsimojo Pabaltijo rūmo statybai turi duoti daug paskatų ir sugestijų. Suomių laisvės maršalas Mannerheim'as užbaigė savo atsiminimus — lyg kokį testamentą — savo tautai žodžiais:

"Suomių tauta išliks ir galės su pasitikėjimu žvelgti į ateitį, jeigu ji:

laikysis savo tėvų tikėjimo,
rodys tėvynės meilę ir

VILNIAUS KATEDROS IŠPIRKIMAS

(Dailės galerija Vilniaus katedrai išlaisvinti)

DR. JONAS GRINIUS

Praėjusiais metais Lietuvių Fronto Bičiulių Vyr. Taryba paskelbė protestą prieš religijos persekiojimą ir bažnyčių išniekinimą, vykdomą rusų komunistų okupuotoje Lietuvoje (žiūr. 1967 m. "Į Laisvę" Nr. 41). Kviesdama protestuoti visus lietuvius prieš komunistų barbarybę, Taryba suminėjo visą eilę didelės istorinės ir meninės vertės bažnyčių, kurios yra atimtos iš tikinčiųjų lietuvių. Pernykščio protesto faktus šiemet paliudijo "Tėviškės Žiburiuose" Feliksas Jucevičius, kuris 1968 m. vasarą lankėsi okupuotoje Lietuvoje. Pabrėžęs komunistų planą surusinti lietuvių tautą, pirmiau sunaikinant jos krikščioniškąją religiją, F. Jucevičius rašė:

"Iš šios kelionės niekada nepamiršiu dviejų dalykų: Vilniaus ir Kauno išniekintų bažnyčių ir prie Berlyno sienos žmonių, besiveržiančių į laisvę. Kai klajojau Vilniaus gatvėmis, tai mačiau gražiausias bažnyčias su išdaužytais langais, užkaltomis durimis, griūvančiomis sienomis. Kaune daugelis bažnyčių yra paverstos sandėliais bei įmonėmis ... Apgailėtinai atrodo ir tos bažnyčios, kuriose dar laikomos pamaldos. Kokiame stovy tie didieji meno paminklai — šv. Petro ir šv. Povilo, šv. Onos bažnyčios? Nedažytos, apdulkėjusios, neremontuojamos. Tas pats ir su šv. Mikalojaus bažnyčia, Aušros Vartais ir kitomis mano aplankytomis bažnyčiomis. Vilniuje tėra vienuolika atdarų bažnyčių, o jų buvo ar ne apie keturiasdešimt.

"O katedra? Ji paversta paveikslų galerija. Reiktų stebėtis, jei raudonieji carai jos būtų neišniekinę. Kas nori ką nužudyti, smeigia kalaviją tiesiai į širdį. Ir jie smeigė. Juk katedra — tai katalikiškojo krašto širdis. Joje Lietuvos praeitis. Ji saugojo šv. Kazimiero palaikus. O šiandien ji išprofanuota ir išniekinta stūkso Vilniaus viduryje ir liudija praeiviui, kad barbarybei "tarybinėje" Lietuvoje nėra ribos. Meno galerija taip pat paversta Įgulos bažnyčia Kaune. Ten, tamsiame užkampyje, mačiau taip pat Zikaro "Laisvės statulą, kuri kadaise stovėjo Karo muzėjaus so-

---

bus drąsiai pasiruošusi viską aukoti tėvynės labui".

Šitokį testamentą turime ir mes pasirašyti Lietuvos labui.

delyje. Ar tai ne simboliška? Lietuvoje laisvei tėra šiandien vietos tik muzėjuje... Tokios antireliginės barbarybės, kokia yra "tarybų" Lietuvoje, nemačiau nei Lenkijoje, nei Rytų Vokietijoje" *("Tėv. Žiburiai"*, 1968.IX.12).

Apie lietuvių sąžinės prievartavimus ir bažnyčių išniekinimą bei naikinimą okupuotoje Lietuvoje svarstė taip pat PLB seimas New Yorke. Pabrėždamas Vilniaus katedros reikšmę, seimas savo rezoliucijoje bylojo šitokiais žodžiais: "Seimas pritaria sumanymui įtaigoti laisvojo pasaulio viešąją opiniją grąžinti Vilniaus katalikų katedrą religinio kulto reikalams. Akcijos būdai paliekami spręsti PLB Valdybai". Atsiliepdamas į šią rezoliuciją, čia ir norėčiau pasvarstyti vieną galimų katedrai išlaisvinti būdų.

Nors sovietiniai komunistai privengia viešosios nepalankios opinijos jų atžvilgiu, tačiau jie taip pat turi kietą kailį. Kad sušvelnintų savo despotinį fanatizmą ir grąžintų bent Vilniaus katedrą religinio kulto reikalams, man atrodo, reikia dviejų sąlygų. Viena, būtina, kad Lietuvos okupantams nepalanki opinija būtų išvystyta stipriai ir plačiai per ilgą laiko tarpą. Antra, reikia, kad už savo fanatizmo sušvelninimą despotai Lietuvoj pamatytų šiokią tokią naudą sau. Šitas abi sąlygas, man atrodo, gali patenkinti mėginimas "išpirkti" Vilniaus katedrą taip, kad ji vėl atitektų religinio kulto reikalams.

Tiesa, kai tik ištariami žodžiai "išpirkti katedrą", sąžinės laisvę gerbiąs žmogus savo dvasioje pasišiaušia: "Kaip? Išpirkti katedrą, kurią okupantai pasigrobė iš katalikų? Ją turi jie grąžinti be nieko"... Žinoma, jei teisybė vyrautų pasauly, tai ta katedra nebūtų buvusi nė užgrobta. Deja, piratų papročiai nėra išnykę nė tarp tų, kurie šiandien skelbiasi pažangiais komunizmo kūrėjais. Kaip XV-XVI a. iš jūrų piratų rankų reikėdavo už pinigus išlaisvinti pagrobtus nuo laivų žmones (vyrus, moteris, vaikus), panašiai elgtis kartais esame priversti ir XX-tame amžiuje. Kodėl tat negalima mėginti išpirkti Vilniaus katedros, žinoma, mokant už ją ne pinigais, bet dabartiniams jos administratoriams pasiūlant naudingą architektūrinį ekvivalentą?

Tokiu išperkamuoju ekvivalentu galėtų būti pastatydinamas Vilniuje modernios galerijos paveikslams, kurie dabar yra eksponuoti Vilniaus katedroje dėlto, kad istoriniai ir meniniai dailės kūriniai nebetelpa Vilniaus dailės muzėjuje (jis, kaip žinom, yra perstatytas iš senos L. Stuokos - Gucevičiaus sukurtos rotušės). Pastatydinimas modernios galerijos, tinkamos dailės darbų ekspozicijai, gali sudominti Lietuvos "viešpačių" patikėtinius, ypač meno administratorius, nes Vilniaus katedra, kuri yra paversta galerija, dailės darbams išstatyti

netinka dėl jos blogo vidaus apšvietimo.

Šitai skaitydamas nevienas laisvas lietuvis gali vėl užprotestuoti: "Ne" — gal pasakys. "Negi mes, kurie esame nuskriausti dėl tėvynės netekimo, dar turėtume aukoti sunkiai uždirbtus pinigus, kad okupantus ir jų patikėtinius sušelptume nauja galerija? Ne".

Jei pinigai Vilniaus meno galerijai pastatydinti turėtų eiti tik iš vienų lietuvių skatikų, ir aš pasakyčiau: ne. Bet kodėl nebūtų galima viso reikalo pasukti taip, kad pinigai Vilniaus katedrai išpirkti per galerijos ekvivalentą būtų renkami po visą laisvąjį pasaulį, po visas bažnyčias, visus maldos namus ir visuose kituose sambūriuose, kur tik būtų kalbama apie sąžinės ir tikėjimo laisvę? Be abejo, pajudinti viso pasaulio tikinčiuosius ir kitus sąžinės laisvę gerbiančius žmones būtų nelengvas dalykas. Tačiau jis nėra negalimas. Sakysim, jeigu būtų gautas Romos popiežiaus pritarimas bent vieno sekmadienio aukas, surenkamas per pagrindines šv. mišias viso pasaulio katalikų bažnyčiose, skirti Vilniaus katedrai išlaisvinti, jau būtų daug pasiekta. Po to jau būtų lengviau kalbėtis su kitomis krikščionių konfesijomis, ir su Pasaulio Bažnyčių Taryba Ženevoje.

Aišku, kad aukų rinkimas visame pasauly tarp visų konfesijų žmonių neapsieitų be išankstinio gero plano. Jam įgyvendinti taip pat reiktų tokių energingų vykdytojų bei padėjėjų, kokių turi Rezoliucijoms Remti Komitetas. Tačiau atrodo, kad patį aukų rinkimo organizavimą bei pravedimą vietose turėtų atlikti lietuvių jaunimas, išsibarstęs įvairiuose pasaulio miestuose. Šitaip jis atliktų svarbų uždavinį Lietuvos laisvės darbuose. Tiesa, tas laisvųjų lietuvių jaunimas savo tarpe turi nemažą procentą liberalų ir gal net netikinčių, kuriems katalikų katedra gali atrodyti menkas dalykas. Tačiau ir jiems juk sąžinės laisvės reikalas yra svarbus. Užgrobimas Vilniaus katedros kaip tik skaudžiai jį pažeidžia. Todėl ir liberalams bei netikintiems aukų rinkimas pasauly Vilniaus katedrai išlaisvinti per meno galeriją kaip ekvivalentą turėtų būti priimtinas. Tai vis tiek būtų dovana kenčiančiai Lietuvai. O bendras darbas, siekiant bendro tikslo sąžinės laisvės ir Lietuvos labui, įvairių srovių mūsų lietuvišką jaunimą apjungtų ir morališkai bei patriotiškai sustiprintų. Tai būtų jaučiama per kelerius metus, kol būtų renkamos aukos pasauly. Tai neliktų be reikšmės ir vėliau, kai (per UNO arba UNESCO tarpininkavimą) Vilniuje būtų pastatyta galerija ir už ją išlaisvinta katedra. Tada vieni jaunieji važiuotų į Vilnių pažiūrėti, kaip atrodo ta visų bendromis jėgomis pastatyta dailės galerija, o kiti vyktų tiek galerijos, tiek išlaisvintos katedros aplankyti, į kurią tu-

BEKOMPROMISINĖ KOVA DĖL LIETUVOS LAISVĖS IR NEPRIKLAUSOMYBĖS

Dviejų laisvojo pasaulio lietuvių profesorių surinktos žinios apie dabartinę padėtį komunistų pavergtoje Lietuvoje

Įvadėlis. Mudu du, gyvendami gana tolokai nuo vienas kito, prieš maždaus pusantrų metų susitarėme "pasikalbėti su pavergta Lietuva". Niekam nieko nesakę ir niekur nesiskelbę, maždaug taip pradėjome pasikalbėjimą su okupuotu kraštu: a) kiek galėdami, sekėme okupuot. Lietuvos spaudą; b) išsikalbėjome gana smulkiai su keliolika iš okupuotos Lietuvos atvykusių įvairiais reikalais lietuvių; c) gana detaliai išsikalbėjome su keliais okupuotoje Lietuvoje apsilankiusiais lietuviais iš JAV ir Kanados; d) mėginome, kiek galėdami, sekti nelietuvių įspūdžius, parsivežtus iš okupuotos Lietuvos; e) viską tai mėginome suvesti į keliolika klausimų ir atsakymų.

Dr. R. S. Daugvydas ir
Dr. M. T. Milgaudas

— *Ar dar yra okupuotoje Lietuvoje laisvės ir valstybinės nepriklausomybės ilgesys? Konkrečiai, jeigu būtų visiškai laisvas plebiscitas, kuriame okupuotos Lietuvos gyventojams būtų leista pasirinkti arba koks nors "susigyvenimas" su Sovietų Sąjunga, ar visiška laisvė ir nepriklausomybė, koks būtų tokio plebiscito rezultatas?*

— Laisvės ir valstybinės nepriklausomybės ilgesys Lietuvoje niekad nemirė. Jis labai gyvas, tik dusinamas kaip tik šiuo momentu naujai prasidedančio teroro, ypač po Čekoslovakijos brutalios okupacijos. Plebiscito rezultatai rodytų, kad maždaug 92-96 proc. pasisakytų už visišką laisvę ir nepriklausomybę nuo rusų. Tik rusai atėjūnai, partijos ryškieji kadrai ir vienas kitas išverst-

---

rėtų būti sugrąžintas ir šv. Kazimiero karstas.

Dėstydamas čia savo mintis, gerai suprantu, kad Vilniaus katedros išpirkimas yra sunkus, painus ir didelis darbas. Tačiau jaunimui teimponuoja kaip tik dideli darbai. Tik į juos įtraukiant jaunuosius, tegalima juos patriotiškai subrandinti. Todėl PLB Valdyba neturėtų PLB seimo rezoliucijos dėl Vilniaus katedros atidėti tolimesniam laikui. Ir šiandien pradėjus planuoti, darbas užtruks ilgą laiką.

kailis balsuotų už sambūvį su rusais.

— *Kaip galvojama apie rusus, nuolat besismelkiančius į visas okupuotos Lietuvos sritis, daugiausia nuolatiniam apsigyvenimui?*

— Apskritai, rusai yra nemėgstami, bet, dėl praktiškų ir pragmatiškų priežasčių, jie yra tyliai, sukandus dantis, toleruojami. Rusų ir kitų tautybių gyventojų dar vis nedaug kaimuose: daugiausia jie dar neoficialiai prisibijo visoje Sovietų Sąjungoje legenda virtusių Lietuvos partizanų grąsinimų. Daugiausia rusai susėdę prie valdiško (pramonės, valdžios ir partijos aparato) lovio. Yra nemaža rusų ir įvairiose lietuvių švietimo įstaigose, bet per paskutinius 8 metus, ypač aukštosiose mokyklose, rusų skaičius, atrodo, sumažėjo. Tai, žinoma, gali būti tik laikinas reiškinys, kaip tai atsitiko Latvijoje.

— *Kiek daug galima tikėti nuomonei, kad daugelis okupuotos Lietuvos lietuvių komunistų širdyje yra patriotai lietuviai?*

— Tai pats sunkiausias klausimas. Kad tokių yra, abejoti netenka. Juk Konrado Valenrodo tipo pasiaukojančių žmonių visuomet buvo ir bus, ypatingai vergijoje. Tik labai sunku nustatyti, kiek tokių yra ir ką jie gali padaryti. Štai keletas faktų:

a. Daugelis atvykusiųjų iš Lietuvos pripažįsta, kad ir pačių lietuvių — ir partiečių ir nepartiečių tarpe privačiai kalbama, kad kai kurie partiečiai dar vistik yra "padorūs vyrai", t. y., dar nevisiškai pardavę savo dūšios rusams. Bet yra ir tokių, kuriuos, sakysime, vilniečiai laiko jau visiškai nuėjusiais su okupantais.

b. Nevisuomet ir neperdaug gali padaryti ir gerai prisitaikęs lietuvis komunistas. Sakysime, mums labai keistu supuolimu pakliuvo į rankas oficiali forma, kurią turi užpildyti kas metai kiekvienas komunistas. Mes turime tos oficialios formos fotostatinę kopiją. Jos klausimus išvertėme iš rusų kalbos (Sovietų Sąjungoje tėra viena komunistų partija ir jos oficiali kalba yra rusų kalba. Komunistų susirinkimuose ir posėdžiuose okupuotoje Lietuvoje irgi tik rusų kalba tevartojama).

Anketa
Komunistas savo organizacijoje

1. Jūsų nuomonė apie tuos klausimus, kurie buvo diskutuojami partijos susirinkimuose praėjusiais metais. Kokie klausimai yra nagrinėjami jūsų susirinkimuose; svarbūs ar antraeiliai? Kokia jūsų nuomonė apie tai? Kokie klausimai yra parinkti apsvarstymui sekančiais metais?

2. Ar jūs kalbate susirinkimų metu? Jeigu jūs nekalbate, tai kodėl?

3. Ką jūs galvojate apie sprendimus, kurie yra padaromi jūsų partinėje organizacijoje? Ar jūs dalyvaujate šiuose sprendimuose? Jeigu ne, tai kodėl?

4. Ar jūs naudojatės dabartine jūsų partinės organizacijos informacine sistema? (Ar jūs esate informuojamas apie nutarimus, padarytus jūsų partinės organizacijos biuro ir aukščiau stovinčių partijos organų; ar jūs esate informuojamas apie nutarimų vykdymą, kiek tai liečia jūsų organizaciją?).

5. Ar jūs turite kokias partines pareigas (laikinas ar nuolatines)? Kaip jūs laikotės jų atžvilgiu?

6. Kaip reaguoja jūsų partinės organizacijos vadovybė į kritiškas komunistų pastabas?

7. Kokią rolę turi jūsų partinė grupė jūsų kolektyvo (įmonės, padalinio, skyriaus) produkcijoje ir bendruomeniniame gyvenime?

"Išvertus" partinį žargoną į kasdieninę kalbą, štai ko reikalaujama iš kiekvieno partiečio: visiško paklusnumo, partijos propagandos skleidimo, šnipinėjimo narių tarpe, partinės celės statymo aukščiau visko. Atkreipkite dėmesį į nuolat kartojamą: "Jeigu ne, tai kodėl?".

Žinoma, galima meluoti, išsisukinėti, bet, kadangi komunistų partija surenka tokius apklausinėjimus kas metai iš kiekvieno partiečio kiekvienoje grupelėje, tai išsimeluoti nevisada pavyks. Labai patartina tiems, kurie bolševikinį terorą primiršo, atidžiai pasiskaityti tą oficialų apklausinėjimo lapą.

— *Kalbama, kad labai daug padaroma okupuotoje Lietuvoje ypač lituanistikos srityje, taip pat dailėje, muzikoje. Net esą pasaulinio mąsto prasiveržimų griežtųjų mokslų srityje. Kaip iš tikrųjų yra?*

—Vienintelė sritis, kur šiek tiek daugiau padaryta, yra grynoji lituanistika. Čia yra paskelbta nemaža visiškai gerų darbų. Tačiau reikia atsiminti, kad nėra tokios "produkcijos" su kuo palyginti. Mes esame tikri, kad, jeigu Lietuva būtų neokupuota, tai ir šioje lituanistinėje srityje būtų ligi šio laiko daugiau padaryta.

Kiti visi vadinami "prasiveržimai" nieko nereiškia: pirma, tokių normaliame ir nenormaliame tautos gyvenime visuomet pasitaiko ir pasitaikys, o *antra, visi tie prasiveržimai, kai jie patenka į pasaulinę plotmę, visviem užrašomi rusų sąskaiton.*

— *Ar okupuotos Lietuvos jaunimas yra patriotiškas?*

— Labai didelė okupuotos Lietuvos jaunimo dalis pasyviai nekenčia rusų, laukia dienos, kada galės jų atsikratyti. Apskritai, jaunimas yra lietuviškas ir patriotiškas. Jie nori valstybinės ir kultūrinės laisvės.

— Daugelis iš atvykstančių į laisvąjį pasaulį iš okupuotos Lietuvos lietuvių, nors ir nemėgsta rusų, tačiau kažkaip lyg didžiuojasi, kad, girdi, va MES tai padarėme, MES to turime pakankamai ir pan. Kaip tai išsiaiškinti?

—Tai yra realizmo ir pragmatizmo išdava. Prieš kokius 8-12 metų padėtis Lietuvoje buvo dar tokia siaubi, kad įvykus tam tikram atslūgiui politiniame ir policiniame persekiojime okupuotoje Lietuvoje lietuviai naudojo šūkį: *Išlikti ir kur nors įsistiprinti!* Įsistiprinti ar tai partijoje, ar tai pramonėje, ar tai administracijoje, ar tai mokslo ir meno srityse. Jie galvoja, kad tai jų nuopelnais atsiekta. Žinoma, tai dalinai ir jų nuopelnas, bet jiems kito kelio ir nebuvo. Sakysime, su kokiu lyg pasididžiavimu teko kelis kartus ir iš kelių žmonių girdėti, kad, girdi, Lietuvoje jau bent kiaulienos konservų tai dabar pilnai pakanka, net į Baltgudijos šaldytuvus vieną rudenį reikėję vežti. Po didžiulės sausros ir mažas klanelis atrodo kaip ežeras!

— Kalbama, kad mažai suimama, kad mažai išvežama į Sibirą, kad, esą, KGB šiek tiek apkarpyti sparnai. Kaip gi yra?

— Teisybė, suėmimų gerokai sumažėjo, ypač per pastaruosius pusantrų metų. Bet nuo Čekoslovakijos įvykių suėmimų vėl padidėjo. Visoje okupuotoje Lietuvoje jaučiama, kad varžtai visose srityse vėl yra priveržiami. Ir, atrodo, kad tai vėl gali trukti kelerius metus, nors nemanoma, kad būtų pasiekta Stalino laikotarpio gyvuliško brutalumo.

— Ką lietuviai galvoja apie Čekoslovakijos įvykius?

— Jau nuo pat šių metų pradžios, visoje Lietuvoje buvo kalbama apie atšilusius vėjus Čekoslovakijoje. Buvo į tai sudėtos milžiniškos pavergtų lietuvių viltys. Jie tikėjo, kad tokios laisvesnės bangelės per Lenkiją išsilies ir Lietuvos kryptim. Nemaža okupuotos Lietuvos studentų ir jaunų mokslininkų praleido ilgoką laiką Čekoslovakijoje. Keliolika čekų studentų dar ir dabar yra Vilniuje. Reikia tačiau pridėti, kad daugelis į Vakarus atvykusių lietuvių, ypatingai tų, kurie visgi jau yra komunistinio realizmo biurokratai, galvoja, kad čekai pergreitai norėję nusikratyti rusų kontrole. Anot jų, reikėję čekams taip pat atsargiai ir pamažu judėti, kaip tai darę rumunai. Atvykėliai iš Lietuvos galvoja, kad Čekoslovakijos okupacija bent keleriems metams pristabdžiusi tokios laisvės augimą ir plėtimąsi.

— Ko tikisi okupuotos Lietuvos lietuviai iš ateities?

— Pastaraisiais 3-5 metais jie yra gerokai viltingesni, negu kad buvo anksčiau. Jie yra įsitikinę, kad rusai jų nespėsią suviršinti, kadangi rusai per-

daug užgriebę, be to, rusai visvien esą žemesnės kultūros. Jie tikisi, kad pačioje Maskvoje ir kitur vykstąs rūgimas, net tarp "padoresnių" rusų Lietuvoje, anot jų, galima tai pastebėti. Sakysime, keli jų mums tvirtino, kad, esą, didžioji dauguma rusų profesorių ir studentų beveik visuose Rusijos universitetuose buvę ir yra priešiškai nusistatę Čekoslovakijos okupacijai. Tokiu būdu, anksčiau ar vėliau, išsirutuliuosianti ir Lietuvoje padėtis gal panaši į Rumunijos padėtį, toliau — į Čekoslovakijos, į Jugoslavijos ir t.t. Reikia taip pat pridėti, kad beveik visi atvykėliai yra perdėm realistai, pragmatiški, baisiai jau atsargūs, baisiai bijąs pajudinti šiaip taip dar tebeplaukiantį savo karjeros laivelį.

Yra tačiau ir kita medalio pusė. Kai kurie turistai iš JAV ir Kanados specialiai vaikščiojo pagrindinėmis Vilniaus gatvėmis po kelias valandas... Jų pranešimai yra labai liūdni: kartais per ištisas valandas jie girdėję Vilniaus pagrindinėse gatvėse praeivius kalbant vien rusiškai... Tokie faktai šiurpu nukrečia.

Viena turistė, Vilniuje išbuvusi tik 5 dienas, kaip buvo oficialiai leista, parvažiavo labai susijaudinusi ir nusiminusi. Sako: "Nėra Lietuvėlės, visur tik rusiškai... Jeigu taip dar keliolika metų praeis, Lietuva bus surusinta...".

— *Ar teisingi gandai, kad okupuotos Lietuvos lietuviai norėtų, kad laisvojo pasaulio lietuviai nukreiptų savo energiją reikalauti Lietuvai satelito ir kitokių statusų, vietoje reikalaują grynos suvereninės valstybės ir pilnos nepriklausomybės atstatymo?*

— Tai yra tik Maskvos ir jos agentų skleidžiami gandai, kad susilpnintų mūsų pastangas. Ir čia pavergtos Lietuvos lietuviai yra praktiški: reikia, kad mes nė per plauką nenusileistume ir net negalvotume nusileisti. Tik tada gal ir jie okupuotame krašte šį tą išsikovos. Jeigu tik nors kiek leidžiamės į kompromisą, tuo pačiu jau kapituliuojame Maskvai.

Išvados. Lietėme tik kai kurias sritis, rodos, pačias gyvybingiausias, pačias svarbiausias. Išvadų patys nedarysime. Tegu skaitytojai pasidaro išvadas patys.

REDAKCIJOS PRANEŠIMAS

Kitas "Į Laisvę" numeris išeis balandžio mėnesį. Redakcija lauks medžiagos (pasisakymų žurnale keliamais ir kitais klausimais, pranešimų, laiškų "Laiškai redaktoriui" skyriui) tam numeriui iki 1969 metų balandžio 15 dienos.

Redakcijos adresas: "Į Laisvę" žurnalas, Post Office Box 77048, Los Angeles California 90007.

DARBAI IR ĮVYKIAI

LAISVŲJŲ IR PAVERGTŲJŲ LIETUVIŲ DARBŲ IR ŽYGIŲ APŽVALGA

PAVERGTOJE LIETUVOJE: —

- **Pavergtieji lietuviai nagrinėja sovietų vergijoje esančios Lietuvos ekonominę padėtį**
- **Prekybiniais santykiais sovietai siekė savo politikos tikslų**

TAUTINĖS DRAUSMĖS KLAUSIMAS: —

- **Veržimasis į koegzistenciją**

LIETUVIŲ INFORMACIJA SVETIMIESIEMS: —

- **"Lituanus" žurnalo ateitis**

LAISVINIMO VEIKSNIAI IR JŲ DARBAI: —

- **Ar VLIK-as išgirs kenčiančios Lietuvos balsą?**
- **Ar Amerikos Lietuvių Taryba ryšis atsinaujinti?**

LIETUVIŲ FRONTO BIČIULIUOSE: —

- **Lietuvių Fronto Bičiulių Rytų apygardos konferencija**
- **Profesorius Sealey lietuviškomis aktualijomis**

DARBŠTIEJI KŪRYBOJE, VEIKLOJE IR GYVENIME

PAVERGTIEJI LIETUVIAI NAGRINĖJA SOVIETŲ VERGIJOJE ESANČIOS LIETUVOS EKONOMINĘ PADĖTĮ

• Pavergtos Lietuvos mokslininkas mini partizanų veiklą. — • Jis neatsako kur dingo šimtai tūkstančių lietuvių. — • Keliami reikalavimai Maskvai.

A. Jablonskis, "TARYBŲ LIETUVOS EKONOMIKA IR JOS RYŠIAI". 215 psl. Vilnius 1968. Tiražas: 3000 egz.

Šioje populiariai parašytoje knygoje autorius aprašo dabartinės Lietuvos ekonomiką, jos vietą bendroje SSSR ūkio sistemoje; ypatingas dėmesys skiriamas 1959-1965 metų septynmečio laikotarpiui.

Įžangoje be kita ko rašoma: "Buržuaziniai nacionalistai užsienyje menkina didžiulius mūsų ekonomikos laimėjimus. Knygoje pateiktoji medžiaga paneigia emigracijoje gyvenančiųjų reakcionierių prasimanymus" (12 psl.). Tai gražus įrodymas, kad išeivijos balsas nelieka be atgarsio. Nors autorius ten pat teigia, kad jam nerūpinti polemika, vis dėlto tai pagundai atsispirti jam sunku, nes jis rašo: "Reakcijos 'teoretikų' kalbos apie Lietuvą ne tik nėra objektyvios, bet ir neturi mokslinio pagrindo, nes jie seniai yra atitrūkę nuo realaus šiuolaikinio Tarybų Lietuvos gyvenimo, o savo pasisakymuose apie Lietuvą stengiasi propaguoti antikomunizmą ir apologetizuoti kapitalizmą" (12 psl.). Tuos gana iš aukšto pasakytus žodžius galima laikyti savotišku autoriaus užsiprašymu, kad išeivijos specialistai atkreiptų dėmesį į jo knygą ir atvėtytų joje duomenų grūdus nuo propagandos pelų. Ką gi, tai labai protingas noras, kuriam linkėtina išsipildyti. Čia pasitenkiname tik probėgšme turinio apžvalga.

Pirmame skyrelyje (14-103 psl.) autorius "iš marksistinių pozicijų" vaizduoja istorinę Lietuvos ūkio raidą. Pacitavęs Lenino žodžius "Mes norime savanoriškos nacijų sąjungos" tuo pačiu ypu jis teigia, kad 1940 metais įvykdyta Lietuvos okupacija ir aneksija buvo toks "savanoriškas" prisijungimas (16 psl.). Vokiečių okupacijos laikotarpis apibudintas taip: "Baisiausias hitlerinių okupantų ir jų talkininkų — lietuviškųjų buržuazinių nacionalistų — nusikaltimas buvo masinės žmonių žudynės. Dėl to net 1959 metais, praėjus po karo 15 metų, gyventojų skaičius Lietuvoje tebebuvo mažesnis už prieškarinį" (24 psl.). Prileidus, jog naciai išžudė apie 200,000 Lietuvos žmonių, kyla klausimas, kur gi dingo dar antratiek, kurių pasigesta 1959 metais? Veltui čia ieškoti atsakymo ir į tai, kodėl dar dabar — anno Dimini 1968 — Lietuvoje nėra tiek gyventojų, kiek jų buvo 1940 metais.

Apie pokarinį 1944-1951 metų laikotarpį, siautėjant stalininiam terorui, autorius gali tik tiek pasakyti: "(atstatomąjį) darbą visaip stengėsi trukdyti banditinis - nacionalistinis pogrindis ir jo gaujos, susirišę su užsienio, visų pirma, JAV imperialistais bei nacionalistine emigracija ir jų vadovaujami. Šie liaudies priešai, kurių bazę sudarė buožės, vokiečių karininkai ir okupantų talkininkų likučiai, patraukę iš pradžių į savo pusę apgautus kai kuriuos valstiečius bei inteligentus, žudė tar. aktyvą, darbo žmones, vykdė diversijas ir sabotažą. Vykdydami teroro priemones, jie kartu varė buržuazinę - nacionalistinę propagandą, kuri

ėjo įvairiais kanalais iš užsienio. Gajos dar buvo ir okupacijos metais fašistinės propagandos liekanos. Dėl visos šios priešiškos propagandos ir banditinio teroro tam tikra vidutinių valstiečių, taip pat inteligentų dalis Lietuvoje pirmaisiais pokario metais laikėsi pasyviai" (30 psl.). Visa ši tirada užbaigiama vienu sakinėliu, kuriame suminimi ir "neigiami asmenybės kulto padariniai" (30 psl.).

Nors visas knygos svoris sutelktas ne istorinei apžvalgai, bet dabartinės ūkio padėties sklaidai, vis dėlto čia suminėtieji pavyzdžiai, kaip autorius apsidoroja su istorine tiesa, nesukelia pasitikėjimo jo intelektualiniu sąžiningumu.

Atskirame poskyryje duodama septynmečio apžvalga. Čia daug įprastinių bendrybių. Vertingesnis dalykas — lentelės su skaičiais, bet jų galėjo būti žymiai daugiau vietoj nieko nesakančių rodiklių à la "tiek ir tiek kartų" arba nuošimčių, kai palyginamasis vienetas (100 proc.) lygus nežinomajam "x".

Vis dėlto kai kur ir nuošimčiai šį tą pasako. Pvz., dar 1965 metų pradžioje privačiam kolūkiečių ūkiui Lietuvoje priklausė 50.9 proc. visų karvių ir 47 proc. kiaulių, o tai reiškia aiškų sukolchozintos ir susovchozintos gyvulininkystės bankrotą.

Perdaug šykštūs ir paviršutiniški knygos duomenys tokiu svarbiu klausimu, kaip visuomenės sąranga, bet čia vargiai galima priekaištauti autoriui, kai sociologiniai tyrimai vos pradeda pirmuosius žingsnius ir tenka tenkintis 1959 surašymo duomenimis, kurie surinkti pagal grubią statistinę schemą, nepritaikintą visuomeniniam tyrimui. Labai abejotinos vertės visuomenės dalijimas į darbininkus, kolūkiečius ir tarnautojus, nes šitos kategorijos nei savo tarpe aiškiai išskiriamos, nei visus dirbančiuosius apima, o svarbiausia —neatspindi tikrosios visuomeninės sanklodos, kurioje skirtumai ir nuotoliai tarp atskirų sluoksnių, pvz. uždarbio ar gyvenimo lygio atžvilgiu, yra labai dideli ir įvairūs. Apie tai čia nė žodžio.

Autorių verta pagirti už tai, kad jis kai kur mėgina palyginti Lietuvą su Latvija ir Estija bei visa SSSR. Tokie palyginimai daug pasako, palengvina prieiti prie šiaip jau nelengvai sulasomų duomenų.

Palyginus su Estijos ir Latvijos urbanizacija, matyti, kad Lietuvoje esama neišnaudotų galimybių: beveik trečdalis (apie 520,000) kaimo gyventojų galėtų būti perkelta į miestą ir padidinti pramonėje dirbančiųjų skaičių nuo 10 proc. iki 16 proc. (65 psl.). Dar 1965 metų visuomeninio produkto struktūroje pramonės lyginamasis svoris nesiekė Estijos ir Latvijos 1961 metų lygio. Nors su tuo syji tam tikras ūkio išsivystymo atsilikimas (plg. 67 psl.), tačiau autorius linkęs laikyti teigiamu dalyku, kad ir ateityje žemės ūkiui teksianti stambi vieta. Jis sako: "Kadangi T. Lietuvos žemės ūkis turi palyginti neblogas gamtines sąlygas ir geras vystymosi tradicijas bei perspektyvas, tai jis ir ateityje turės visasąjunginę reikšmę TSRS darbo pasidalijime ir užims vis didesnį lyginamąjį svorį bendrasąjunginėje produkcijoje" (101 psl.). Ar toks vaidmuo sovietinėje ūkio sistemoje yra pats geriausias Lietuvos ūkinių interesų perspektyvinis sprendimas, autorius klausimo nekelia. Ir tai suprantama.

Vis dėlto netiesiogiai toks klausimas liečiamas antrame knygos skyriuje (104-181 psl.), kur nagrinėjami Lietuvos ekonominiai ryšiai SSSR viduje ir su užsieniu. Čia parodoma, kaip palaipsniškai vykstąs respublikų tarpusavio "suartėjimas". Lietuvos ūkio visišką pajungimą autorius išreiškia tokiu dėsniu: "Ekonominio išsivystymo išsilyginimo klausimų negalima spręsti mechaniškai, o tuo labiau vietininkiškai, žiūrint tik atskiros respublikos interesų, neatsižvelgiant į reikalą stiprinti visos TSRS materialinę - techninę bazę. **Kiekvienos sąjunginės respublikos ekonomikos vystymo tempai ir proporcijos turi išplaukti iš viso TSRS liaudies ūkio uždavinių,** remtis racionaliausiu materialinių, darbo ir fi-

nansinių išteklių panaudojimu" (109 psl., pabr. mano — E.V.Ž.). Ir kitoje vietoje: "Gamybos šakos, turinčios visasąjunginę reikšmę, apsprendžia respublikos specializaciją" (111 psl.). Argi galima aiškiau pasakyti, kad ūkis tvarkomas ne Lietuvos, bet SSSR interesais?

Knygoje plačiai nagrinėjami prekių mainai, kurie rodo, kad "liūto dalį" pasiima RSFSR. Antai, 1965 m. Lietuvos prekių apyvartoje 48.7 proc. įvežimų ir 63.7 proc. išvežimų teko RSFSR, kai užsienio šalims — tik 8.7 proc. ir 2.8 proc. (40 lent., 143 psl.).

Mažiau vietos skirta trečiam skyriui (182-203 psl.), kur nagrinėjami Lietuvos pramonės ir žemės ūkio tolesnio vystymo klausimai. Autorius pateikia eilę pasiūlymų, iš kurių galima spręsti, kad ligšiolinė praktika pasirodė perdaug išnaudotojiška ir, svarbiausia, perdaug neekonomiška. Išnaudojamas ūkis juk niekad nebuvo pelningas. Siūloma pagerinti ekonominius ryšius su Baltijos kaimynais, nustatyti racionalesnę tvarką kurui, žaliavoms, įrengimams, atsarginėms dalims ir kai kuriems maisto produktams iš kitų respublikų įvežti bei savajai produkcijai jose realizuoti (192 psl.). Kaip tik čia visur jaučiama sunki Maskvos letena.

Išvadose pabrėžiama, kad Lietuva sudaro tik mažą SSSR ploto ir gyventojų dalį (0.3 - 1.3 proc.), bet kai kuriomis gamybos šakomis užima žymią vietą (200 psl.). Tebesąs atsilikimas nuo kitų respublikų elektrifikavimo srityje (201 psl.).

Reikia pripažinti autoriui drąsą kelti reikalavimus Maskvai pasiūlymų forma. Taip pvz. Centrinei statistikos valdybai, kad ji įvestų respublikos įvežimų - išvežimų apskaitą (202 psl.), kad SSSR Valstybinis plano komitetas atsižvelgtų savo planuose į tarprespublikinius ryšius (203 psl.). Gyvenimo praktikos pribrandintas atrodo ir siūlymas prie Lietuvos Mokslų akademijos ar Valstybinio plano komisijos suburti specialistų būrį sistemingam krašto ekonominių santykių tyrimui (203 psl.). Tai liudija savotišką atbudimą iš ligšiolinio netikro optimizmo.

E. V. Žėrutis

PREKYBINIAIS SANTYKIAIS SOVIETAI SIEKĖ SAVO POLITIKOS TIKSLŲ

V. Každanas, "PREKYBINIAI LIETUVOS IR TARYBŲ SĄJUNGOS SANTYKIAI IKI 1940 METŲ". 55 psl. Vilnius 1967. Tiražas: 2000 egz.

Šis nedidelės apimties, bet gana dalykiškas ir įdomus darbas savo tema atrodytų tarsi pritaikintas šiemetinei nepriklausomybės sukakčiai paminėti. Čia pirmąsyk išsamiau mėginama apžvelgti nepriklausomosios Lietuvos ūkinius santykius su SSSR ir jau vien dėlto vertas dėmesio.

Po poros metų nevaisingų pastangų Raudonosios armijos jėga užimti Baltijos valstybes Sovietų Sąjunga realistiškai susitaikė su jų valstybiniu savarankumu ir nuo 1921 metų pradėjo jų atžvilgiu vesti "taikaus sambūvio ir ūkinio bendradarbiavimo" politiką. Autorius, manding, labai teisingai nurodo, kad palaikyti gerus kaimynystės santykius su Baltijos valstybėmis reikalavo pačios SSSR interesai, būtent, "neleisti paversti jų placdarmu karui prieš socialistinę šalį" (3 psl.).

Toliau skaitome: "Bijodamas Tar. valdžios atkūrimo Lietuvoje, kai kurios lietuviškosios buržuazijos grupės buvo netgi pasiryžusios paaukoti nacionalinį savo šalies suverenitetą ir pajungti ją ponų Lenkijai arba fašistinei Vokietijai. Ir tik Lietuvos darbo žmonių kova prieš buržuazijos planus ir Lietuvos darbo žmonėms Tar. Sąjungos suteikta pa-

galba sutrukdė įgyvendinti tuos planus" (5 psl.). Jeigu autorius būtų konkrečiai nurodęs, kokios buvo tos "buržuazinės grupės", kurios menkai brangino nepriklausomybę, ir savo teigimus parėmęs įrodomąja dokumentine medžiaga, tai būtų buvusi tikrai sensacinga reveliacija. Dabar tai lieka pigus propagandinis teigimas, kuris, be abejo, padėjo lengviau praeiti cenzūrą, bet kritišką skaitytoją blogai nuteikia.

Autorius aplamai dalykus vaizduoja taip, kad susidaro įspūdis, jog sovietų politika Baltijos valstybių atžvilgiu buvusi perdėm labai draugiška, tik už ją nedėkingai atsimokėta. Tačiau autorius nepaneigia, kad prekybiniais santykiais sovietai pirmoje eilėje siekė savo politikos tikslų. Nors 1922 metais Rygoje posėdžiavusi Baltijos valstybių — SSSR ekonominė konferencija nedavė jokių vaisių, "pats jos sušaukimas buvo didelė tarybinės diplomatijos pergalė" (8 psl.).

Lietuvos - SSSR prekybos santykių istorija dalijama į tris laikotarpius: 1920-1928, 1928-1935, 1935-1940. Atskirai juos aprašydamas, autorius aiškiai išdėsto SSSR požiūrį ir interesus. Tai stiprioji šio darbo pusė. Silpnąja reikia laikyti jo apriorinį nusiteikimą neabejoti SSSR gera valia, tarsi ji būtų tikrai nuoširdžiai siekusi ūkiškai sustiprinti atsiskyrusius Baltijos kraštus ir niekad nesigundžiusi ūkinių sunkumų keliu susigrąžinti kaimenėn paklydėles avis. Tokia darbo hipotezė autoriui neįmanoma, nors be abejonės ji būtų jam padėjusi surinktąją medžiagą geriau apdoroti.

Visiškai nemokslišku metodu reikia laikyti autoriaus polinkį pasitenkinti ano meto spaudos citatomis. Negalima tiesa, paneigti jam tam tikros drąsos, panaudojant tokius nepriklausomos Lietuvos leidinius, kaip "Lietuvos ūkis". Vis dėlto tai dar neatpalaiduoja nuo pareigos savarankiškai išnagrinėti šaltinių duomenis ir jų šviesoje patikrinti cituojamųjų žodžių galiojimą.

Kalbėdamas apie 1928-1935 laikotarpį autorius ima pats sau prieštarauti. Jis sako, kad dėl pasaulinės krizės "Lietuvos vyriausybė norom nenorom turėjo plėsti prekybinius ryšius su TSRS" (21 psl.), nors prieš tai 19 psl. teigia, kad Lietuvos vyriausybės politika turėjusi "aiškų tikslą nutraukti ekonominius ryšius su Tar. Sąjunga". Ir čia sovietinė politika vaizduojama kone užsiimanti labdara ir už tai atlyginama tiktai nedėkingumu. Nors ten pat iš pateiktosios medžiagos matyti, kad sovietai savo eksportinėms prekėms reikalavo specialaus režimo (žr. 22 psl.).

Autoriaus vienašališkumui būdingas toks faktas. 1940 m. pavasarį Lietuvos vyriausybė vedė prekybinius pasitarimus su SSSR ir Vokietija. Dėl pirmųjų jis nieko neturi ko prikišti, bet antruosius apibudina štai kaip: "Siekimas Lietuvos ekonomiką visiškai pajungti Vokietijos interesams"; "Išdavikiška buržuazinė politika" (41 psl.). Toks vienašališkas vertinimas juo labiau stebina, kad pradžioje autorius lyg ir pateisino nepriklausomos Lietuvos politiką pasinaudoti savo tarpine padėtimi tarp Rusijos ir Vokietijos (9 psl.).

Paliesdamas prieškarinius Lietuvos-Lenkijos santykius, autorius teigia, kad SSSR politika "užkirto kelią Pilsudskio vyriausybės kariniams veiksmams prieš Lietuvą" 1927 metais (50 psl.), o 1938 metais ultimatumo metu "tar. vyriausybės užimta pozicija Lenkijos - Lietuvos konflikte blaivinančiai paveikė Lenkijos vyriausybę" (51 psl.). Nors čia ir pateikiama kiek dokumentinės medžiagos tuo klausimu, tačiau jos toli gražu nepakanka minėtiems teiginiams įrodyti.

Priedu ose, pasinaudojant Lietuvos statistikos metraščio ir užsienio prekybos žiniomis, pateikiami duomenys apie prekybos su sovietais apyvartą 1924-1930 m., eksporto - importo struktūrą, tranzitinius pervežimus.

Dr. J. V.

VERŽIMASIS Į KOEGZISTENCIJĄ

Jau 1968 metų pradžioje laisvajame pasaulyje besilanką iš Lietuvos partiečiai privačiai pranašavo, kad ateityje giminės Lietuvoje galėsią išsikviesti keliem mėneslam savo artimuosius iš užsienio. Tik už gero pusmečio buvo prabilta oficialiai. Tačiau Sovietų paskelbtas planas liko neišryškėjęs ir naujų formų kanalai bendravimui ir bendradarbiavimui liko neatsivėrę. Kaip ir anksčiau iš čia į ten vyksta turistai, o iš ten čia lankosi giminių iškviestieji lietuviai, studentai (pagal kultūrinių mainų programą) ir trumpalaikiai svečiai, įterpti į įvairias Sovietų mokslo ir meno delegacijas.

1968 metų vasarą sentimento vedamų turistų į Lietuvą nuvyko nedaug. Tiesa, dar pavasarį norinčių važiuoti skaičius buvo gan didelis, tačiau veik visos suplanuotos ekskursijos iširo, kai Sovietai paskelbė, jog Vilniuje turistams būsią leidžiama pasilikti tik 5 dienas. Pradžioje būsimiem turistam buvo pranešta, kad iš Vilniaus jie galėsią dar 7 dienas vykti į Druskininkus, bet netrukus ir tas planas buvo pakeistas: vėl pranešta, kad pabuvoję 5 dienas Vilniuje turistai likusį ekskursijai skirtą laiką turėsią praleisti Leningrade ir kituose Rusijos miestuose. Į tas penkias Vilniuje pabūti pažadėtas dienas įėjo atvykimo ir išvykimo dienos. Taigi praktiškai Vilniun atvykęs "eilinis" turistas tebūtų galėjęs pabūti tik tris pilnas dienas. Tuo būdu daugumas į Lietuvą pasiruošusių vykti turistų atsiėmė iš agentūrų įmokėtus rankpinigius ir kelionėn nebesileido. Ekskursijos iširo. Vienas kitas nuvažiavo individualiai.

Atvykstančių ir išvykstančių "eilinių" turistų kontrolė šiais metais buvo žymiai griežtesnė. Jų giminės niekada nebesuspėdavo sutikti Vilniaus aerodrome, mat rusai lėktuvus iš Maskvos vis sugebėdavo bent valandą anksčiau, negu tvarkraštyje įrašyta, atskraidinti į Vilnių. Kai giminės rinkdavosi su gėlėmis į aerodromą, jų svečias jau sėdėdavo Gintaro viešbutyje.

Visai kitaip buvo sutinkami išimtina tvarka į Lietuvą nuvykę užsienio lietuviai. Lėktuvai Vilniaus aerodrome nusileisdavo laiku, o svečius sutikdavo "Kultūrinių ryšių su užsienio lietuviais komiteto" pareigūnai, pažįstami (ypač tie, su kuriais pažintys buvo užmegztos susitikimais laisvajame pasaulyje) ir žymesni tos pačios profesijos žmonės. Ypač gausiai susirinkdavo sutikti svečių iš Kanados, mat, pasaulinės parodos metu kai kurie Kanados lietuviai su atvykusiais iš Lietuvos buvo užmezgę plačias pažintis. Vieno kunigėlio sutikti buvo atvykę ir Vilniaus kapitulos atstovai.

Šios kategorijos keleiviams judėjimo laisvė nebuvo apribota Vilniaus miestu. Ir nakvoti į viešbutį jiems grįžti nereikėjo. Jie daug keliavo, su daug kuo susitiko, vis "rūpestingų palydovų" nuoširdžiai globojami. Labai charakteringas sovietinės spaudos laikymasis atsilankiusiųjų atžvilgiu. Apie vienus jų laikraščiai rašė, skelbdami tikrus ar suklastotus okupaciniam režimui palankius pareiškimus, kitų lankymąsi vos paminėjo ar visai nutylėjo.

Labai įdomu, kad tie, kurių lankymosi sovietinė spauda neslėpė, grįžę į čia, apie padėtį Lietuvoje laisviau kalbėjo. Ypač drąsiai prabilo kun. dr. F. Jucevičius. Keliais straipsniais "Tėviškės Žiburiuose" davė sukrečiančiai šiurpų pavergtos Lietuvos vaizdą. Rusinimas ir brutalus religijos naikinimas, anot jo, jau liečia pačias lietuvių tautos egzistavimo šaknis. Pavergtasis lietuvis kelią klausimą, ar tauta bepajėgs atsilaikyti? Veik visi lietuviški laikraščiai kun. F. J. straipsnius komen-

tavo, kai kurie ištisai persispausdino. Reakcijos irgi labai įvairios: vieniems kun. Jucevičius praregėjęs ("Dirva", "Laisvoji Lietuva"), antriems — jis visada teisingai matęs, tik nebuvęs teisingai suprastas ("Laiškai Lietuviams"), tretiems — kun. F. J. Lietuvos vaizdą iškreipęs ("Vienybė") ir t.t. Dalis aktyvių bendradarbiautojų, kurie anksčiau savo spaudoje kun. F. Jucevičių mėgdavo cituoti, dabar nutilo. Tarsi nebesiorientuojama, kas čia nutiko.

J. Žiograkalnis nuo komentarų irgi susilaiko. Iki šiol kun. dr. F. Jucevičius visas problemas, ne tik dabartines, bet ir kunigaikščių gadynės, labai lengvai spręsdavo ir į visus klausimus turėdavo drąsius (nebūtinai priimtinus) atsakymus. Šiuokart dramatinio klausimo "ar lietuvių tauta išsilaikys?" jis liko neatsakęs. Palauksime, ką jis pasiūlys: ar lietuvių tautai labiau galima padėti, stiprinant okupanto peršamą "kultūrinį bendradarbiavimą" ar principingą kovą dėl Lietuvos laisvės?

Tie, kurių lankymąsi Lietuvoje sovietinė spauda nutylėjo, grįžę, viešų pranešimų nedarė ir į spaudą nėjo. Apie Lietuvą kalbėjo ir artimesnių žmonių grupes indoktrinavo uždaruose susirinkimuose. Gyvenimą ten vaizdavo gražų. Kritika tik mažmožiuose.

Svečiai iš Lietuvos 1968 metais buvo žymiai agresyvesni, ypač partiečiai. Ilgesniam ar trumpesniam laikui užsukę į lietuvių kolonijas, iškart žinodavo su kuo susirišti, ką vizituoti, kam ir kokias dovanas vežti. Veikta pagal gerai organizuotą planą. Nėra abejonės, kad "Kultūrinių ryšių su užsienio lietuviais komitetas" nuolatinius bendradarbius turi Washingtone, Clevelande, Chicagoje, Los Angeles'e. Į tuos pačius taškus užklysdavo ir Sovietų Sąjungos Washingtone lietuviai tarnautojai.

Partiečiai svečiai iš Lietuvos vyko čia su pilnais lagaminais. "Užsienio brolių lietuvių tautinei dvasiai stiprinti" vežė jie čia Lietuvos gyvenimo vaizdų skaidres, muzikos ir dainų plokšteles, knygas, lietuviškais ženklais papuoštus suvenyrus. Visa tai — tėvynės nostalgijai sukelti. Ypač vienas jų keliose kolonijose labai agresyviai ieškojo galimybių su skaidrėmis viešai pasirodyti. Skaidrėse nekaltas turinys: Lietuvos gamtos ir miestų vaizdai, mokslo ir meno dalykai, bažnyčios, tačiau patriotinių organizacijų veikėjai sovietinį planą pakankamai gerai suprato ir kolaboracijai nepalinko. Kiek žinoma, su emisarais uždaruose susirinkimuose formalius kontaktus palaikė dviejų organizacijų padaliniai Los Angeles'e, Chicagoje ir New Yorke. Nemaža iš Lietuvos atgabentos "nekaltos" kultūrinės medžiagos sukrauta New Yorke.

Grįždami namo, svečiai iš Lietuvos ištuštintus lagaminus prisipildydavo kapitalistinių kraštų gėrybėmis: medžiagomis, rūbais, batais, laikrodžiais, foto aparatais. Mūsų rašytojų jiems dovanotas ir autografuotas knygas palikdavo čia. Tik neaišku kodėl: ar kad lagaminuose nelikdavo vietos, ar kad privengė sovietinės kontrolės.

Tad taip vyko pasikeitimas "kultūrinėmis vertybėmis" Sovietų peršamo kultūrinio bendradarbiavimo programoje.

Vadinamo kultūrinio bendradarbiavimo procese įsidėmėtinas dar vienas momentas. Iš patikimų šaltinių žinoma, kad kietoje Maskvos kontrolėje veikiąs "Kultūrinių ryšių su užsienio lietuviais komitetas" yra sudaręs gausią užsienio lietuvių kartoteką. Viename skyriuje įtraukti "patikimieji", su kuriais pirmiausia susiriša į užsienį patekę okupacinio režimo "misijonieriai". Atskirą grupę sudaro tie, kurie sovietų planams talkina iš naivumo ar nekritiško patriotizmo. Tai "sukalbamieji". Labai svarbi trečioji grupė. Čia sutelktos pavardės tų užsienio lietuvių, kuriuos tikimasi palenkti savo pusėn. "Misijonieriams" pavedama juos irgi kontaktuoti ir, grįžus, apie juos referuoti. Tada apsisprendžiama kai kuriuos jų lenkti į "sukalbamųjų" pusę. Kubiliui, Žiugždai, Jurginiui, Korsakui, Venclovai ar kitam tarybinio režimo

"LITUANUS" ŽURNALO ATEITIS

Su džiaugsmu teko sutikti žinią, kad **dr. Antanas Klimas** ir **dr. Kęstutis Skrupskelis** redaguos 1969 metais "Lituanus" žurnalą. Reikia tikėti, kad naujieji redaktoriai įstatys šį leidinį vėl į tinkamas vėžes, ir jų rankose "Lituanus" žurnalas pilnai ir tinkamai garsins Lietuvą ir lietuvių reikalus kitataučių tarpe.

"Lituanus žurnalo krizė

"Lituanus" žurnalas, pradėtas leisti lietuvių studentų prieš maždaug 14 metų ir skirtas informuoti angliškai kalbančius kitataučius apie Lietuvą ir jos bylą, jau kuris laikas pergyvena krizę. Žurnalas arti metų nė nebepasirodė. Mat, leidėjai nebegavo paramos iš patriotiškai nusiteikusios lietuvių visuomenės, kuri remia visus mūsų pozityviuosius darbus bei žygius. Šiuo metu leidinys vėl pradeda pasirodyti. Anot leidėjų pranešimų spaudoje, žurnalo finansinė padėtis esanti kiek pagerėjusi — būsią bandoma išleisti praeityje neišleistus numerius.

Kiek žinoma, mūsų visuomenė buvo gana dosni "Lituanus" žurnalui pradžioje, ir leidėjams pavykdavo galą su galu suvesti. Finansinė padėtis pradėjo blogėti, kai prieš maždaug ketvertą metų "Lituanus" žurnalo vyr. redaktorius T. Remeikis ir

---

patikėtiniui pavedama numatytai aukai parašyti laišką. Laiške paprastai daug panegirikos, lietuviško patriotizmo, laiško gavėjo darbų pripažinimo. Užsimezgus dialogui, vėliau ateina kvietimai atsilankyti Lietuvoje ir "laisvę ir pažangą" pamatyti savo akimis. Ir taip prasideda kartotekos kortelių perkilnojimas iš vieno skyriaus į kitą.

Pagrindinį laimėjimą Kovos už Lietuvos laisvę metuose sovietai prieš mūsų rezistenciją pasiekė laisvųjų lietuvių sostinėje Chicagoje 1968 m. lapkričio 9 dieną. Prudential rūmų auditorijoje tada vyko "Kultūrinių ryšių su užsienio lietuviais komiteto" iš pavergtos Lietuvos atsiųsto solisto Virgilijaus Noreikos koncertas. Į jį rinkosi 1941 m. sukilimo dalyviai, antinacinės rezistencijos kovotojai, partijų lyderiai, visokių tarybų nariai ir šiaip kultūringai apsirengusi publika, mėgstanti operas, madų ir meno parodas, balius ir festivalius. (Noreikos koncertai New Yorke ir Bostone nebuvo sėkmingi).

Teisi buvo "Tarybinės Lietuvos užsienio reikalų ministerė" Diržinskaitė - Piliušenko savo viršininkams raportuodama, kad "buržuazinių nacionalistų užsienyje" kovingumas silpnėjąs.

Chicagos pasirinkimas pirmajam Virgilijaus Noreikos koncertui buvo logiškas. Sovietiniai strategai teisingai pramatė, kad šioje lietuvių kolonijoje (kur už Lietuvos laisvę ir veiksniai bekovoja vien kantatomis, operomis ir festivaliais) galima tikėtis palankiausio priėmimo. Laimėjimo paskatinti anoniminiai V. Noreikos koncerto organizatoriai jau braižo didesnius "kultūrinio" bendradarbiavimo planus. Netrukus jie bus žinomi visiems.

Artimoje ateityje reikia laukti gražių, tiesiog patriotiškų projektų mokslo, meno kūrybos, lietuvių kultūros reprezentacijos vardu. Pagal prof. A. Maceiną, Sovietų planas sovietinei santvarkai stiprinti yra platus ir ilgametis. Ar mes būsime pakankamai apdairūs jį suprasti?

J. Žiograkalnis

AR VLIK-AS IŠGIRS KENČIANČIOS LIETUVOS BALSĄ?

Kasmet VLIK-as šaukia savo narių (politinių organizacijų ar sambūrių atstovų) metinį seimą. Vyriausio Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto 1968 metų seimas įvyko gruodžio mėnesio 7 ir 8 dienomis McAlpin viešbutyje, New Yorko mieste (JAV).

Šiuo metu VLIK-ui pirklauso 15 politinių vienetų ar sambūrių. Kiekvienas toks politinis vienetas ar sambūris turi teisę siųsti į metinį seimą 3 atstovus. Šiame seime dalyvavo 39 atstovai: 10 grupių atsiuntė pilnas delegacijas (po 3 atstovus), 4 —

---

jo artimieji bendradarbiai pasuko leidinį gana kairoku ir kartu keistoku keliu. Visas reikalas dar labiau pablogėjo, kai T. Remeikis prisijungė prie taip vadinamo "raudonojo krepšinio" organizaotrių grupės. Puiku, kad T. Remeikis galų gale atsisveikina su "Lituanus" žurnalu.

Dabartinis žurnalo pobūdis

Šiuometinis "Lituanus" žurnalo turinys, atrodo, be vargo galėtų būti aprobuojamas Lietuvos okupanto. Čia rašoma nekaltais literatūros, meno ir kitais klausimais. Kovos dvasios šiame žurnale nebėra likę nė už centą. O juk šio žurnalo pradininkai buvo pramatę visai kitą misiją šiam leidiniui!

Kartkartėmis vienas ar kitas numeris darė neblogą įspūdį. Iš tokių paminėtinas neseniai suredaguotas dr. A. Klimo numeris. Kiti numeriai — tiesiog gailesčio verti! Prie visai nevykusių reiktų priskirti paskutinius du buv. redakcijos suredaguotus numerius. Abu užpildyti scenos veikalėlių vertimais iš lietuvių kalbos. Vienas kūrinėlis parašytas ir išleistas pavergtoje Lietuvoje. Tai — ir viskas! Nuo kada "Lituanus" yra tapęs nevykusiu literatūros leidiniu?

Tikrasis "Lituanus" veidas

Patriotiškai nusiteikusi lietuvių visuomenė tokio "Lituanus" žurnalo remti negali. Naujieji redaktoriai turi iš pagrindų keisti žurnalo turinį. Reikia manyti, kad jie tai ir padarys. Tuo atveju leidėjai ("Lituanus" fondas) neturės jokio vargo surasti žurnalo išlaikymui finansinių resursų.

1. "Lituanus" žurnale turi būti nagrinėjami mūsų politikos, literatūros, meno, muzikos ir kiti klausimai. Šiems klausimams turėtų būti skiriama pakankamai vietos kiekviename numeryje.

2. Ne vienas iš mūsų jaunesniųjų ar senesniųjų intelektualų yra "pasimetęs" Lietuvos laisvinimo darbe. Tokių asmenų straipsniams neturėtų būti vietos "Lituanus" žurnale.

3. Straipsniai turėtų būti įdomūs, nagrinėją aktualius klausimus; turinys — įvairus. Kiekviename numeryje duotina išsami mūsų politinių, kultūrinių bei meno įvykių apžvalga. Kitaip tariant, redaktoriai turėtų gerokai pasėdėti prie kiekvieno numerio.

4. "Lituanus" žurnalas turėtų būti skiriamas vidutinio išsilavinimo asmeniui (baigusiam vidurinį mokslą, porą ar pan. metų studijavusiam kolegijoje). Vidutinio išsilavinimo žmonės valdo JAV-bes, Angliją, Kanadą, Australiją ir kitus angliškai kalbančius kraštus. Tuos asmenis mes ir turėtumėm siekti bei juos informuoti apie Lietuvą ir visas jos problemas.

Jei naujieji redaktoriai padarys "Lituanus" tokiu žurnalu, tai tuo atveju geros valios lietuviai neturėtų pagailėti tūkstančių dolerių šio leidinio išlaikymui. "Lituanus" žurnalo ateitis yra dabar naujų redaktorių rankose.

S. R. Kutra

po 2, ir 1 — tik 1. Svečių teisėmis dalyvavo seime apie 20 asmenų.

Metinio seimo tikslas

Metinių seimų tikslas yra: 1) išklausyti ir priimti VLIK-o vadovybės praėjusių veiklos metų apyskaitą; ir 2) nustatyti ir priimti darbų bei veiklos planą ateičiai (bent vieneriems metams).

Praėjusių metų veiklos klausimu kalbėjo J. Audėnas, VLIK-o vicepirmininkas. Jo žodyje buvo išvardinti VLIK-o eiliniai darbeliai (biuletenių leidimas, laisvojo pasaulio vyriausybių kontaktavimas Lietuvos bylos reikalu ir pan.), kurie kasmet šio veiksnio yra atliekami. Apie jokius didesnius žygius bei darbus J. Audėnas neužsiminė. Išvada — VLIK-as, tur būt, nieko didesnio 1968 metais ir neatliko.

Pranešimą apie artimiausius VLIK-o uždavinius padarė VLIK-o vicepirmininkas dr. B. Nemickas. Jis savo pranešime iškėlė tik trejetą gana bendro pobūdžio problemų, kurios yra palietusios laisvuosius lietuvius: 1) laisvųjų bendravimo su pvergtaisiais klausimas; 2) paruošimas ir išleidimas leidinio svetimiesiems, kuriame būtų nušviečiama sovietų vykdoma rusifikacija komunistų pavergtoje Lietuvoje; ir 3) įtraukimas kiek galima daugiau intelektualinių pajėgų į Lietuvos laisvinimo institucijų darbą. Jis nė nemėgino duoti sugestijų VLIK-ui, kaip ši institucija turėtų tas problemas spręsti.

Nei VLIK-o pirmininkas dr. K. J. Valiūnas, nei kiti VLIK-o vadovybės nariai, nei VLIK-o seimo atstovai neiškėlė jokių naujų Lietuvos bylai vesti projektų ar idėjų. Tuo atžvilgiu VLIK-o seimas buvo neprastai blankus.

Nepakanka tik gerų norų

"Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas turėtų būti... politinio planavimo centras" — tai VLIK-o pirm. dr. K. J. Valiūno pareiškimas šio seimo metu. Ar gi VLIK-ui kas trukdo būti tokiu centru? Geros valios lietuviai to tik ir tetrokšta! Savo žodyje dr. K. J. Valiūnas vėl akcentavo: "... mažiau žodžių, daugiau konkrečių darbų..." Ar VLIK-o pirmininkas taikė tai šios institucijos vadovybei? Iš VLIK-o pirmininko dr. K. J. Valiūno pareiškimų buvo galima susidaryti įspūdį, kad jis pasisakė prieš taip vadinamą partizaninę veiklą Lietuvos vadavimo darbe. Kas gi iššaukė ir iššaukia tą partizaninę veiklą? Jei ALT-ba ir VLIK-as būtų judresni ir veiklesni, tos partizaninės veiklos iš viso nebūtų buvę ir nebūtų.

Viena iš VLIK-o seimo rezoliucijų skamba taip: "Seimas didžiai vertina JAV Kongreso rezoliuciją, įtaigojančią Prezidentą, kad JAV vyriausybė iškeltų Baltijos valstybių klausimą Jungtinėse Tautose". Be abejo, čia kalbama apie JAV-bių Kongreso priimtą rezoliuciją (H. Con. Res. 416), kurią pravedė Rezoliucijoms Remti Komitetas. Tai vienas iš didžiųjų darbų, atliktų Lietuvos laisvinimo žygyje nuo 1940 metų, kai kraštą užplūdo raudonoji lava. **Šis laimėjimas buvo atsiektas partizaninio judėjimo.** Kiek yra žinoma, iki šiol nei VLIK-as, nei ALT-ba dar nėra padėkojusi Rezoliucijoms Remti Komitetui už minėtos rezoliucijos pravedimą JAV-bių Kongrese.

Energingas VLIK-o pirmininkas

Nė nemėginame kaltinti VLIK-o pirmininko dr. K. J. Valiūno dėl jo neveiklos. Jis ir energingas, ir judrus, ir mokąs prieiti prie sunkiai prieinamų asmenų Lietuvos bylos reikalais. Gaila, kad jam nepavyksta išjudinti VLIK-o ir įvesti šią instituciją į tinkamas vėžes. Jei VLIK-o vadovybė, kaip vienetas, nesiryžta išeiti su naujais ir didesniais planais Lietuvos laisvinimo darbe, tai nors pirmininkas turėtų parodyti čia didesnės iniciatyvos. Jei VLIK-o seimas jo planus atmestų, tai tuo atveju nekristų juoda dėmė nors ant VLIK-o pirmininko.

Išvados

Geros valios lietuviai, trokštą pavergtai Lietuvai kaip galima greites-

nio laisvės ryto, nėra patenkinti nei VLIK-o, nei ALT-bos veikla. Jie laukia iš tų veiksnių keleriopai našesnės bei konkretesnės veiklos. Kaip VLIK-as galėtų išeiti į pilnesnę veiklą?

1. VLIK-o pirmininkas ir kiti vadovybės nariai negauna jokių naujų minčių bei idėjų iš seimo atstovų. VLIK-o vadovybė turėtų kontaktuoti asmenis, esančius už VLIK-o ribų, kurie yra parodę ir sumanumo ir sugebėjimų partizaninėje veikloje, ir gauti iš jų kiek galima daugiau sugestijų bei patarimų Lietuvos laisvės kovai suaktyvinti. Šiam reikalui VLIK-o vadovybė neturėtų pagailėti nei laiko, nei pastangų, nei pinigo.

2. VLIK-o vadovybė, surinkus visą medžiagą (sugestijas, patarimus bei rekomendacija), turėtų paruošti trumpalaikį (vieneriems metams) ir ilgalaikį veiklos planą. Reikia manyti, kad kitas VLIK-o seimas (1969 metų pabaigoje) tą planą su didesniais ar mažesniais papildymais priimtų. Kodėl VLIK-as negalėtų sušaukti specialaus seimo tokio veiklos plano pilnam išdiskutavimui bei priėmimui?!

3. Geros valios lietuviai nepagaili didesniems darbams bei žygiams piniginės paramos. Jos tikrai atsirastų, jei tik VLIK-as pajudėtų pilna sparta.

Kenčiančioji Lietuva laukia iš VLIK-o pilno pajudėjimo, didelių darbų bei žygių. Ar VLIK-o vadovybė išgirs kenčiančios Lietuvos balsą?!

P. Kairys

AR AMERIKOS LIETUVIŲ TARYBA RYŠIS ATSINAUJINTI?

Amerikos Lietuvių Tarybos metinis suvažiavimas įvyko 1968 m. lapkričio mėn. 23 d. Chicagoje. Apie Amerikos Lietuvių Tarybą kaip apie vadovaujančią Amerikos lietuvių politinę viršūnę kalbėti jau nebetenka. Susidaro įspūdis, kad ir pati ALT-ba dėl visuomenės reakcijų sau daug galvos nebekvaršina. Suvažiavimą palydėjo "Amerikos Liet. tarybos pareiškimas", nieko nesakančios rezoliucijos ir anemiškos spaudos pastabos, k. t., "suvažiavimas vyko sklandžiai", "dalyvavo daug atstovų", "konferencija praėjo darbingoje nuotaikoje" ir t.t. Pagrindinis paskaitininkas Julius Smetona, žvelgdamas į ALT-bos ateities veiklą, nieko geresnio nepasiūlė, kaip "ateinančių metų bėgyje sukoncentruoti savo dėmesį į pilną laiką dirbančio ir tinkamai apmokamo raštinės viršininko ir profesinio lygio, irgi pilną laiką dirbančios mašinistės - stenografės suradimą". Šiaip jau jo paskaita mušė tuo pačiu tvaiku, kaip ir dr. K. Keblio, skaityta Pasaulio Lietuvių Bendruomenės seime, tik iš kito ekstremistinio kampo. Nors abu turėjo ir dėmesio vertų minčių, bet taip pat abu patvirtino praktišką tiesą: kas perdaug įrodo, tas nieko neįrodo.

Suvažiavimas buvo taikingas, aštresnių diskusijų neiškilo, neminint kai kurių atstovų pareikšto nepasitenkinimo dėl ALT-bos pergriežtos linijos bendradarbiavimo klausimu.

Buvusia veikla labiausiai nepasitenkinimo rodė pats centro pirmininkas E. Bartkus. Jis delegatus įtikinėjo, kad maža padaryta, nes valdybos nariai ALT-bos darbu nesidomėję ir posėdžių nelankę. (Ir tai vyko Lietuvos laisvės kovos metuose). Tačiau pirmininko sąžiningas padėties nušvietimas vis tiek delegatų neįtikino. Jie padarė sprendimą, kad buvę veikta gerai. Ir taip patys sau paploję, delegatai užėmė pozicijas naujiems snaudulio metams.

Laukti pasikeitimų į gerą pusę Amerikos Lietuvių Taryboje — beviltiška. Senoji gvardija (nežiūrint, kad kai kurie žmonės ir pasikeitę) yra pilnoje kontrolėje, saugiai užsibarikadavusi atitinkamais "pataisyto" statuto paragrafais. ALT-bos centras skyrių atstovų suvažiavimų niekad nekviečia, nes bijo, kad tokio suvažiavimo metu centrui nebūtų pareikš-

LIETUVIŲ FRONTO BIČIULIŲ RYTŲ APYGARDOS KONFERENCIJA

Rytinių JAV-bių steitų frontininkai pagirtini už metinių knoferencijų suorganizavimą. Jie tai atlieka jau per eilę metų. Chicagos - Detroito - Clevelando trikampio frontininkai turėtų pasekti rytinio krašto pakraščio frontininkų pavyzdžiu.

Lietuvių Fronto Bičiulių rytų apygardos konferencija įvyko 1968 metų lapkričio mėnesio 9 dieną Maspeth (New York, N. Y.) lietuvių parapijos (prel. J. Balkūno) salėje. Konferencijos programa buvo ir įdomi ir kartu aktuali.

Organziacinis posėdis

Konferenciją atidarė LFB New Yorko sambūrio pirmininkas dr. Br. Radzivanas. Posėdžiui pirmininkavo B. Raugas, o sekretoriavo — F. Ignaitienė. Pranešimus padarė JAV-bių ir Kanados LFB centro valdybos pirm. J. Mikonis, LFB Vyr. Tarybos narys kun. V. Dabušis, paygardos pirm. J. Ardys. Atskirų sambūrių pranešimus padarė: dr. Br. Radzivanas (New Yorko), J. Ardys (Philadelphijos — Delran), V. Skladaitis (Waterbury, Conn.) ir dr. R. Šomkaitė (New Jersey). Lietuvių Fronto Bičiuliams VLIK-e (valdyboje) atstovaująs Romas Kezys tarė žodį apie VLIK-o darbus bei rūpesčius.

LFB rytinio krašto pakraščio sambūriai, kiek iš pranešimų paaiškėjo, yra aktyvūs ir duodą daug darbuotojų centrinėms lietuvių organizacijoms.

---

tas nepasitikėjimas. Tai vienintelis atsitikimas lietuviškų organizacijų veiklos istorijoje, kad centras bijotų savo skyrių. Praeityje buvo bandymų siekti Tarybos reformų, tačiau reformų siekėjai visada būdavo apšaukiami "vienybės ardytojais", "Lietuvos okupanto talkininkais", "pagalių į ratus kaišiotojais" ir p. Bet kai ratai nesisuka, kuriems galams kaišioti pagalius? Gal tik vežimui iš vietos pajudinti.

Prieš kelerius metus situaciją Amerikos Lietuvių Taryboje labai teisingai "Tėvynės Sargas" buvo įvertinęs. Ir tai nebuvo kokios "opozicijos", bet labai blaivus "pozicijos" žmogaus balsas. Tiesa, "Tėvynės Sargo" bendradarbis tąsyk nebuvo koliojamas, tačiau jo balsą užgožė organizuota tyla.

Kiekviena institucija, kuri neatsinaujina su gyvenimo pažanga, pasmerkta mirti. Sunykimo kelią pasirinko ir Amerikos Lietuvių Taryba. Sunykimo procesas paprastai yra lėtas. Lėtai ta linkme juda ir ALT-ba. Bet dėl to lėto tempo nuostoliai Lietuvos laisvės kovai tuo labiau yra didesni.

Ar būtų galimybių šiai be galo svarbiai Amerikos lietuvių institucijai atsinaujinti? Atrodo, šiuo metu galėtų būti du keliai:

a) **evoliucinis,** jei dabartinė valdyba atsistatydintų ir už Chicagos ribų naują valdybą sudarytų visai nauji žmonės, tegu ir dabartinės struktūros ribose;

b) šiek tiek **revoliucinis,** jei negausūs Amerikos Lietuvių Tarybos skyriai, tegu ir be centro palaiminimo, suorganizuotų skyrių atstovų suvažiavimą ir legaliu keliu sudarytų legalią centro valdybą.

Be revoliucijos ir be evoliucijos Amerikos Lietuvių Taryba mirs natūralia mirtimi. Bet kas iš to laimės? K.

LFB RYTŲ APYGARDOS KONFERENCIJA — Kalba A. Sabalis, į dešinę nuo jo sėdi: J. Gailiušytė-Viesulienė, B. Vaitiekūnas, V. Volertas, B. Raugas ir F. Ignaitienė. Gale stalo (priešais A. Sabalį) sėdi R. Kezys, "Laisvės žiburio" radijo programos vadovas ir atstovaująs LFB VLIK-o valdyboje.
Nuotrauka V. Maželio

Simpoziumas LB reikalais

LFB konferencijos organizatoriai suruošė viešą simpoziumą Lietuvių Bendruomenės reikalais. Simpoziumo tema: **PLB planai ir veikla tarp III ir IV seimo.** Ryškinti trys momentai. Vytautas Volertas kalbėjo apie LB opiuosius klausimus ir tėvynės reikalus; Jūra Gailiušytė - Viesulienė — apie lietuviškąjį jaunimą; Antanas Sabalis — apie lietuviškąją parapiją. Vytautas Vaitiekūnas buvo simpoziumo moderatoriumi.

Svarbesnės V. Volerto mintys:

"... Tikra LB apylinke skaitykime tą, kuri pirmu uždaviniu rašosi lituanistinės mokyklos rėmimą, nes didžiausia politika, labiausiai skaudinanti okupantą, yra mūsų gyvybės išlaikymas..."

"... Jaunimą ruošti — ne vien duoti glėbį lietuvių kalbos gramatikos taisyklių. Jaunimą šviesti — suteikti jo kantrybei ir tautiniam idealizmui bei pasididžiavimui pagrindą. Reikia saugotis, kad jaunų žmonių nesumaišytume perpareigojimais, kaip vyresnieji kartais sumaišom. Apsiverčiam mažyčiais, nereikšmingais minėjimais, strykčiojam po juos, raginam viens kitą (reikia dalyvauti, reikia nueiti!), o iš tikrųjų tie subuvimėliai — vien tradiciniai. Jaunesnieji, dar nespėję tradicijon įsišaknyti, tuojau mato susmulkėjimą ir nusigręžia...".

"... Ateinančių poros metų laikotarpyj reikia būtinai išlieti finansinį pagrindą visuomeninio darbo išlaidoms nešti..."

"... (LB) vykdė viską, ko prašė laikas ir mūsų politiniai veiksniai, bet išliekančių ženklų neįbrėžė. Ar negalėjo, pavyzdžiui, per paskutinį dešimtmetį paruošti poros svarių leidinių svetimomis kalbomis, šiam uždaviniui pasodinusi vieną ar du žmones? Sudaryti per tiek laiko 100,000 dolerių buvo įmanoma. Va, kad ir šie metai. Daug žadėjo VLIK-as, ALT-ba ir pati JAV LB. O ko susilaukėm? Brošiūrėlių. Kur skelbtas leidinys su Lietuvos - Sovietų Sąjungos sutartimis? Kur minėti istoriniai veikalai anglų kalba? Nėra, nes lengvai ir vėlai pažadėta. Kad nieko nebus, spaudoje rašiau, vos tuos pažadus išgirdęs. Juk negalima stebuklais tikėti..."

"... Viena tik aišku — LB iš politikos negali išsisukti, nors turėtų nekęst tuščio politikavimo..."

"... Šalia talkos pobūdžio kasdieninių laisvinimo darbų (LB) privalo ryžtis bent vienam planuotam dideliam žygiui, kuris tęstųsi kad ir visą penkmetį, bet kurio poveikis neišnyktų su viena diena..."

Svarbesnės A. Sabalio mintys:

"... Parapiją lietuvišką padaro keturi pagrindiniai elementai. Tie elementai būtų šie: 1) aplinka, arba pats pastatas, 2) pamaldos, 3) kunigas — klebonas arba vikaras, 4) socialinis parapijos vaidmuo lietuvių bendruomenei... (Lemiamos reikšmės) elementas yra parapijos kunigas..."

"... Parapija turi pradėti dialogą. Kunigai turi pripažinti, kad reikia ne tik pinigų prašyti, bet ir lietuviškas pamaldas įvesti..."

"... Reikia rimtai pažiūrėti į vyskupų klausimą, nors visi ir moja ranka — čia tik jaunimo išradimas! Jaunimas gi galvoja, kad yra viena galimybė atsikratyti sistemos ir išlaikyti religinę tautinę bendruomenę. Visi dalykai pagerėtų, jei mes turėtumėm savo vyskupus..."

Svarbesnės J. Gailiušytės - Viesulienės mintys:

"... Pasaulio lietuvių jaunimo kongresas aname penkerių metų laikotarpyje buvo pagrindinis įvykis, kuris Amerikos, Kanados ir viso pasaulio lietuvišką jaunimą įjungė į aktyvų darbą..."

Jūra Gailiušytė Viesulienė, kuri šiuo metu yra vieno Philadelphijos universiteto mokomojo personalo narė, išvardino Pasaulio lietuvių jaunimo kongreso eilę gerųjų pusių. Anot J. Gailiušytės - Viesulienės, jaunimas išmokęs gerbti vyresniųjų nuomonę, jaunimo kongresas išugdęs visą eilę jaunimo vadų, jaunimas turėjęs progos susipažinti su padėtimi Lietuvoje, jaunimas įvertinęs LB, kongresas paskatinęs jaunimą darbui, jaunimas sužinojęs apie visas pagrindines lietuvių organizacijas.

Jūra Gailiušytė - Viesulienė kalbėjo: "... PLB turėtų sudaryti branduolį vadovų, kuriuos reiktų parengti specialiam darbui. Nereikia daug vadovų, bet reikia gerų vadų... Aš išmokau iš p. Kamanto, iš p. Barzduko, dirbdama kartu su jais, klausdama jų, kad jie parodytų, kaip kas daroma... Pats jaunuolis tų dalykų neišmoksta Veikdamas tik gali išmokti veikti..."

Diskusijos. Diskusijose kalbėjo: A. Bendorius, J. Ardys, kun. V. Dabušis, V. Sidzikauskas, V. Banelis, J. Giedraitis, dr. Br. Radzivanas, J. Pažemėnas ir kiti.

Kita konferencijos programa

Toje pačioje salėje vakare įvyko partizanų pagerbimas. Programą atliko Salvinija Gedvilaitė. Paminėji-

LFB RYTŲ APYGARDOS KONFERENCIJA — Dalis konferencijos dalyvių. Nuotraukoje matosi: dr. Br. Radzivanas, J. Ardys, V. Vaitiekūnas, J. Šlepetys, kun. V. Dabušis, prof. J. Brazaitis ir kiti. Nuotrauka V. Maželio

mas buvo įspūdingas. Ji, deklamuodama eilėraščius ir skaitydama tekstą, sukūrė šermeninę raudos nuotaiką, pati vaikščiodama tarp žvakių (scenoje) ir, pasibaigus, tas žvakes pati užgesydama. Scenoje buvo išstatyta visa eilė dekoratyvinių žvakių, kurios suteikė mistinę nuotaiką ir apšvietė partizanų Juozo Lukšos - Daumanto ir Julijono Butėno išstatytus portretus.

Po partizanų pagerbimo buvo vakarienė, kurioje dalyvavo virš 100 asmenų. Iš vakarienėje dalyvavusių žymesnių asmenų paminėtini: prel. J. Balkūnas, VLIK-o pirm. dr. K. J. Valiūnas, LLK-to pirm. V. Sidzikauskas, LB apygardos pirm. A. Vakselis ir kiti.

Sekmadienį Maspeth lietuvių bažnyčioje buvo pamaldos už žuvusius laisvės kovotojus. **N. Y. Bičiulis**

PROFESORIUS SEALEY LIETUVIŠKOMIS AKTUALIJOMIS

Lietuvių Fronto Bičiulių Los Angeles sambūris 1968 m. gruodžio 14 d. suorganizavo kultūrinį subatvakarį, kurio programą atliko poetė **Danguolė Sadūnaitė - Sealey**, pianistė **Raimonda Apeikytė**, aktorė - režisierė **Dalila Mackialienė**, solistas **Antanas Pavasaris** ir Kalifornijos universiteto (Berkeley) profesorius **Raphael Sealey**. Programa originali ta prasme, kad literatūros, dainos ir muzikos menas programos rėmuose darnion vienumon jungėsi su anglų profesoriaus, šiuo metu jau pilnai su lietuvių tauta besiidentifikuojančio, plačios apimties kultūrinės tematikos žodžiu.

Profesorius Raphael Sealey, narpliodamas Vakarų sąmyšio ir Vidurio Europos literatūros temą, spalvingai ryškino to sąmyšio apraiškas Vakaruose ir bręstančias reakcijas Vidurio Europos ir iš ten kilusių egzilų rašytojų tarpe. Anot prelegento, literatūra Vakaruose, ypač JAV-se, išgyvena krizę. Geros kūrybos kriterijais čia imta laikyti beprasmiškumas, nesuprantamumas ir ... pornografija. Literatūros vertinime ir pristatyme skaitytojui ryškiai pastebimas politinis momentas. Pav., rusų rašytojas Pastarnakas sukūrė gerų veikalų, bet Nobelio premiją jam atnešė silpnesnis "Dr. Živago". Lėmė politinis momentas. Taip pat ir rusų kilmės amerikiečių rašytojas Nabokovas parašė gerų knygų bet vis nebuvo žinomas, kol vienas antraeilis kritikas jo vieną veikalą ("Lolitą") pavadino pornografišku. Tada Nabokovas pagarsėjo.

Mūsų rašytojo Jurgio Gliaudos "House Upon the Sand" romaną "Time" žurnalo kritikas labai gerai įvertino, bet ne už tai, už ką knyga girtina. "Namuose ant smėlio" pavaizduotas žmogus nacizmo siste-

Partizanų vadas Juozas Lukša įrašomas į Lietuvių Fondą

Lietuvių Fronto Bičiulių New Yorko sambūris, LFB centro valdybai sutikus, įsteigė Lietuvos partizanų vado Juozo Lukšos įnašą Lietuvių Fondui. Šiuo įnašu norima atžymėti didįjį Lietuvos karžygį Juozą Lukšą ir iškelti kitų partizanų žygdarbius kovose su maskoliškuoju okupantu.

Partizanų vado Juozo Lukšos Lietuvių Fondui aukų rinkimas vyks tol, kol Lietuva atgaus laisvę ir nepriklausomybę. Aukos priimamos bet kokio dydžio ir, įrašius į aukotojų sąrašą, perduodamos Lietuvių Fondui. Čekius ir pašto perlaidas išrašyti — **Lithuanian Foundation.** Visos aukos siųstinos (pažymint, kad auka yra Juozo Lukšos įnašui) LFB New Yorko sambūrio valdybai, adresuojant — Dr. Br. Radzivanas, 84-16 110 St., Richmond Hill, New York 11418.

Aukos Lietuvių Fondui yra atleidžiamos nuo pajamų mokesčių.

moje, o "Time" kritikas to nepastebi, o giria knygą dėl tariamo nacių sistemos tobulo pavaizdavimo.

Amerikos kritikai nedraugiški iš Vidurio Europos (prof. Sealey Lietuvą laiko tipingu Vidurio Europos kraštu) kilusiems rašytojams, o ypač tiems, kurie nerodo draugiškumo komunizmui. Tad ir prieš Vinco Krėvės "The Temptation" amerikiečių kritika iš karto piktai pasišiaušė.

Profesorius Sealey dėstė, kad amerikiečių šviesuomenė nemoka svetimų kalbų ir kitų literatūrą pažįsta tik iš vertimų. Universitetus užgožę liberalai parūpina tam jaunimui vertimų ir brukte bruka juos skaityti. Mes, lietuviai laisvajame pasaulyje, turime didelį uždavinį — su savo literatūra išeiti į pasaulį. Mes turime būtinai prasiveržti, nors prasiveržimui komunizmui palankioje liberališkoje atmosferoje sąlygos ir nepalankios. Reikia gerų kūrinių ir geros organizacijos tą literatūrą pristatyti kitataučių skaitančiai visuomenei. Taip pat reikia atkakliai ieškoti kelių, kad lietuvių ir kitų baltų literatūra būtų dėstoma aukštosiose JAV mokyklose.

Subatvakario dėmesio centre taip pat buvo ir poetė Danguolė Sadūnaitė - Sealey, kuri — tai savotiškas unikumas lietuvių literatūroje, mat ji tiesioginiai išaugusi iš Vakarų Europos literatūrinių tradicijų. Ji nauja, moderni, mūsuose negirdėta, išsiskirianti iš neornamentuoto žodžio" iškalbingų naujovininkų žodžio taupumu ir švelnumu, jausmo intymumu ir saikingumu, vaizdo gyvumu ir spalvingumu. **Kj.**

ATNAUJINK "Į LAISVĘ" PRENUMERATĄ 1969 METAMS!

- **Dar šiandien atnaujink "Į Laisvę" žurnalo prenumeratą 1969 metams!**
- **Tam tikslui naudok kartu siunčiamą vokelį.**
- **Malonėk duoti pilną ir tikslų savo adresą! Nepamiršk duoti ir "zip code"!**

TAPK "Į LAISVĘ" ŽURNALO PLATINTOJU!

- **Be abejo turi visą eilę pažįstamų lietuvių tarpe.**
- **Prikalbink bent vieną iš savo pažįstamų užsisakyti "Į Laisvę" žurnalą.**
- **Prenumeratos mokestį ir to asmens pilną ir tikslų adresą (nepamirštant duoti ir "zip code") siųsti tiesiog žurnalo administratoriui, kurio adresas yra šis: Mr. Aleksas Kulnys, 1510 East Merced Avenue, West Covina, California 91790.**
- **Prenumeratos mokestis metams: $5.00 (JAV-se ir Kanadoje); visur kitur — $3.00.**

ATSIŲSTA PPAMINĖTI

Algirdas Martin Budreckis, THE LITHUANIAN NATIONAL REVOLT OF 1941. Published by Juozas Kapočius. Printed by the Lithuanian Encyclopedia Press, 361 West Broadway, Boston, Massachusetts 02127. 1968. 147 pages.

Halina Didžiulytė - Mošinskienė, OŠIANČIOS PUŠYS (trumpų vaizdelių rinkinys). Išleido Lietuviškos Knygos Klubas, 4545 West 63rd St., Chicago, Illinois 60629. Spausdino "Draugo" spaustuvė. 1968. Aplanką piešė P. Jurkus. 176 pusl. Kaina $2.50.

Pranas Naujokaitis, AUKSINIAI RAGELIAI (lyrika). Išleido Lietuviškos Knygos Klubas, 4545 West 63rd Street, Chicago, Illinois 60629. Spausdino "Draugo" spaustuvė. 1968. Viršelį piešė P. Jurkus. 64 pusl. Kaina $2.00.

SHAKESPEARE IN LITUAEN von **Alfonsas Šešplaukis.** Sonderdruck. Deutsche Shakespeare Gesellschaft West. Jahrbuch 1968. Herausgegeben im Auftrage der Gesellschaft. Quelle und Meyer, Heidelberg. 193-206.

• **Stasys Raštikis,** Monterey, California (JAV), nuo 1955 metų dirbęs JAV-bių kariuomenės kalbų mokykloje, išėjo į pensiją. Stasys Raštikis, Lietuvos kariuomenės divizijos generolas, gimė 1896 metų rugsėjo mėnesio 13 dieną Kuršėnuose, Šiaulių apskrityje. Augo rytinėje Lietuvos dalyje, kur 1909 metais baigė Dūkšto pradžios mokyklą ir 1914 metais Zarasų progimnaziją. Stasys Raštikis baigė karo mokyklą Tiflise (Kaukaze, Rusijoje), dalyvavo Lietuvos nepriklausomybės kovose su lenkais ir bolševikais. Nepriklausomybės laikais tarnavo kariuomenėje ir studijavo: 1929 m. baigė Lietuvos universitetą (Kaune) ir 1932 m. Vokietijos gen. štabo akademiją. Lektoriavo Lietuvos aukštuosiuose karininkų kursuose ir karo mokykloje, buvo vyr. štabo viršininkas ir Lietuvos kariuomenės vadas (1935-1940).

• **Stasys Lozoraitis,** (Roma (Italija), Lietuvos diplomatijos šefas, atšventė savo 70 metų amžiaus sukaktį. Jis su žmona buvo atvykę į PLB seimą, įvykusį New Yorko mieste, ir aplankė didesnes lietuvių bendruomenes JAV-se. Stasys Lozoraitis gimė 1898 metų rugsėjo mėnesio 5 dieną Kaune. Gimnaziją baigė Voroneže (Rusijoje), teisę studijavo Berlyno universitete. 1923 metais įstojo į Lietuvos diplomatinę tarnybą. Lietuvos užsienio reikalų ministeriu išbuvo 4 metus (1934 - 1938).

• **Prel. Paul Marcinkus,** Vatikanas (Roma, Italija), lietuvių kilmės amerikietis dvasiškis, popiežiaus Pauliaus VI pakeltas į vyskupus. Konsekracija įvyko 1969 metų sausio mėnesio 6 dieną Vatikane. Naujasis vyskupas gimė 1922 metais Cicero mieste (prie Chicagos), kunigu įšventintas 1947 metais, dirba Vatikano diplomatinėje tarnyboje nuo 1959 metų. Naujojo vyskupo motina, trys broliai ir sesuo gyvena Cicero mieste.

• **Prel. dr. Juozas Končius,** Macbeth, N. Y. (JAV), neseniai baigė rašyti anglų kalba Lietuvos istoriją lietuviškam jaunimui, nemokančiam lietuvių kalbos. Šią knygą (History of Lithuania) parašyti buvo užsakiusi Lietuvių Bendruomenės vadovybė, kuri ją ir išleis. Prel. dr. J. Končius (g. 1891,VI.16 Stulgiuose, Lietuvoje) gyvena JAV-se nuo 1923 metų. Kauno kunigų seminariją baigė 1917, studijas gilino Katalikų universitete (Washington, D. C.), gaudamas pedagogikos magistro laipsnį (1925) ir teologijos daktaro laipsnį (1930). Prel. dr. J. Končius išvarė plačiausią barą lietuvių šalpos darbe, eilę metų vadovaudamas BALF-ui.

• **Kazimieras Čibiras,** Montevideo (Urugvajus), Lietuvos pasiuntinybės spaudos attache, jau dvidešimt metų sumaniai, intensyviai ir dinamiškai kelia ir gina Lietuvos bylos klausimą Pietų Amerikos kraštų sluoksniuose. Urugvajaus užsienių reikalų ministerijos diplomatiniame sąraše jis pažymėtas kaip seniausias pareigūnas tame poste. K. Čibiras (g. 1911.VI.5 Vilniaus krašte) mokėsi Švenčionių lietuvių gimnazijoje ir Vilniaus mokytojų seminarijoje. K. Čibiras yra parašęs eilę knygų ir brošiūrų ispanų kalba Lietuvos bylos klausimais.

• **Dr. Vytautas J. Bieliauskas,** Cincinnati, Ohio (JAV), Xavier universiteto psichologijos profesorius ir to skyriaus vadovas, yra pakviestas to miesto policijos skyriaus specialiu patarėju ir paskaitininku tos institucijos pareigūnams. Cincinnati miesto policijos viršininkas ar kiti pareigūnai, vykdami į specialias konferencijas, kviečia vykti kartu dr. V. J. Bieliauską, kaip psichologą - patarėją.

• **Frank Norris** (Norušas), West Peru, Maine, gimęs Lietuvoje ir kūdikystėje su tėvais atvykęs į JAV-bes, šiuo metu yra Maine steito le-

gislatūros aukštųjų rūmų (senato) narys. Jo žmona yra Amerikos lietuvaitė, gimusi Rumford, Maine, mieste. Anot Frank Norris, nė vienas kitas lietuvis niekad nėra buvęs Maine steito legislatūros narys. Tuo jis labai didžiuojasi. Ir senatorius F. Norris ir jo žmona kalba lietuviškai.

• **Dr. Domas Jasaitis,** Mount Vernon, New York (JAV), medicinos gydytojas (išėjęs į pensiją), krikščionių demokratų veikėjas, ateitininkas, perėmė redaguoti "Tėvynės Sargą". Šis krikščionių demokratų žurnalas išleidžiamas maždaug kartą į metus ir skiriamas Lietuvos politinių klausimų nagrinėjimui. Naujas "Tėvynės Sargo" numeris, naujojo redaktoriaus rankose, turėtų netrukus pasirodyti. Dr. D. Jasaitis dirbo eilę metų vienoje Floridos ligoninėje, išėjęs į pensiją, persikėlė į New Yorko steitą. Jo dabartinis adresas yra šis: Dr. Domas Jasaitis, 220 North 7th Avenue, Mount Vernon, New York 10550.

• **Eugenijus Bartkus,** Chicago, Illinois (JAV), Amerikos Lietuvių Tarybos vykdomojo komiteto posėdyje perrinktas tos organizacijos pirmininku antrai kadencijai. ALT-ba pergyvena krizę. E. Bartkus skundėsi metiniame ALT-bos suvažiavime, kad jam nepavykę 1968 metais sušaukti nė vieno vykdomojo komiteto posėdžio, kuriame dalyvautų du trečdaliai narių. Vykdomąjį komitetą sudaro 11 narių, ir tik du trečdaliai narių gali daryti sprendimus bei nutarimus. Neseniai įvykusioje ALT-bos konferencijoje ši politinė organizacija nepriėmė jokio veiklos plano ateičiai.

• **Dr. Henrikas Nagys,** Montreal, Quebec (Kanada), poetas, literatūros ir meno kritikas, nuo 1968 metų gruodžio mėnesio perėmė redaguoti "Nepriklausomą Lietuvą", kurią redagavo veteranas žurnalistas Jonas Kardelis. Jonas Kardelis neseniai mirė. "Nepriklausoma Lietuva" Lietuvos laisvės klausimu vedė tiesią ir principingą liniją. Reikia manyti, kad šis savaitraštis ir naujose rankose laikysis Jono Kardelio užimtos linijos.

• **Teresa Zylis - Gara,** New York, New York (JAV), gimusi Lietuvoje, pokario metais su tėvais persikėlusi į Lenkiją ir ten baigusi muzikos studijas, 1968 metų gruodžio mėnesio 17 dieną debiutavo Metropolitan operoje, New Yorke. Solistė Teresa Zylis - Gara atvyko į Vakarų Europą prieš penketą metų ir su pasisekimu dainavo Dortmundo, Duesseldorfo, Romos, Paryžiaus, Londono, Salzburgo ir Mexico City (Meksikoje) operose.

• **Dr. Vytautas Vardys,** Norman, Oklahoma (JAV), Oklahomos universiteto profesorius ir to universiteto skyriaus Muenchene (Vakarų Vokietijoje) vedėjas, 1968 metų gruodžio mėnesio 7 dieną Loyolos universitete Chicagoje skaitė paskaitą apie dabartinę Lietuvos ir kitų Pabaltijo kraštų padėtį. Tame simpoziume buvo taip pat skaitytos paskaitos apie Gudiją ir Ukrainą.

CENTRO VALDYBOS PRANEŠIMAI IR PARAGINIMAI

• LFB Vyr. Tarybos ir Centro valdybos nutarimu nario mokestis nustatytas 5 doleriai metams. Jį moka kiekvienas dirbantis LFB narys. Sambūriai, išrinkę narių mokesčius, mažiausiai 50 proc. pasiunčia Centro valdybai. Visi sambūriai prašomi kaip galima greičiau atsiteisti už 1968 metus. Centro valdybos adresas: JAV ir Kanados LFB Centro valdyba, 24526 Chardon Road, Cleveland, Ohio 44143.

• Sambūrių vadovybės prašomos atsiųsti savo narių pilnus sąrašus su tiksliais adresais (duodant ir 'Zip Code').

• Kiekvienas LFB narys kviečiamas surasti bent vieną naują "Į Laisvę" žurnalo prenumeratorių.

• Sambūriai ir pavieniai nariai kviečiami paremti "Į Laisvę" žurnalo leidimą piniginėmis aukomis. Jos siųstinos "Į Laisvę" žurnalo administratoriui: Mr. Aleksas Kulnys, 1510 East Merced Avenue, West Covina, California 91790.

PADĖK IŠKELTI LIETUVOS BYLĄ JUNGTINĖSE TAUTOSE!

- **Lietuvos bylos iškėlimui ir jos tinkamam apginimui Jungtinėse Tautose vadovauja Rezoliucijoms Remti Komitetas.**

- **Rezoliucijoms Remti Komiteto pastangomis Jungtinių Amerikos Valstybių Kongresas (Atstovų Rūmai ir Senatas) pravedė specialią rezoliuciją (H. Con. Res. 416), kuria Jungtinių Amerikos Valstybių Prezidentas kviečiamas duoti eigą Lietuvos bylai.**

- **Visas šis žygis darosi kiek lengvesnis, nes mūsų pusėje yra Jungtinių Amerikos Valstybių prezidentas Richard M. Nixon. Jis yra Rezoliucijoms Remti Komiteto narys.**

- **Visas šis žygis yra milžiniškos apimties ir jis pareikalaus dar daug pastangų, darbo ir piniginių išteklių.**

- **Prisidėk prie šio žygio ir darbu ir piniginе auka. Jei šio darbo nesi dar šiais metais parėmęs finansiškai, pasiųsk savo auką dar šiandien. Visos aukos tam tikslui nukreiptinos:**

REZOLIUCIJOMS REMTI KOMITETAS

Post Office Box 77048
Los Angeles, California 90007

PAREMK TIKRAI KONKRETŲ DARBĄ KOVOJE DĖL LIETUVOS LAISVĖS!